

Taira no Kijomori – historická postava a legenda

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav Dálného východu
Japonská studia

Magisterská diplomová práce
Petra Václavíková
Vedoucí Doc. Zdenka Švarcová, Dr.
2007

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a za pomoci odborné literatury, kterou uvádím v seznamu použité literatury.

Předmluva

Tuto diplomovou práci jsem začala psát za svého rokapůlročního studijního pobytu na japonské univerzitě Očanomizu. Použité materiály pocházejí vesměs z archivu zmíněné univerzity, ale využívala jsem mimo jiné i služeb veřejných knihoven, především Parlamentní knihovny.

Co se způsobu zápisu japonských jmen týče, uvádím je v pořadí příjmení/jméno. U šlechtických jmen ponechávám vložené „no“ (např. u Taira no Kijomori), což je ekvivalent českého „z“ nebo německého „von“, pouze je třeba chápat, že i v tomto případě je zachováno v Japonsku ustálené pořadí rodové jméno/osobní jméno. Slovní spojení „Taira no Kijomori“ v názvu této práce by tedy bylo možné přeložit i jako „Kijomori z Tairů“. Nicméně rozhodla jsem se jej ponechat v původním japonském tvaru. Kromě toho při průběžném odkazování na příslušnou osobu v textu užívám pouze jména osobního (např. Kijomori).

Při přepisování japonských slov používám standardní českou transkripci. Výslovnost originálu tak zůstává vesměs zachována. Výjimkou je pouze čtení partikulí „ha“ (vyslovuje se jako „wa“), „he“ („e“) a „wo“ („o“).

U jmen literátů byla zhruba od období Edo (1603-1867) zažitá praxe připojovat za jméno rodové jméno umělecké (např. Jamada Bimjó). Této praxe se běžně užívalo ještě v obdobích Meidži (1868-1912) a Taišó (1912-26). Odkazují-li proto na autora působícího v této době, užívám pouze jména uměleckého (např. Bimjó). Oproti tomu spisovatelé v poválečné době v převážné většině užívají nikoli uměleckého pseudonymu, nýbrž svého skutečného jména (např. Jošikawa Eidži). V takovém případě odkazují na autora jeho příjmením (např. Jošikawa).

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní docentce Zdeně Švarcové z katedry

japonských studií za vstřícné vedení diplomové práce, za plno podnětných připomínek a návrhů. Dále jsem zavázána panu profesoru Asadovi Tóruovi z univerzity Očanomizu, který mi laskavě pomohl s koncepcí práce a doporučil některé potřebné prameny. Neskonale vděčná za pomoc jsem i doktorandce Tamuře Júko ze stejné univerzity, která mě trpělivě učila vyhledávat literaturu a poskytla plno cenných rad pro četbu starých textů, a panu profesoru Okazakimu Masamičimu z univerzity Iwate, který mi věnoval kopie vlastnoručně nahraných videokazet se soubornými verzemi televizních seriálů a filmů s historickou tematikou. V neposlední řadě bych ráda vyjádřila vděk svým přátelům, kteří měli pochopení pro to, že jsem na ně ne vždy měla čas, a potom své rodině, která mi po návratu do Čech vytvořila pro dokončení práce dokonalé zázemí.

Obsah

Předmluva	3
1. Úvod	7
2. Kijomoriho legenda	10
2.1. Legenda - definice.....	10
2.2. Pokus o obecný popis procesu vzniku a vývoje legendy	13
3. Kijomori jako historická postava	18
3.1. Úskalí pokusu o rekonstrukci Kijomoriho života	18
3.2. Skutečný život Kijomoriho	20
3.2.1. Původ rodu Taira a jeho vzestup za Kijomoriho děda a otce	20
3.2.2. Kijomoriho narození, mládí a popularita po Nepokojích éry Hógen a Heidži.....	22
3.2.3. Kijomoriho vzestup po Heidži pod taktovkou Goširakawy	25
3.2.4. Nastolení tairského režimu.....	27
3.2.5. Kijomoriho smrt a zánik tairského režimu	32
3.3. Podíl historie na vzniku Kijomoriho legendy	35
3.3.1. Pohled Kijomoriho současníků	35
3.3.2. <i>Gukanšó</i> – neoficiální historie Kijomoriho mladšího současníka.....	38
3.3.3. Období Kamakura – dočasný obrat kurzu za regentů z rodu Hódžó.....	44
3.3.4. Období Muromači a <i>Džinnóšótóki</i>	47
3.3.5. <i>Sengoku džidai</i> a boom oficiální historiografie v období Edo	50
3.3.6. Pojetí Kijomoriho postavy v <i>Dai Nihon-ši</i>	52
3.3.7. Historiografie v raném období Meidži.....	55
3.3.8. Učebnice dějepisu období Meidži.....	56
3.3.9. Učebnice dějepisu od období Taišó do konce druhé světové války	58
3.3.10. Poválečný pohled historiků a současná historická interpretace	60
4. Kijomori jako literární postava	62
4.1. <i>Heike monogatari</i> – nevysychající inspirační zdroj pozdějších tvůrců.....	63
4.1.1. <i>Kakuiči-bon</i> a „vyprávění o odplatě“	63
4.1.2. Kijomori jako rebel-hrdina a jako nástroj k uzdravení komunity	66
4.1.3. Psané verze <i>Heike monogatari</i>	71
4.2. Další gunki – <i>Hógen monogatari</i> a <i>Heidži monogatari</i>	74
4.3. Buddhistické povídky <i>secuwa</i> a vzácný pohled na Kijomoriho v <i>Džikkinšó</i>	78
4.4. Formování legendy Jošicuneho a literatura vrcholného středověku	80
4.5. Obraz Kijomoriho v literatuře období Edo	82
4.6. Rozrůzněnost pohledů na Kijomoriho v období Meidži a Taišó.....	85
4.6.1. Kijomori poprvé hrdinou moderního historického románu	86

4.6.2. Kijomori poprvé postavou v moderním dramatu	89
4.6.3. Vyhraněný pohled Takajamy Čogjúa a Kijomori jako ztělesnění silné vůle	92
4.7. Obraz Kijomoriho v poválečné době, zejména v populární literatuře	94
4.7.1. Kijomori jako tragický romantický hrdina v parafrázi <i>Heike</i>	94
4.7.2. Kijomori z pohledu dalších poválečných autorů	97
4.7.3. Pojetí Kijomoriho postavy v televizních seriálech a filmech	102
5. Shrnutí a závěr	105
Seznam použité literatury	108

1. Úvod

Ve své diplomové práci tématicky navazuji na svou předešlou práci postupovou, ve které jsem se snažila o pojednání postavy Taira no Kijomoriho v textu *Heike monogatari*, respektive jeho nejrozšířenější verze, kterou je tzv. *Kakuiči-bon*. Tentokrát se hodlám zabývat Kijomoriho legendou, jejíž vznik má sice na svědomí především zmíněné *Heike*, ale která byla zároveň formována i působením mnoha jiných podnětů. K jejímu podchycení jsem se snažila v různých historických etapách najít literární díla, která by jednak vhodným způsobem zastupovala dobu, ve které byla napsána, jednak některým svým aspektem pomohla dotvoření obrazu Kijomoriho v představách japonského národa. Na tomto místě otevřeně přiznávám, že nebylo v mých silách zabývat se veškerou sumou pramenů, které o osobnosti Kijomoriho pojednávají, přestože právě to by bylo třeba k tomu, aby byl na toto téma podán vyčerpávající výklad. Nicméně texty, které se v průběhu mého výzkumu ukázaly být k vytyčenému tématu nejzásadnější, jsem k ruce měla.

Předesílám, že respektuji legendu, která se kolem postavy Kijomoriho vytvořila, a nekladu si nerealizovatelný cíl přispět k jejímu vyvracení, přestože ve své postupové práci jsem se o to ještě naivně, a ovšem že neúspěšně, pokoušela. Můj nynější přístup je ryze analytický; jedná se mi o rozčlenění jednoho komplexního jevu, kterým je Kijomoriho místo v myslích Japonců a které je dle mého soudu výsledným produktem působení dvou mocných vlivů, historického a literárního. Hodlám zkoumat oba tyto vlivy, jejich vzájemné prolínání a způsob, jakým se na vzniku legendy podílely. Ve své práci tudíž často operuji pojmy historická osobnost, literární postava a legenda.

Na začátku mé práce stojí otázka, co je to legenda, za jakých okolností a v jakých

podmínkách se historická postava legendou stává a jak takováto legenda po svém vzniku žije. Následuje pokus o obecný popis tohoto procesu a ten je poté aplikován prakticky na postavu Kijomoriho. Důvodem, proč jsem si zvolila právě Kijomoriho, není jen ten, že jsem se výzkumu kolem jeho postavy věnovala již ve výše zmíněné postupové práci, ale především proto, že se mi jeví pro příklad tohoto procesu jako nejvhodnější volba. V japonských dějinách existuje samozřejmě i mnoho dalších postav, jejichž legenda postupně zastínila jejich skutečný život, jako je tomu třeba u Minamoto no Jošicuneho¹, o které se ostatně budu v souvislosti s legendou Kijomoriho v této práci též zmiňovat. Nicméně o Jošicuneho životě neexistují žádná přesná data, s výjimkou roku jeho narození, tudíž není až tak překvapující, že se jeho legenda rozvinula až do takové míry. Oproti tomu na případě legendy Kijomoriho je zajímavé, že ačkoli přesných údajů a důvěryhodných svědectví o jeho životě existuje poměrně dost, postupně se kolem něj utvořila legenda, která si s legendou Jošicuneho ve své síle nijak nezadá. V dosavadních japonských dějinách existuje nejspíše jen málo osobností, mezi jejichž skutečným životem a legendou, která je obestírá, by existovala taková propast, jako je tomu v případě postavy Kijomoriho. Napsáním této práce jsem se tedy snažila získat odpověď na otázku, jak vznikla a žije legenda Taira no Kijomoriho v Japonsku. K tomu bylo třeba nejprve rozepsat se o skutečném životě Kijomoriho, o jeho státnické kariéře, vzestupu a pádu. Od dobových a pozdějších ohlasů na jeho život a skutky postupují přes záznamy v konfuciánských kronikách v období Edo až do časů zavedení moderních postupů zkoumání dějin po reformách Meidži a pokračují

---

¹ Minamoto no Jošicune (源朝宗, 1159-?1189) byl příslušníkem rodu Minamoto a mladším bratrem Joritoma, pozdějšího zakladatele kamakurského šógunátu. V čele vojska vyslaného Joritomem rozprášíl Tairy, nakonec byl však křivě nařčen z pokusu uzurpovat vojenskou moc ve státě pro sebe a Joritomo jej nechal zabít. Jošicune je archetypem tragického hrdiny japonských dějin.

až do současnosti, abych tak mohla uvést současnou interpretaci Kijomoriho jako klíčové historické postavy japonských dějin. Následně se hodlám v nejširší části této práce věnovat podobě, v jaké je Kijomoriho postava zapsána v literatuře, především se hodlám zaměřit na to, jak tvůrci literární postavy Kijomori líčí povahu tohoto hrdiny a odhalují podstatu jeho „úspěchu“, jak rekonstruují jeho postoje, myšlenky, názory a vzpomínky. Začínám u *Heike monogatari* a jeho různých verzí, a dalších *gunki monogatari*, dále neopomínám s tím nerozlučně spjaté buddhistické povídky *secuwa*, přes něž se dostávám do období Edo s jeho *otogi-banaši* a *ukijo-zóši*, a dále do období Meidži, která poprvé spatřila historický román s hrdinou Kijomorim. Stejně jako v části historické postupuji až do současnosti a snažím se zachytit proměny pohledů romanopisců na Kijomoriho postavu. S ohledem na roli, kterou hrají média v dnešní japonské společnosti, se mívám stručně zmínit i o fenoménu, jaký znamenají masově oblíbené televizní seriály s historickou tematikou, které mají vliv na mínění o postavách dějin u širokého spektra lidí, a také o problému školních učebnic, které postavu Kijomoriho pojednávají ještě z velké části v duchu jeho pozice v *Heike monogatari*.

Na tomto místě předesílám, že přestože se má diplomová práce dotýká z podstatné části historie, snažila jsem se o to, aby byla jako celek spíše literárně-historického, nežli čistě historického charakteru. Dějiny jsou přirozeně neopomenutelný faktor hrající důležitou roli v procesu vzniku legendy, ale já osobně vidím jako hlavní podnět pro průběh tohoto procesu literaturu a její svobodné nakládání s realitou a fikcí. Zatímco historie si musí alespoň navenek zachovávat zdání objektivitu, může literatura nakládat se slovy mnohem volněji a bez větších omezení, aniž by to znamenalo újmu její hodnotě, možná spíše naopak. Podle Čikamacua Monzaemona se „umělecká pravda

nachází na rozhraní reality a fikce“², a já se domnívám, že tento postřeh je možné vztáhnout i na legendu, která je hlavním tématem této práce.

2. Kijomoriho legenda

2.1. Legenda - definice

Na počátku je třeba definovat pojem legenda, který je v mé práci stěžejní. Jedná se totiž o pojem, který má sám o sobě široké spektrum rozličných významů a nuancí. Legendou můžeme nazývat buďto příběh neznámého původu popisující uvěřitelné, avšak neobyčejné minulé události (např. legenda o dobytí Tróje), nebo příběh, v němž je pravdivé jádro upravené do nepravděpodobné míry, nicméně v tomto případě by bylo lepší v češtině použít spíše pojmenování pověst. Pojímáme-li legendu úžeji jako literární žánr, jedná se o vyprávění ze života křesťanských světců. Ale legendou může být rovněž nazýván člověk, který ve svém oboru dosáhl mimořádného výkonu, či je vedoucím protagonistou v rámci určité pověsti, nebo kultury (např. Achilles ve starověkém Řecku, Jošicune v Japonsku). Pro porovnání by bylo k věci uvést i výklad japonského termínu *densecu* (□□, česky „legenda“).³ Podle tohoto výkladu se legendou rozumí „od dávných dob tradovaný žánr ústní lidové slovesnosti, jehož jádrem je z generace na generaci předávané vyprávění, např. báje (*šinwa*, □□) nebo pověst (*kóhi*, □□).“

---

² Čikamacu Monzaemon (1653-1724) je největším dramatikem japonských dějin, autor her pro loutkové divadlo *džóru*, z nichž mnohé se hrají dodnes. Jeho teoretické úvahy o principech dramatické tvorby zachytil ve své sbírce komentářů „Dárek

z Naniwy“ (*Naniwa mijage*, □□□□) jeho žák Hozumi Ikan.

³ Uvedená definice pochází ze slovníku *Kódžien*.

Já osobně se pojem legenda snažím uchopit jako žánr zachycující sdílený názorový postoj většiny lidí uvnitř určité společenské skupiny. Zmíněný názorový postoj hodnotící určitou známou historickou osobnost se zformoval působením rozličných kulturních, společenských, náboženských či jiných vlivů, a postupným nabalováním smyšlených a polosmyslených prvků na původní pravdivé jádro. Legenda představuje společný předsudek mnoha lidí, přičemž nemá jediného tvůrce, ale je to kolektivní dílo umělců, politiků, historiků, učenců, mas, generací a národů.

Legenda může mít jak kladné, tak i záporné vyznění. Záleží na tom, je-li historická osobnost, která je jejím tématem, hodnocena kladně, jako hrdina (idol, vzor), nebo záporně jako zlosyn (tyran, antihrdina). Jak hrdina, tak zlosyn se odlišují od davu a disponují schopnostmi, které je činí výjimečnými a nadprůměrnými. Ale zatímco činy prvního z nich jsou čitelné a lidé proto touží po tom se s ním ztotožnit, skutky druhého z nich vyznívají nejednoznačně a kontroverzně, pro běžného člověka je tak poněkud obtížné najít si k takto komplikované osobnosti vůbec cestu, natož se s ní ztotožnit.

Joseph Campbell uvádí jako standardní příklad tyрана krále Mínoa, který „proměnil veřejnou událost ve vlastní zisk a tak se král ‚z milosti boží‘ stává z vlastní vůle nebezpečným a strnulým tyranem“.⁴ O vlastnostech tyрана-vladaře píše Campbell dále následovně: „Přebujelé ego krutovládce je kletbou pro něj samotného i pro celý jeho svět – bez ohledu na to, jak zdárně se na pohled mohou vyvíjet záležitosti, kterými se zabývá. Ve své získané nezávislosti je vladař sužován strachem ze sebe samého, má se na pozoru před každou rukou napřaženou k pozdravu, je připraven odrazit každý předpokládaný útok ze svého okolí, který je především odrazem neovladatelného vnitřního puzení zmocňovat se a vlastnit; gigant nezávislosti, dosažené vlastními silami,

---

⁴ Campbell. Tisíc tváří hrdiny, str.28.

je zvěstovatelem zkázy světa, přestože se ve svých představách může obírat humánními záměry. Kamkoli vloží svou ruku, ozve se naříkavé volání (ne-li ze střeš domů, pak – a to je ještě horší – v každém srdci), volání po příchodu hrdiny, nositele zářícího meče, jehož úder, jehož dotek, jehož existence osvobodí zemi.“⁵

V případě legendy vystavěné kolem skutečné postavy Kijomoriho se přirozeně jedná o výše popsanou legendu se záporným vyzněním, jejímž středem je Kijomori jakožto tyran, zlosyn, krutovládce, pachatel komplikovaných a kontroverzních činů, a použiji-li campbellovského výrazu, také jako „zvěstovatel zkázy světa“. „Nositelem zářícího meče“ není nikdo jiný než Minamoto no Jošicune. Kijomori je vpravdě znevýhodněn tím, že jeho legenda má přímou souvislost s legendou legend, ve kterou se v průběhu věků vyvinula legenda Jošicuneho. Přestože Kijomori není v tak nevýhodné pozici jako Joritomo, fungující v Jošicuneho legendě přímo jako zlosyn, stojí též on ve vztahu k Jošicunemu na pomyslné druhé straně barikády. Přitom co se vyobrazení Kijomoriho a Jošicuneho v *Heike monogatari* týče, nelze říci, že by mezi jejich postavami existoval takový kontrast.⁶ Ale narozdíl od Kijomoriho, jehož legenda se zformovala z veliké části právě vlivem působení *Heike*, bylo pro vývoj legendy Jošicuneho toto dílo sice zřejmým výchozím bodem, ale teprve až díla pozdější přispěla k jejímu heroickému a idealistickému vyznění.

Ivan Morris uvádí dichotomii opravdovosti (*makoto*, 眞) a praktického realismu, přičemž první z těchto kategorií aplikuje na legendu Jošicuneho. Jako atributy opravdovosti vidí emocionální živelnost vedoucí k nebezpečným činům, nekompromisní idealismus, lidský soucit a obětavost a otevřený odpor k nespravedlivé

---

⁵ Campbell, str.30.

⁶ Podrobněji viz. kap. 4.4.

moci. Naopak pro ideový protějšek opravdovosti, kterou je praktický realismus, jsou charakteristickými vlastnostmi vypočítavý rozum vedoucí k moudré zdrženlivosti, chladný pragmatismus, nedostatek lidského citu, sobectví, lačnost a honba za vlastními zájmy.⁷

Legendu Kijomoriho je možné téměř bez váhání zařadit do této druhé kategorie. Problém ovšem nastane, změníme-li optiku pohledu a zamyslíme se nad legendou Kijomoriho ve spojení s tragickým osudem Tairů, jenž za svého života svými rozporuplnými činy předznamenal právě Kijomori. Potom se můžeme lehce dostat do pokušení vyzdvihoval Kijomoriho pro jeho individualistický přístup k životu, jako to udělal třeba kritik Takajama Čogjú v období Taišó, nebo ho vyzdvihoval jako tragického hrdinu bojujícího proti systému, společně s japonskými historiky po druhé světové válce.⁸

2.2. Pokus o obecný popis procesu vzniku a vývoje legendy

Domnívám se, že pro vznik legendy podle mé definice je třeba, aby pracovaly určité podmínky a ty se teď pokusím nastínit. Především je důležité, aby osobnost, kolem níž legenda vznikla, byla dostatečně slavná už za svého života. Její činy musí něčím vybočovat, musí poutat zraky jejích současníků, nejlépe životy těchto současníků přímo či nepřímo ovlivňovat. Tím je zaručeno, že tito současníci budou na činy této osobnosti určitým způsobem reagovat, posuzovat je a hodnotit je. Toto hodnocení je sice subjektivní a závisí na společenském zázemí a na výši intelektuálních dispozic

---

⁷ Morris. *The Nobility of Failure*, str.345.

⁸ Viz. kap. 3.3.10. (Poválečná historiografie) a 4.6.3. (Čogjú).

hodnotícího, ale měřítko pro něj jsou přirozeně v přímé souvislosti s myšlenkovými proudy té které doby, s jejími kulturními, náboženskými a společenskými i jinými tendencemi, s pohledem na svět, způsobem, jak je doba sama o sobě vnímána a vykládána. Nelze proto vyloučit, že se legenda zformuje už za života člověka. Hodnocení současníků osobnosti může být jak (a) ústní, kterým jsou slova, která byla pouze vyslovena, ale již nezapsána, a která, neskončí-li jako pouhý projev obdivu nebo kritiky, se mohou za vhodných podmínek rozšířit jako pomluva či pověst a začít být předávána z člověka na člověka jako součást ústní tradice, tak (b) písemné, kdy jsou slova ve formě písma zapsána buďto jako bezprostřední, často neucelený dojem do deníku, nebo jsou nadána určitým tvarem, zasazena do kontextu, opatřena výkladem a vzniká tak určitá forma literárního zápisu. Tento literární zápis může mít množství podob, ale v závislosti na tom, jaký je v něm poměr mezi realitou a fikcí, dávají později badatelé těmto zápisům různá jména.

Toto hodnocení pokračuje i po smrti dotyčné osobnosti, jen s tím rozdílem, že roli hodnotících přebírají od současníků mladší současníci⁹, i když rozdíl mezi těmito dvěma skupinami je velice jemný, přičemž mladší současníci už nemohou zapisovat bezprostřední dojmy z činů osobnosti, ale jsou nuceni se na tyto činy dívat již s menším či větším odstupem času. Ke slovu se na tomto místě dostávají vzpomínky, u nichž už je ovšem nebezpečí, že nezachycují v plné šíři ostrost původního postřehu, a hrozí tak, že byly předtím, než je pisatel stihl zachytit na papír, vystaveny nejrůznějším vlivům; ty jsou opět v přímém vztahu s hodnotícími měřítky doby, jako tomu bylo v první fázi, i když je pravděpodobné, že tato měřítko s postupem doby doznala změn, nebo byla

---

⁹ Pojem „mladší současníci“ je užíván z důvodu zřetelného odlišení prvních dvou fází procesu vývoje legendy. Zatímco Kijomoriho „současníky“ jsou míněny osoby, které byly bezprostředními účastníky událostí kolem Kijomoriho a už ve své době na tyto události určitým způsobem reagovali (částečně by nejspíš odpovídalo i označení „vrstevníci“), „mladšími současníky“ jsou myšleni ti, kdo sice mohli Kijomoriho zažít na vrcholu jeho moci, ale své postřehy začali zaznamenávat až s podstatným odstupem času po Kijomoriho smrti (částečně by nejspíš odpovídalo i označení „pamětníci“). Rozlišovacím kritériem těchto dvou skupin osob tak není věk, jak by se mohlo na první pohled zdát.

alespoň posunuta. Jak píše Antonín Líman, „vzpomínky nejsou objektivní fotografie skutečných událostí“ a „ve chvíli, kdy přetváříme vyprávěním své vzpomínky, začne v každém z nás pracovat mýtotvůrce.“¹⁰ Nicméně na druhou stranu má mladší současník oproti současníkovi výhodu v tom směru, že je vymaněn z bezprostředního zajetí emocí, které mohly pro druhého z nich znamenat psychologickou brzdu, především jednalo-li se o antipatie a pocity spíše negativního charakteru, může se tedy nad popisované téma povznést a psát víceméně nezaujatě. Je nutné zároveň podotknout, že stejně jako současníci, mohou též mladší současníci předávat svou vlastní verzi legendy dále, a to buď písemnou formou, nebo formou ústní. Tato druhá fáze procesu formování legendy, jejímiž hlavními aktéry jsou mladší současníci, ovšem trvá jen krátce, protože končí nejpozději do půl století po skonu osobnosti.

Třetí, nejdéle trvající fáze začíná v momentu, kdy už neexistují žádní očití svědci činů osobnosti, kteří by mohli přetavit v hodnocení své vlastní zkušenosti, ať už přímé, to v případě, že se nacházeli bezprostředně u těchto činů, když byly vykonány, nebo nepřímé, to v případě, že u nich sice nebyli osobně přítomni, ale jejich životy byly těmito činy nějakým způsobem ovlivněny. Tady už ztrácejí výpovědní hodnotu osobní vzpomínky, tak důležité pro etapu předchozí, a na jejich místo se dostávají už jen vzpomínky mladších současníků (starších členů rodiny, zástupců předešlé generace) zprostředkované ještě za života těchto osob jejich vyprávěním. Tyto vzpomínky byly však, jak jsem podotkla výše, samy o sobě již v době svého přenosu na mladší generaci poznamenány odstupem od skutečnosti a působením soudobých vlivů ve společnosti. Aktéři této třetí fáze formování legendy už ale nemají jinou možnost, než se spoléhat na reprodukci událostí, mají ovšem oproti tomu poměrně širokou škálu možností, jak se

---

¹⁰ Líman. *Paměť století*, str.248.

s dějinami a jejich významnými postavami seznámit. A je to právě tato fáze, kdy systematizace ústních a písemných záznamů událostí, jež se odehrály před více než půlstoletím, začíná nabírat vrcholu a tyto záznamy začínají hrát důležitou roli v procesu zábavy, vzdělávání a osvěty ve společnosti. Příjemci ústní tradice jsou v počátcích především široké vrstvy lidu, zatímco četba a studium písemných záznamů je privilegiem vzdělanců a intelektuálů, ale tato situace se začíná postupně měnit spolu s rozšiřováním gramotnosti a s tím, jak některé vrstvy původně vespuďu společnosti, začínají získávat podíl na moci, především ekonomické. Tuto třetí, tzv. zprostředkovanou fázi, je možné nazvat též fází finální, ale zároveň by zřejmě nebylo od věci rozčlenit ji ještě na podetapy. V tom případě bychom tuto fázi mohli označit za první podetapu, zatímco druhá podetapa by začínala v momentu, kdy je ve společnosti ustaven koncept politický a vzdělávací a společnost, jež už prakticky dosáhla stavu všeobecné gramotnosti, začíná postupovat cestu směrem k medializaci.

V poslední podetapě získává legenda díky přehodnocování historie a zavádění nových postupů jak v rámci historického, tak i literárního výzkumu nový rozměr, přičemž může lehce nastat zdánlivý paradox díky tomu, že povaha legendy kolísá a může se začít vyvíjet protikladně oproti své povaze původní. Tak například původně záporná legenda může nabýt pro určitou část společnosti kladné povahy a stát se tak kultem, přičemž do sebe absorbuje výklady charakteristické pro novou dobu. Oproti tomu původně kladná, veskrze nedotknutelná legenda se začíná stávat terčem kritiky a částí společnosti může být sesazena z piedestalu. Původní protipóly se tak k sobě přiblíží a je znát upřímná snaha zahlédnout pod hávem legendy člověka z masa a kostí. Tím však legenda zároveň ztrácí na svém půvabu a kouzlu a hrozí, že se stane obyčejnou, navíc bereme-li člověku legendu, do které je zamilován, je to stejné, jako

kdybychom si brali část jeho samého. Legenda totiž nežije sama o sobě, ale v nás lidech, přičemž její životaschopnost závisí na tom, zda v ni budeme věřit, mírumilovně ji pěstovat a zavlažovat svými sympatiemi; rovněž potřebuje, aby byla sdílena více, přinejlepším mnoha lidmi, aby dokázala odpovídat archetypům, to jest původním vzorům, od nichž jsou odvozeny všechny podobné koncepty.¹¹ Legenda si žádá jasné odlišení dobra od zla, proto archetyp hrdiny představuje kladná legenda a archetyp tyrana legenda záporná.

Popsat obecně proces vzniku legendy je možné jen přibližně, protože je nesmírně obtížné obsáhnout všechny faktory, které se na jejím vzniku mohly podílet. V některých případech může platit pouze část výše zmíněného scénáře. Záleží též na stupni vývoje společnosti, na jejích hodnotách, společenském zřízení apod. Já osobně jsem při popisování výše zmíněného měla již na mysli konkrétnější japonskou předlohu, navíc mi v mém výzkumu nezbylo mnoho času na to věnovat se obšírněji příkladům legend z různých částí světa, je tedy možné říci, že jsem byla v jistém smyslu zaujatá a „šila Kijomorimu průběh procesu vzniku legendy takříkajíc na tělo“. Na druhou stranu je to právě postava Kijomoriho, která je středobodem této diplomové práce a to je, domnívám se, dostatečně jasně obsaženo i v jejím názvu. Fenomén „Kijomori“ mě zajímá z komplexního hlediska; věnuji se nejen jeho legendě, ale dívám se na něj též jako na historickou postavu, která kdysi skutečně existovala. Ostatně k tomu, abych se mohla vůbec začít zabývat konkrétní Kijomoriho legendou, je nutné představit Kijomoriho nejprve jako člověka, t.j. pokusit se z hodnověrných pramenů sestavit jeho

---

¹¹ Pojem archetyp je v této práci používán nikoli v jungovském významu, jenž je v těsném sepejití s kategorií „kolektivního nevědomí“, nýbrž jako „původní vzor“ či „paradigma“, jak jej užívá např. Eliade v *The Myth of the Eternal Return*.

obraz jakožto význačné politické osobnosti japonských dějin. K tomuto úkolu jsem se rozhodla přistoupit v dalším oddílu této práce.

3. Kijomori jako historická postava

3.1. Úskalí pokusu o rekonstrukci Kijomoriho života

Snaha o rekonstrukci historické postavy Kijomoriho naráží na četné obtíže. Kijomori však není v tomto ohledu výjimkou, jedná se o obecný problém, který může být vztažen na jakoukoli postavu předmoderních japonských dějin. John W. Hall ve své studii o Ikedovi Micumasovi¹² píše, že japonští historici předmoderní doby lehce uvěřili mýtům vystavěným kolem velkých figur minulosti a oficiální historie sestavené před obdobím Meidži jsou takto nutně plné stereotypů a smyšlenek. Hall se pro ně dokonce nezdráhá použít termínu „historické fabrikáty“. Z osobností japonských předmoderních dějin lze vystavět poměrně výstižný portrét snad jedině u Tojotomi Hidejošiho a Tokugawy Iejasua, u ostatních velikánů politických dějin nenalzáme žádné zdroje, které by přesně zaznamenaly jejich osobní myšlenky a názory.¹³ Jak podotýká v předmluvě ke sbírce esejů „Osobnost v japonských dějinách“ Albert M. Craig, jsou zkreslené informace a nepřesnosti typické nejen pro konfuciánské historické kánony, které měly po vzoru oficiálních čínských historií zaznamenávat jen ty aspekty života sloužící jako morální zrcadlo pro příští generace, ale i pro deníky sepsané v předmoderní době. Úředníci, kteří je sepsali, totiž nevnímali sami sebe jako osoby-

---

¹² Ikeda Micumasa (1609-82) byl lenním knížetem žijícím na počátku období Edo. Hallova studie je obsažena ve sborníku *Personality in Japanese History*.

¹³ Craig, Shively. *Personality in Japanese History*, s.58-9.

jednotlivce, považovali se prostřednictvím svých rolí za osoby-představitel veřejného života.¹⁴ Takto kupříkladu Kudžó Kanezane, autor deníku *Gjokujó* (□□), jednoho ze zásadních zdrojů pro poznání Kijomoriho života, jakožto zástupce nejvyšší šlechty a člen rodu Fudžiwarů (□□), jež měla po celé období Heian výsadní postavení regentů císaře¹⁵, psal tento svůj deník nikoli jako soukromá osoba, nýbrž jako člen rodiny regentů (*sekkanke*, □□□) s cílem, aby tyto záznamy byly čteny příštími generacemi Fudžiwarů a sloužily k jejich vzdělávání a posilování pocitu sounáležitosti s touto rodinou.

Přes všechny tyto zřejmé obtíže při zjišťování pravdivých faktů o životě japonských postav minulosti není nutné předem rezignovat, protože při podrobném zkoumání a porovnávání různých záznamů, ať už jsou to veřejné listiny a výnosy, pokud se takové dochovaly, memoáry, historické kroniky a koneckonců i literární díla typu *monogatari*, je možné získat nejen jakousi základní kostru, ale někdy se dobrat i důvěryhodných, překvapivě přesných závěrů. Co se postavy Kijomoriho týče, výzkumu se právě z důvodu zdánlivě malého množství dochovaných materiálů, nevěnovali historici tak, jak by to významu jeho osobnosti odpovídalo, ale poslední dobou v souvislosti s přehodnocením teorie o úloze vojenské třídy při formování středověké japonské společnosti¹⁶ se jeho postavě dostalo té pocty, že se mu věnovali dva významní současní odborníci na středověké dějiny – Gomi Fumihiko a Motoki Jasuo.¹⁷ Skutečný život

---

¹⁴ Craig, Shively, str.6.

¹⁵ Rod Fudžiwara si od středního období Heian (zhruba od 9. století) udržoval dominantní mocenskou pozici díky sňatkové politice svých dcer s následníky trůnu. Hlava rodiny Fudžiwarů tak byla zároveň dědem vládnoucích císařů z matčiny strany. Fudžiwarové současně vytvořili úřad regenta za nedospělého císaře *seššó* a úřad místodržícího za dospělého císaře *kanpaku*.

¹⁶ Viz. kap. 3.3.10.

¹⁷ Viz. Gomi. *Taira no Kijomori*, 1999; Motoki. *Taira no Kijomori no tatakai* – *maboroši no čúsei kokka*, 2001.

Kijomoriho si dále dovolím načrtnout s přihlédnutím k závěrům, ke kterým ve svých pracech dospěli právě Gomi a Motoki.

3.2. Skutečný život Kijomoriho

3.2.1. Původ rodu Taira a jeho vzestup za Kijomoriho děda a otce

Taira no Kijomori (Kijomori z Tairů, 醍醐) byl členem rodu Taira (*Heiši*, 平氏 či *Heike*, 平家), který ve druhé polovině dvanáctého století dovedl tento rod na úkor císařského dvora a tradičních mocenských struktur k politickému, ekonomickému a vojenskému vzmachu, čímž však současně nechtěně otevřel cestu k zániku tohoto rodu. Tato lidská tragédie se stala později námětem k sestavení barvitého eposu, jímž je *Heike monogatari* (平家物語, v češtině Příběh rodu Taira) a podmínila vznik záporné legendy kolem Kijomoriho s obrazem tyрана.

Podíváme-li se nejdříve na původ vojenského rodu, ze kterého Kijomoriho pocházel, Tairů, zjistíme, že jeho předkem byl císař Kanmu (737-806)¹⁸. Prvním, kdo obdržel příjmení Taira, byl vnuk zmíněného císaře, princ Takami. Z Tairů později vzešel i rebel Masakado, který se roku 939 prohlásil „novým císařem“ (*šinnó*, 新皇), a stejně tak Sadamori, který jej o rok později slavně porazil.¹⁹ Poté je ovšem v záznamech o linii rodu plno nejasností, i když se má za to, že základnu větve Ise Heiši, z níž pocházel právě Kijomori a která se měla nacházet v Ise (větší část dnešní prefektury Mie), ustavil

---

¹⁸ Panovník, který roku 794 přeložil hlavní město země do Kjóta a byl tvůrcem některých převratných změn. Jednou z nich byla praxe udělování příjmení členům císařské rodiny (*šisei*, 氏姓), čímž byli tito sesazeni do pozice poddaných císaře a stát byl tak zbaven ekonomických nákladů spojených s provozem jejich domácností.

¹⁹ Jednalo se o první vážný ozbrojený spor provinční vojenské šlechty, který musela vysláním trestné výpravy řešit centrální vláda.

další významný člen rodu, Korehira. Po přeskočení dalších pár generací už se dostáváme k dědu Kijomoriho, jímž byl Masamori, který si, po letech, kdy byl v hlavním městě u císařského dvora protežován konkurenční rod Minamotů (*Gendži*, □ □), dokázal chytrou strategií přispívání náboženským institucím, jež byly ve spojení s excísařem Širakawou²⁰, získat excísařovu přízeň a svým jmenováním do pozice guvernéra v různých provinciích v řadě položil ekonomický a politický základ moci Tairů. Ten upevnil a dále rozšířil jeho syn Tadamori (1096-1153), otec Kijomoriho, když si po smrti Širakawy dokázal najít cestu k jeho nástupci, kterým byl excísař Toba, a získat prominentní funkci v jeho osobní vojenské gardě (*hokumen no buši*, □ □ □ □ □). Tadamorimu se za doby guvernérství v západních provinciích země podařilo navázat zde svazek pán-vazal s mnoha zdejšími představiteli místní vojenské šlechty, položit základy privátního obchodu svého rodu s říší Sungů, a když slavně potlačil piráty na jihu a západě země, vyneslo mu to výrazné povýšení na žebříčku dvorských hodností a byl mu povolen vstup do paláce excísaře. To mu sice na jedné straně vyneslo kritiku na straně zavedené dvorské aristokracie, ale na straně druhé mu to otevřelo cestu do nejvyšších politických kruhů jakožto jednomu z nejbližších poddaných excísaře. Kijomori tak po svém otci zdědil jednak vynikající pověst Tairů jako loajálních poddaných trůnu, jednak výhodné postavení ve vysoké politice, silnou ozbrojenou družinu vazalů a nezměrné bohatství.

---

²⁰ Excísař Širakawa (1053-1129) byl prvním, kdo vybudoval kancelář odstoupivšího císaře, tzv. *insei* (□ □), když chytře využil skutečnosti, že moc fudžiwarských regentů postupně slábne. Excísař (*džóko*, □ □, popřípadě *in*, □) vládl za svého syna, císaře. Tím se tento způsob vlády zásadně lišil od způsobu vlády regentů, kteří odvozovali svou moc od postavení příbuzných z matčiny strany. Obzvláště Širakawa byl ve své době fakticky neomezeným vládcem.

3.2.2. Kijomoriho narození, mládí a popularita po Nepokojích éry Hógen a Heidži

Za datum Kijomoriho narození je považován osmnáctý den prvního měsíce éry Gen'ei (rok 1118 dle západního letopočtu)²¹, přičemž není možné s absolutní jistotou identifikovat ani jeho otce, ani matku. *Heike monogatari* i další zdroje se totiž zmiňují o fámě, že Kijomori byl ve skutečnosti synem excísaře Širakawy, který jeho těhotnou matku, svou blízkou dvorní dámu, věnoval za zásluhy Tadamorimu, jenž byl jeho věrným služebníkem. Tato teorie byla v poválečném Japonsku široce uznávána především v kruzích historiků, protože tak bylo možné poměrně logicky odůvodnit následný Kijomoriho neobvykle rychlý postup na žebříčku hodností a úradů, ale v kruzích literárních badatelů s ní bylo spíše polemizováno a poslední dobou už existují vůči ní výhrady i mezi historiky. Například Gomi ji sice podporuje, ale domnívá se, že vysoký původ byl Kijomorimu spíše přítěží, protože nespokojení mužští potomci císaře se mohli lehce stát základnou pro formování proticísařské moci a uvádí záznam, z něhož je zřejmé, že se Kijomoriho předpokládaný otec, excísař Širakawa, nechoval ke Kijomorimu zdaleka tak vřele jako jeho nástupce Toba. Také v otázce Kijomoriho matky není jasno, přestože je možné téměř s jistotou tvrdit, že jí byla vysoce postavená dvorní dáma na dvoře excísaře Širakawy. Ať už to ale byla paní z Gionu (*Gion njógo*, □ □ □), jejíž jméno uvádí *Heike*, či mladší sestra této paní, což je teorie vyvozená z genealogického záznamu týkajícího se dárcovství Buddhových ostatků svatyni Konomija (*Buššarisódžókeizu*, □ □ □ □ □ □ □) a se kterou v zásadě souhlasí i Motoki, nebo se jednalo o docela jinou osobu, ví se poměrně jistě, že Kijomoriho matka zemřela

---

²¹ Měsíce a dny v Kijomoriho životě jsou uváděny podle lunárního kalendáře. Ten má 354 dní v roce, jednou za tři roky je proto nutné vložit jeden přechodný měsíc. Tento lunární kalendář je asi o měsíc opožděn za našim slunečním kalendářem.

nedlouho po Kijomoriho narození, podle dřívějšího způsobu počítání věku v době²², kdy byly Kijomorimu necelé tři roky. Následují nejasnosti v otázce jeho výchovy po matčině smrti, ale za jeho mocnou ochránkyni můžeme po dobu jeho dětství považovat zmíněnou paní z Gionu, jež měla jako favoritka Širakawy v posledních letech jeho vlády ohromný vliv na politiku a prokazatelně byla též patronkou rodu Tairů již od dob Kijomoriho děda Masamoriho. Kijomoriho zprahu hladký postup na žebříčku hodností a úřadů lze tedy považovat jednak za výsledek podpory Gion Njógo, jednak za důsledek váhy, které se na excísařově dvoře těšil jeho otec Tadamori.

Kijomoriho slibně se vyvíjející kariéru však na určitou dobu přibrzdil incident, který vyvolal jeho vazal s mocným chrámem Enrjakudži²³, a kvůli kterému byl Kijomori potrestán dočasným zákazem veřejné služby. Jeho pozice kandidáta na vůdce Tairů po Tadamorim se tak dostala do ohrožení, když se v tu dobu do popředí místo něj vyšvihl ambiciózní syn jeho nevlastní matky, nyní právoplatné Tadamoriho manželky, Iemori. Ten ale brzy na to v mladém věku skonal a Kijomoriho pozice následníka otcovy pozice uvnitř rodu tak byla zajištěna. Důležitost Tairů pro císařský majestát (*óken*, □□)²⁴ se prokázala během Nepokojů éry Hógen (*Hógen no ran*, □□□□) roku 1156 (první rok éry Hógen), během něhož strana nově nastoleného císaře Goširakawy²⁵

---

²² Věk postav se v čínském způsobu počítání odhaduje od pravděpodobné doby početí a s každým Novým rokem se jeden rok připočítává. Věk postav se proto oproti západnímu způsobu počítání liší zpravidla o 1-2 roky.

²³ Roku 1147 vyvolal vazal Kijomoriho násilný spor s kněžními ze svatyně Gion, která spadala pod správu mocného chrámu Enrjakudži. Mniši z Enrjakudži žádali pro Kijomoriho a Tadamoriho vyhnání, ale excísař Toba, který stranil Tairům, nařídil Kijomorimu pouze zaplacení peněžité pokuty a roční zákaz služby ve vojenském úřadě.

²⁴ Císařský majestát *óken* definuje Motoki jako legitimitu nastoleného císaře a jeho autoritu z této legitimacy vyplývající. Pod tento pojem lze dále zahrnout i nejdůležitější císařovy pravomoci, kterými jsou jmenování poddaných do úřadů a mobilizace armády.

²⁵ Císař Goširakawa (1127-1192) byl synem excísaře Toby (1103-56). Na trůn nastoupil v roce 1153, ale už o tři roky později abdikoval ve prospěch syna Nidžóa. Vstoupil do řádu a zaštiťován buddhistickými kláštery pak vládl z ústraní a byl hlavním strůjcem politiky do roku 1179, kdy ho o moc na čas připravil Kijomori. Později ale nabyl opět vlivu díky Joritomovi.

porazila stranu excísaře Sutokua²⁶, a jelikož se na poražené straně nacházela většina členů rodiny Minamotů, znamenala spoluúčast na vítězství pro Kijomoriho zároveň i pojištění pozice rodu Tairů jako hlavního ochránce a příznivce tohoto majestátu. Kijomori své postavení upevnil i popravou strýce Tadamasy, který bojoval na druhé straně, a o tři roky později zdrcujícím vítězstvím v Nepokojích éry Heidži (*Heidži no ran*, 平治乱) v roce 1159 (první rok éry Heidži). Tehdy jasně prokázal své politické kvality, z nichž byly nejvíce oceňovány rozvážnost a chladné řešení situace, a porážkou rebela Nobujoriho²⁷ si získal u dvora i u lidu nesmírnou popularitu. Motoki vidí Nepokoje éry Heidži jako konflikt, jehož byl Kijomori jediným vítězem, protože zatímco moc v císařské rodině se po něm rozdrobila do frakcí kolem císaře Nidžóa a excísaře Goširakawy²⁸, on si naopak zajistil neotřesitelné postavení a posiloval je dále díky své neustávající popularitě a důvěře, které se těšil u obou těchto frakcí. Mnich Džien, současník Kijomoriho a autor historického spisu *Gukanšó* (貫善抄, česky Zápisky hloupého), Kijomoriho chování po Heidži dobře charakterizuje, když zapisuje, že Kijomori v této etapě svého života nadbíhal „tomu i onomu“ (*anata konata*, 安達小納言)²⁹.

---

²⁶ Excísař Sutoku (1119-64) byl sice oficiálně synem Toby, ale ve své době bylo veřejným tajemstvím, že jeho skutečným otcem je excísař Širakawa. Roku 1141 byl proto donucen proti své vůli abdikovat z postu císaře ve prospěch Tobova vlastního syna Konoeho. Sutoku se stal excísařem jen podle jména, skutečnou mocí disponoval stále Toba, ale Sutoku živil naději, že jednou nastoupí na trůn jeho vlastní syn Šigehito a on se stane otcem vládnoucího císaře. Když poznal, že jeho naděje je marná, měl vyvolat ozbrojený konflikt. Po porážce, byl poslán do vyhnanství na ostrov Šikoku, kde také skončil. Vždy byl považován za původce Nepokojů éry Hógen, ale poslední dobou už převažuje mezi historiky teorie, že Sutokua dohnaly k sesbírání vojska až provokace ze strany Toby a Goširakawy.

²⁷ Fudžiwara no Nobujori (1133-59) patřil k oblíbencům Goširakawy, ale měl vysoké ambice neodpovídající jeho skutečným schopnostem, navíc choval antipatie k Šinzeiovi, v té době šedé eminenci politického světa (Viz. poz.51). Proto roku 1159 vyvolal konflikt zvaný Nepokoje éry Heidži, kdy nechal zavraždit Šinzeie, uloupil císaře i excísaře, aby se tak mohl schovat za jejich majestát, a prováděl despotickou vládu. Kijomori ho však porazil a nechal popravit.

²⁸ Goširakawa mezitím abdikoval ve prospěch svého syna Nidžóa (1143-65) a stal se excísařem.

²⁹ Nihon no meičo. *Gukanšó*, str.232.

Motoki však upozorňuje na to, že to ve své době bývala běžná praxe dvořanů vyšších z kruhů kolem excísaře a že Kijomori i tak více tíhl k císaři, kterého viděl jako skutečného nositele majestátu a to i proto, že narozdíl od Goširakawy, který se ve své době dostal na trůn nelegitimním způsobem³⁰, nepanovaly o právu na nástupnictví u Nidžóa žádné pochybnosti. Kijomoriho odlišný přístup k císaři a excísaři dokresluje i to, že zatímco prvního z nich byl ochoten podporovat politicky i vojensky, k druhému z nich byl štedrý pouze v ekonomickém směru. Právě z této doby pochází chrám Rengeóin (dnes nazýván Sandžúsangendó, □□□□□) s tisíci a jednou sochou bohyně Kannon, který pro Goširakawu nechal postavit a celý financoval Kijomori.

3.2.3. Kijomoriho vzestup po Heidži pod taktovkou Goširakawy

Co se hodnostního postupu týče, stačilo Kijomorimu po potlačení Nepokojů éry Heidži pouhých osm let k tomu, aby se ve druhém roce éry Nin'an (1167) vyšvihl na nejvyšší pozici, které mohl poddaný v císařském systému dosáhnout, to jest na pozici Nejvyššího ministra (*dadžó daidžin*, □□□□). Po třech měsících ale na tento spíše čestný post rezignoval a brzy nato, poté co se zotavil z těžké nemoci, složil spolu s manželkou Tokiko buddhistický slib Čistoty.³¹ Svým nástupcem v čele rodu ustavil prvorozeného syna Šigemoriho (1138-79) a sám se naoko stáhl z politických a světských kruhů vůbec. Zhruba ve stejné době vstoupil do řádu i Goširakawa, který se takto stal Zaslíbeným excísařem (*hóó*, □□) a na císařském trůnu stanul jeho syn a zároveň synovec Kijomoriho,

³⁰ Excísař Toba ho na trůn nechal dosadit jen dočasně, aby zabránil v nástupu na trůn synovi Sutokua, Šigehitovi. Z hlediska přísných pravidel pro dědění trůnu však Goširakawa na trůn nárok neměl.

³¹ Osoby, které přijmou buddhistický slib Čistoty, respektive vstoupí do řádu (*šukke*, □□) jsou vyvázány ze světských povinností a stávají se Zaslíbenými (*njúdó*, □□) Pozn. Termínu Zaslíbený užívá Fiala v *Příběhu rodu Taira*.

Takakura.³² Kijomoriho rezignace byla ve skutečnosti důležitým politickým tahem, na němž spočívala jak budoucnost Tairů, tak stabilita uvnitř státu. Pro Goširakawu bylo uvedení Takakury na trůn spíše nutností, než vytouženým krokem, protože byla třeba k posílení jeho vlastní pozice excísaře³³, ale vědomí, že nový císař je zároveň Kijomoriho příbuzným, viděl spíše nerad a s obavami. Kijomori si byl taktéž vědom, že jeho shoda zájmů s Goširakawou je pouze dočasná a jejich vzájemný střet je nejspíše jen otázkou času. Snaha vyhnout se pokud možno tomuto střetu byla asi hlavním popudem k tomu, že se navenek stáhl ze světa politiky. Následujících zhruba deset let proto Kijomori tráví na svém venkovském sídle ve Fukuhaře (část dnešního Kóbe) a většinu politické agendy nechává na Šigemorim a dalších členech rodu. Sám se věnuje spíše svým plánům na rozvoj obchodu s říší Sungů a dalším aktivitám, jakými byla přestavba přístavu Ówada no tomari (□□□□), nebo zvyšování prestiže svatostánku Tairů, svatyně Icukušima na Mijadžimě. Přitom všem ovšem nezapomíná bedlivě sledovat situaci v hlavním městě a uplatňovat z pozadí svůj neustávající politický vliv a autoritu.

Skutečné vzájemné pocity Kijomoriho a Goširakawy vyvěřely na povrch v prvním roce éry Džišó (1177), v roce, který Kamo no Čómei ve svých „Zápisích z poustevny“ (*Hódžóki*, □□□) vidí jako první katastrofický rok v těžkém přelomovém období císařství, v němž došlo v Kjótu v krátkém časovém sledu k ničivému požáru, ozbrojené krizi při sporu excísaře s mnišským vojskem chrámu Enrjakudži a hlavně k odhalení spiknutí excísaře a jeho věrných proti moci Kijomoriho a Tairů. V otázce, zda toto spiknutí skutečně existovalo, není jasno, i když Gomi poukazuje na zřejmé

---

³² Matkou Takakury (1161-81) byla Šigeko, mladší sestra Kijomoriho manželky Tokiko. Šigeko byla po přijetí slibu Čistoty nazývána Kenšunmon-in.

³³ Goširakawova pozice byla v této době nestabilní, protože na trůně se nacházel císař Rokudžó (1164-76), který byl synem zesnulého Nidžóa. Hrozilo nebezpečí, že by císař mohl být využit frakcí nepřátelskou Goširakawovi.

motivů vrchního rady Naričiky a mnicha Saikóa, kteří měli být jeho iniciátory. Skutečností rozhodně zůstává, že přísnými hrdelními tresty či vyhnanstvím byli potrestáni jak oni, tak i množství jiných oblíbenců Goširakawy, kteří se měli na chystaném spiknutí podílet. Kijomorimu se takto podařilo dosáhnout oslabení moci excísařské frakce, nemusel tudíž přistupovat k extrémnímu kroku, jakým by bylo případné potrestání samotného excísaře. Nutno ovšem podotknout, že eliminací Goširakawy by se císařský majestát dostal do krize. Stávající císař Takakura byl sice v těsném spojení s Tairy³⁴, ale nebyl zatím v pozici, aby se místo Goširakawy mohl stát vládnoucím excísařem.³⁵

3.2.4. Nastolení tairského režimu

Narozením prince, budoucího císaře Antokua, došlo ke splnění nezbytné podmínky k otevření Takakurovy *insei* a Kijomori si mohl oddechnout. Okamžitě ale následoval řetězec provokací ze strany Goširakawy³⁶, na který Kijomori reagoval ve třetím roce éry Džišó (1979) provedením ozbrojeného puče. Jeho cílem bylo nahradit majestát Goširakawy majestátem nového císaře Antokua a excísaře Takakury, který by fungoval plně pod jeho záštitou a v souladu s jeho vlastní vůlí. V tomto momentu jsme svědky vzniku tzv. tairského režimu (*heiši seiken*, □□□□) a započíná se nejproblematičtější

---

³⁴ Císař byl synovcem Kijomoriho a v pozici jeho císařovny byla rovněž Kijomoriho dcera, Tokuši.

³⁵ K tomu bylo třeba následníka, který by po abdikaci císaře Takakury usedl na uvolněný trůn. Kijomorimu tedy ve sporu s Goširakawou nezbylo než vyčkávat narození císařského prince, který by byl zároveň jeho vlastním vnukem.

³⁶ Goširakawa nechal po smrti Kijomoriho dvou dětí, Šigemoriho a Moriko, zkonfiskovat jejich majetek, a při udělení úřadů ignoroval Kijomoriho nevlastního synovce Fudžiwara no Motomičiho.

období Kijomoriho života, období, které v závislosti na způsobu výkladu zcela zásadním způsobem mění i pohled na dějiny Japonska na přelomu doby Heian a Kamakura, především na problematiku vzniku duality dvorské a vojenské aristokracie v následujících etapách historie. Právě působení Kijomoriho v období po nastolení tairského režimu zaznamenalo nejvíce ohlasů již mezi jeho současníky a tyto ohlasy se později promítly jak do jeho obrazu v literatuře, tak do jeho legendy tyrana, která má s tímto obrazem úzkou souvislost.

Události, které znamenaly Kijomoriho převrat, jsou následující: Propustil z úřadů tři desítky sympatizantů Goširakawy a regenta Motofusy, včetně svého mladšího bratra Jorimoriho, a část z nich, mimo jiné i samotného regenta, potrestal též konfiskací pozemků a vyhnanstvím. Regentem ustavil svého zetě Motomičiho a také další uvolněné úřady zaplnil buďto členy rodu Taira nebo dvořany s Tairy sympatizujícími. Nejrozpornějším krokem, který Kijomori podnikl, bylo uvržení excísaře Goširakawy do domácího vězení a zrušení jeho *insei*. Svou kancelář si místo něj otevřel nový excísař Takakura, když uvolnil trůn Antokuovi, jemuž v té době nebyly ještě ani dva roky. To už byl ale Kijomori zpět ve Fukuhaře, je tedy patrné, že změny, které zpočátku provedl, byly spíše povrchního rázu, než aby se hlouběji dotkly povahy politického systému. Avšak to, že Kijomori nový režim nastolil silou, bylo vpravdě epochální změnou předstihující v japonských podmínkách dalece svou dobu. Motoki se domnívá, že Kijomori byl prvním, kdo odhalil relativitu císařského majestátu, když z pozice poddaného a na základě své vlastní vůle inicioval jeho změnu. Vojenská síla závisující původně na císařském majestátu se ze své závislosti vymanila, zaútočila na tento majestát a popřela jej, aby nedlouho poté splynula s majestátem novým.

Především uvěznění excísaře, které bylo vrcholem popření původního majestátu,

vyvolalo negativní reakce jak v kruzích tradiční dvorské aristokracie, zejména v rodině Fudžiwarů, tak na straně starých buddhistických institucí, v čele s chrámy Kófukudži a Miidera. Ukázalo se totiž, že se Kijomori spolu s nastolením nového císařského majestátu snaží zároveň o s tím související nahrazení tradičních náboženských autorit autoritami novými, když začal na jejich úkor protěžovat svou rodovou svatyni v Icukušimě. Tento odpor tradičních sil vyvěřel na povrch v podobě povstání prince Močihita, neúspěšného kandidáta na císařský trůn, který se spoléhal nejprve na podporu mnichů v Miideře, a když se ta ukázala být nedostatečná, snažil se prchnout do Nary a získat podporu mnichů z Kófukudži. Cestou tam však byli princ i Minamoto no Jorimasa³⁷, který mu byl po boku, poraženi vojenským oddílem, který narychlo vyslal Kijomori k potlačení jejich vzpoury. Tairové tak z konfliktu sice vyšli vítězně, ale Kijomori si zároveň uvědomil, jaké nebezpečí představují tradiční náboženské mocenské struktury pro jeho rod. Pochopil, že setrvat v Kjótu, byl by dříve či později nucen dát pokyn k jejich potlačení, čímž by sám sebe dostal do složité pozice vyzyvatele buddhismu, proto zvolil pasivní východisko, které sám považoval za nejlepší – přemístění hlavního města země do místa, kde by bylo mimo dosah vlivu tradičních náboženských center, do Fukuhary. To bylo přirozeně řešením, jež nemohlo nevyvolat další odpor ze strany tradičních sil, které považovaly císařský majestát za absolutní a nedotknutelný. K odporu dvou center, kterými byly tradiční dvorská aristokracie a buddhistické chrámy, se však připojila ještě další složka odporu a tou byla místní vojenská šlechta v provinciích, jež byla nespokojená s podmínkami panujícími v těchto

---

³⁷ Jorimasa (1104-80) stál v Nepokojích éry Hógen a Heidži vždy na vítězné straně spolu s Kijomorim a jako jediný z Minamotů si dokázal udržet své postavení i v době rozkvětu Tairů. Roku 1180 se však zapletl do povstání, byl tairskými oddíly poražen a spáchal sebevraždu v chrámu Bjódóin poblíž Nary.

provinciích po nastolení tairského režimu. Veliké množství provincií a vrchnostenských statků *šóen* (荘園) zkonfiskovaných po převratu se ocitlo v držení Tairů či jejich přímých vazalů. Ti si tvrdou správou těchto pozemků a tlakem, který vyvíjeli na místní vojenskou šlechtu, dokázali tuto mocnou sílu velice rychle zneprátnit. Původní antipatie provinčních vojenských rodů namířená vůči centrální moci se tak přirozeně přeměnila v antipatii vůči Tairům. Pak nebylo daleko k tomu, aby se dříve navzájem soupeřící místní síly byly ochotné spojit pod vedením tradičního rivala Tairů, rodu Minamotů, především představitele jeho hlavní větve Joritoma.³⁸ Je otázkou, nakolik dokázal Kijomori odhadnout skutečný potenciál této nově zformované protitairské síly, ale je více než pravděpodobné, že zpočátku měl tendenci tuto sílu, jejíž centrum bylo daleko na východě země, považovat za okrajovou a svůj zrak soustředit spíše na síly, které mohly tairský režim bezprostředně ohrozit. Za ně považoval spíše tradiční náboženské instituce v oblasti Kjóta, Nary a jejich nejbližším okolí. Avšak poté, co mohutné vojsko vedené jeho vnukem Koremorim utrpělo na východě, v bitvě u Fudžikawy, jasnou porážku, musel si Kijomori nejspíše uvědomit, jak vojenskou sílu, jež se zformovala pod vedením Joritoma, podcenil. Jednalo se o první porážku Tairů vůbec, proto je zřejmé, jak velice musela být kvůli ní prestiž rodu podkopána. Brzy po této porážce dal Kijomori povel k návratu hlavního města zpět do Kjóta.

Gomi vysvětluje tento akt ústupu jako nutný důsledek úpadku Kijomoriho autority. Nátlak na Kijomoriho ve věci navrácení hlavního města začal být brzy neúnosný,

---

³⁸ Minamoto no Joritomo (1147-99) je známý především jako zakladatel kamakurského šógunátu. V Nepokojích éry Heidži stál na poražené straně, ale Kijomori mu tehdy daroval život a poslal jej do vyhnanství na Izu, na místo, kde měli Minamotové tradičně svou vazalskou základnu. Joritomo ale roku 1180 povstal a podmanil si celé Kantó (oblast na východě Japonska kolem dnešního Tokia). Roku 1185 porazil Tairy v bitvě u Dannoury a podrobil si vojensky celou zemi.

protože se pro ně začali kromě jeho nepřátel³⁹ vyslovovat dokonce už i jeho nejbližší.⁴⁰ Oproti tomu vyslovuje Motoki hypotézu, že Kijomoriho souhlas s návratem do Kjóta nebyl poráženeckým aktem člověka, který se ocitl v osamění a sám proti všem, nýbrž jedině a pouze činem vojevůdce, který rozpoznal nerealizovatelnost svého činu a načas se stáhl, aby sesbíral nové síly a ve vhodný okamžik opět zaútočil. Návrat do původního hlavního města tak pro Kijomoriho dle Motokiho názoru nemělo v žádném případě znamenat prohru. Naopak odtud mohl mnohem lépe čelit případnému útoku Joritomových sil z východu. K tomu ovšem potřeboval nejdříve potlačit nejbližšího protivníka, jímž byly chrámy Miidera a Kófukudži, které byly centry odporu vůči tairskému režimu již od doby povstání prince Močihita. První z těchto chrámů začal vytvářet koalici s nespokojenými členy rodu Minamoto sídlícími v ústředních provinciích, druhý z nich představoval pro Kijomoriho hrozbu proto, že byl majetkem a rodovým chrámem regentské rodiny Fudžiwarů a jeho mnišské vojsko patřilo k nejsilnějším a nejobávanějším vojenským strukturám mnichů ve státě. Na sklonku čtvrtého roku éry Džišó (1180) tak Kijomori udělil svému čtvrtému synovi Šigehirovi rozkaz k potlačení vzpurných mnichů z Kófukudži poté, co už o něco předtím nechal potrestat vypálením i většinu budov chrámového komplexu Miidera. Útok na Naru však dalece přesáhl představu všech, kteří byly jeho svědky, nejspíše i samotného Kijomoriho, jelikož vedle Kófukudži, jenž byl primárním cílem útoku, lehl popelem i poblíž něj ležící Tódaidži, zastřešující od nepaměti jeden ze symbolů japonského buddhismu, sochu Velkého Buddy Vairóčany. Z pohledu tradiční dvorské aristokracie,

---

³⁹ Jednalo se o tradiční dvorskou šlechtu a tradiční náboženské síly, ke kterým se nově připojil i chrám Enrjakudži, který předtím po dlouhé roky s Tairy udržoval spojení.

⁴⁰ Těmi byli především zet' excísař Takakura, jenž dokonce ve Fukuhaře následkem panující epidemie vážně onemocněl, nebo syn Munemori, po smrti Šigemoriho formální hlava Tairů.

pro kterou byla pokora před buddhistickým zákonem součástí pokory před institutem císařského majestátu, se tímto aktem Kijomori pasoval nejen na nepřítele císařského majestátu, ale i na nepřítele buddhismu. Pro Kijomoriho samého však představovalo zničení jednoho těžiště odporu významný krok k opětovnému posílení politické pozice Tairů a také přínos ke stabilizaci rozbouřené situace v zemi, která bylo jeho cílem. Právě v této době zemí zmítalo sucho a epidemie, což jednak dále rozdmýchávalo nespokojenost lidu vůči Tairům, navíc značně komplikovalo i vojenskou strategii při potlačování ohnisek odporu, protože nebylo jednoduché zajistit zásobování vojsk.

3.2.5. Kijomoriho smrt a zánik tairského režimu

Kijomori musel vidět nutnost potlačit vojenské síly v provinciích co nejrychleji a dřív, než by se situace v zemi stala nevladatelnou. Uvědomil si, že pouhé nesystematické vysílání trestných výprav k potlačení rebelů by pozici Tairů mohlo spíše oslabit, proto započal opatrné vojenské reformy. Jednou z nejdůležitějších a i v dnešních historických kruzích vůbec nejdiskutovanějších, bylo ustavení systému jakési obdoby vojenských správců *džitó* (□□)⁴¹, s jehož zavedením později přišla kamakurská *bakufu*. V Kijomoriho případě ale byli tito vysoce postavení vojenští úředníci (*sókan*, □□) s rozsáhlými pravomocemi dosazeni pouze do centrálních provincií v okolí hlavního města, které Kijomori vnímal jako nejohroženější. Ať už byl dějinný přínos tohoto kroku později jakýkoli, dá se s jistotou prohlásit, že zřízení těchto vojenských úřadů dokázalo oživit skomírající vojenský systém Tairů a bylo jedním z důležitých faktorů

---

⁴¹ Vojenští správci *džitó* byli pověřováni do své funkce kamakurskou vládou. Dohlíželi na správu vrchnostenských statků a měli právo vybírat zde daně.

pro zvrácení situace v zemi, která se pro Tairy od doby zformování koalice provinciálních vojenských rodů pod Joritomem vyvíjela spíše nepříznivě. Pocit relativního uspokojení se zvratem situace se též projevil na tom, že se Kijomori, jak píše Motoki, vrátil ke svému původnímu snu o založení nového hlavního města, jež by plně ztělesňovalo nový věk císařského majestátu pod hlavičkou tairského vojenského režimu a které se mu ve výše zmíněném případě nepodařilo založit ve Fukuhaře. Tentokrát už získal tento sen realističtější obrysy, když Kijomori započal s budováním „hlavního města“ přímo v Kjótu samotném, konkrétně na rozlehlém území mezi osmou a devátou ulicí na východním okraji Kjóta. Sem přemístil nejen základnu svého rodu, ale též sídlo císaře Antokua, excísaře Takakury a dokonce i stále v domácím vězení uzavřeného Zaslíbeného excísaře Goširakawy. Ostraha Goširakawy však byla na počátku pátého roku éry Džišó (1181) po ani ne dvou letech uvolněna a jemu samému bylo povoleno znovuotevření kanceláře *insei*. Důvodem byla krátce předtím smrt mladého excísaře Takakury, která rázem oslabil tairský režim i jím podporovaný císařský majestát, které skolem excísaře ztratily svůj nejdůležitější pilíř. Císař Antoku byl ještě dítě a Kijomori jakožto jeho poddaný, byť by disponoval jakkoli velikou vojenskou silou, si nemohl dovolit přímo vládnout z pozice jeho prarodiče, jako tomu bývalo zvykem v minulosti za rozkvětu vlády fudžiwarských regentů, zejména Mičinagy⁴². K tomu, aby Kijomorim nastolený režim mohl ve své nynější podobě fungovat i nadále, potřeboval nutně formální existenci excísaře vykonávajícího *insei*, který by režim svou autoritou zastřešoval. Kijomori byl tedy donucen sklonit se před Goširakawou a požádat jej o návrat do úřadu, který mu přitom kdysi sám násilím odňal. Není však nutné dodávat,

---

⁴² Fudžiwara no Mičinaga (966-1027) byl regentem *kanpaku* v době největší slávy svého rodu. Jeho čtyři dcery se postupně všechny staly císařovnamy.

že skutečnou politickou moc si i po znovuzavedení Goširakawovy *insei* ponechal ve svých rukou on a jeho rod.

Tato změna jedné ze záruk legitimacy tairského režimu se nicméně odehrála nedlouho před Kijomoriho smrtí, která měla nastat čtvrtého dne přestupného druhého měsíce pátého roku éry Džišó. Tato smrt byla náhlá, a byla nejspíše následkem epidemie, která se v té době rozšířila i do hlavního města; podle dochovaných zdrojů se nákaza projevila ve formě velice prudkého horečnatého onemocnění. Kijomoriho skon znamenal konec většiny změn, o které se Kijomori v posledních letech svého života snažil, protože zbylí členové rodu v čele s Munemorim⁴³ popřeli tyto změny a dopustili, aby se podstatná část politické moci vrátila zpět k jejich úhlavnímu nepříteli, excísaři Goširakawovi. Vážné chyby, jichž se dopustili, vedly o čtyři roky později, v prvním roce éry Bundži (1185), k tragédii, při níž byl rod Tairů v bitvě u Dannoury poražen rodem Minamotů a zanikl. Těsné sepětí vojenského režimu a císařského majestátu, o které se pokoušel Kijomori a jež po jeho smrti popřeli jeho vlastní dědicové, muselo tak po následujících letech duálního systému civilní vlády v Kjótu a vojenské vlády v Kamakuře, i po roztržštění civilní moci mezi Jižní a Severní dvůr na počátku období Muromači, počkat na svou renesanci až do doby vlády třetího šóguna Ašikagů, Jošimicua⁴⁴. To už však uběhla více než dvě staletí od Kijomoriho smrti.

---

⁴³ Munemori (1147-85) byl synem Kijomoriho a Tokiko. Po předčasné smrti svého bratra Šigemoriho (1138-79) se stal do smrti Kijomoriho formální a po smrti Kijomoriho faktickou hlavou rodu Taira. Jeho kvality ovšem nedosahovaly kvalit jeho otce, proto nedokázal zabránit porážce Tairů u Dannoury. Munemori sám byl zajat a posléze na příkaz Joritoma sťat.

⁴⁴ Ašikaga Jošimicu (1358-1408) byl v pořadí třetím ašikagským šógunem. Je známý mimo jiné tím, že po svém uchýlení do ústraní založil Zlatý pavilon Kinkakudži. Podrobněji viz. kap.3.3.4.

3.3. Podíl historie na vzniku Kijomoriho legendy

3.3.1. Pohled Kijomoriho současníků

Po výše uvedeném představení Kijomoriho osobnosti, při němž jsem se z velké části spoléhala na výklad dvou v současnosti působících odborníků na středověké dějiny, bych ráda přistoupila k další fázi své práce, kterou je rozbor role, již měla historie, respektive její způsob zápisu, na vzniku legendy Kijomoriho jako tyрана. K nejdůležitějším pramenům, které i dnes pomáhají historikům rekonstruovat dobu Kijomoriho života a dobrat se významu jeho osobnosti v rámci japonských dějin, patří kromě úředních listin (*komondžo*, □□□), kterých se však dochovalo poskrovnu a tudíž se jimi ve své práci nezabývám, prameny sepsané osobami, které byly Kijomoriho současníky a tedy přímými svědky jeho činů. Těmi byly zejména osobnosti z kruhů dvorské aristokracie, a to nejen ty z úplného vrcholu šlechtické pyramidy, jejichž představitelem jsou buď už zmiňovaný autor *Gjokujó*, Kudžó Kanezane (1149-1207) či jeho mladší bratr, mnich Džien (1155-1225)⁴⁵, rozbořem jehož historického pojednání *Gukanšó* se zabývám dále obšírněji, nýbrž i zástupci nižší úřednické šlechty, mezi něž lze zařadit například příslušníka dvorské větve Tairů, Nobunoriho (1112-87)⁴⁶. Hlavně co se deníků zástupců nejvyšší dvorské aristokracie týče, je i z vylíčení Kijomoriho života v předchozím oddíle mé práce patrné, že osobnosti z okruhu rodiny Fudžiwarů a dalších tradičně vlivných aristokratických rodů chovali ke Kijomorimu stylu vedení politiky spíše nedůvěru, jež se po ustavení tairského režimu přetavila přinejmenším do antipatie, ne-li nenávisť. To se přirozeně odrazilo na způsobu volby výrazů

---

⁴⁵ Ten je však s ohledem na definici vytýčenou v poz. 9 z funkčního hlediska řazen do kategorie „mladších současníků“.

⁴⁶ Nobunoriho deník je znám pod názvem *Hjóhanki* (□□□).

používaných v jejich stylu zápisu a nutně tak muselo ovlivnit i jejich celkové vyznění.

Budeme-li se snažit stručně uvést některé rysy charakteristické pro vyšší aristokracii v období Heian⁴⁷, nesmíme na prvním místě opomenout váhu, kterou tato aristokracie přikládala konvencím a pravidlům (*seihó*, 規 矩). Tyto konvence a pravidla byly nerozlučně spjaty s jejich životem, a to jak úředním, tak osobním. Příslušníci vyšší šlechty sice disponovali jistou formou uhlazenosti a vybroušenosti, ale jejich životní styl byl strnulý, uzavřený a jejich úhel pohledu omezen na dvorský život v hlavním městě, naceremoniály zde se odehrávající a na honbu za úřady a hodnostmi s tímto způsobem života úzce spojenou. V neposlední řadě jim byla vlastní spíše lhostejnost k životu prostých lidí odehrávajícímu se mimo úhel jejich pohledu a nedůvěra k čemukoli souvisejícímu s cizinou. Naopak tím, co řídilo jejich životy do nejmenšího detailu, byly pověry. Tato charakteristika však začala platit teprve zhruba od středního období Heian, kdy se skutečná vláda v zemi dostává do rukou regentů z rodu Fudžiwarů, a liší se tak diametrálně od obrazu, který se nám dochoval o dvorské aristokracii působící v období Nara a v raném období Heian. Pro tu býval ještě typický blízký vztah k venkovu, zájem o mezinárodní otázky a nespoutanost pověrami. Tyto hodnoty se do dvorské společnosti začaly pozvolna navracet v pozdním období Heian. Bylo tomu tak v souvislosti se změnou politických poměrů po zavedení vlády excísaře, systému, který byl v přímém rozporu s organizací původního starověkého státu a který tak sám o sobě už svou existencí znamenal porušení zažitých konvencí a pravidel. Jak excísař, hlava tohoto systému, který své postavení odvozoval od postavení otce panujícího císaře, tak jeho přímí služebníci a oblíbenci (*inkinšin*, 近衛) zastávající posty v jeho kanceláři (*ino čó*, 右衛門) disponovali mocí, která přesahovala jakýkoliv postup na žebříčku hodností

---

⁴⁷ Charakteristika vyšší aristokracie viz. Uwajokote. *Heike monogatari no kjokó to šindžicu*, str.37.

a úřadů, přičemž jim umožňovala provozovat skutečnou politiku, aniž by byli svazováni účastí na oficiálních ceremoniích, jako tomu bylo v případě tradiční dvorské aristokracie. Také rod Tairů vděčil za svůj politický, ekonomický a vojenský vzmach tradující se od dob Kijomoriho děda Masamoriho přímé službě excísaři.

Zástupci rodu fudžiwarských regentů, kteří byli vzestupem moci původem nízko postavených rodů okolo excísaře, jejichž nejkřiklavějším příkladem byl rod Tairů, připraveni o téměř absolutní moc, kterou po staletí disponovali, museli k cizorodému organismu s názvem *insei* popírajícímu konvence a pravidla dvorské společnosti vzhlížet s velice smíšenými pocity. Motoki v této souvislosti vyslovuje názor, že Tairové byli trnem v oku dvorské aristokracie nikoli proto, že by v soudobé společnosti existovalo nějaké větší pnutí mezi dvorskou šlechtou (*kuge*, □□) a šlechtou vojenskou (*buke*, □□, nebo *buši*, □□), což byl po dlouhá léta populární výklad v japonských historických kruzích⁴⁸, ale spíše z toho důvodu, že se jednalo o zástupce nižší šlechty, pro které v rámci tradiční dvorské společnosti nebylo ve vlivném světě politiky místo. Kanezaneho poznámky v deníku *Gjokujó* ohledně Kijomoriho a jeho skutků často nesou stopy jízlivosti a nezastírají otevřené nesympatie. Například v hodnocení po Kijomoriho smrti se píše, že „ačkoli bylo záhodno, aby byl jeho život buďto ukončen v souboji s nepřátelským vojskem, či byla jeho hlava napíchnuta na kopí přímo na bojišti, byl k němu vznešený osud milostiv a dovolil mu skonat po nemoci na lůžku“.⁴⁹

Popis Kijomoriho skutků v *Gjokujó* je sice poměrně přesný, protože je veden deníkovou formou a tudíž tu neexistuje časová propast mezi popisovanou dobou a dobou popisování, ale u hodnotících pasáží se tato absence odstupů ukazuje být spíše na škodu, protože brání objektivnějšímu pohledu na události jakožto celek. Také

---

⁴⁸ Podrobněji viz. kap. 3.3.10.

⁴⁹ Záznam Kanezaneho zápisu je možné najít například v Macumoto. *Kijomori*, str.57.

nejistota ohledně příštího běhu událostí, a s tím spojená nemožnost sestavit si pro psaní osnovu, oslabuje výsledný tvar zápisu o konzistentnost a ucelenost. To jsou zřejmě dva nejtypičtější rysy a současně dvě největší slabiny deníkové formy zápisu historie. Na druhou stranu by ale mohly být zárukou, že popis bude ještě neposkvřněný ideologií, která má tendenci roubovat události v duchu svého způsobu výkladu na předem připravený kmen. Uvážíme-li však Kanezaneho postavení v rámci regentského rodu a poslání, jež měly plnit deníky členů tohoto rodu z hlediska vzdělávání a přenosu rodinných tradic, můžeme nejspíše jen těžko očekávat nezaujatost a střízlivý popis situace. I když to vše nic nemění na skutečnosti, že Kanezaneho memoráry dnes představují pro historické i literární badatele jeden z nejvýznamnějších pramenů pojednávajících o složité době kolem válek *Genpei*⁵⁰.

3.3.2. *Gukanšó* – neoficiální historie Kijomoriho mladšího současníka

Zatímco Kanezaneho je možné označit za přímého účastníka událostí a tedy za Kijomoriho současníka, klonila bych se v případě jeho mladšího bratra Džiena raději k termínu mladší současník. Když Kijomori zemřel, bylo Džienovi dvacet šest let a podstatnou část života tak měl teprve před sebou. Zaměříme-li se dále na Džienova životní data, zjistíme, že smrt jej zastihla přesně čtyřicet čtyři let po smrti Kijomoriho. Z toho je s ohledem na definici kategorie mladších současníků v obecném procesu vzniku legendy, jejichž působení bylo vymezeno nejpozději do půlstoletí po smrti hodnocené osobnosti, patrné, že Džien do této role zapadá více než dokonale. Džien měl

---

⁵⁰ „Války Genpei“ (*Genpei kassen*, 源平合戦) jsou spíše lidovým výrazem pro období občanských válek mezi Minamoty (*Gen* je zkratka z *Gendži*) a Tairy (*Hei* je zkratka z *Heiši*) v letech 1180-5. Avšak v historické terminologii bývá toto období označováno jako „Nepokoje ér Džišó a Džuei“ (*Džišó, Džuei no ran*, 源平合戦). Érou Džuei nazýváme dobu mezi roky 1182 a 1185.

navíc díky svému původu v rodině *sekkanke* a současně veledůležitě pozici velmistra (*zasu*, 在左) buddhistické sekty Tendai (*Tendai-šú*, 天台宗)⁵¹ jako nezpochybnitelná politická a náboženská autorita snadný přístup k rozličným zdrojům informací klíčovými pro chod státu. To staví jeho dílo z hlediska váhy jakožto historického pramene nad deníky, jakým bylo například *Meigecuki* (御成吉思草子) význačného básníka a kompilátora císařských antologií básní *waka* (和歌) Fudžiwara no Teiky (1162-1241), jenž byl sice, jak je z jeho životních dat patrné, Džienův vrstevník a ve vztahu ke Kijomorimu mladší současník, ale vzhledem ke svému nevysokému původu a hodnosti pouhého středního rady (*čúnagon*, 中納言), se dá předpokládat, že byl jeho vhlad do událostí vrcholné politiky v porovnání s Džienem méně zasvěcený a spíše nepřímý.

Gukanšó, Džienovo pojednání o historii, bývá oceňováno jako ve své době neobvyklá, poněvadž neoficiální, historie, jejímž středem se táhne osobitý Džienův výklad běhu dějin založený na působení „principu správné cesty“ (*dóri*, 道理). Skutečnost, že byl Džien vyvázán ze světského života, přestože toto vyvázání bývalo obzvláště v jeho době často pouze formální⁵², nemohla nemít vliv také na jeho způsob psaní. Termín *dóri* tudíž nese silný nádech buddhismu a konvenuje tak se soudobým přesvědčením japonské společnosti, podle něhož se svět ocitl v období konce Buddhova zákona (*mappó*, 末法)⁵³. *Gukanšó* by mohlo být nazýváno „povídáním o principu správné cesty“ (*dóri monogatari*, 道理物語), protože čtenářům předkládá výklad v duchu názoru, dle něhož je *dóri* přítomna ve všech věcech, jak dobrých, tak zlých, přičemž v průběhu

---

⁵¹ Sektu Tendai založil po návratu z Číny mnich Saičó (767-822). Jejím ústředním chrámem je chrám Enryakudži na posvátné hoře Hiei.

⁵² Viz. pozn. 29.

⁵³ Podle buddhistického výkladu jsou ve vývoji Buddhova zákona rozlišována tři stadia. Třetí z nich, *mappó*, má být obdobím úpadku tohoto zákona. Na konci doby Heian se všeobecně věřilo, že svět spěje do tohoto stadia úpadku.

historického procesu se postupně mění a upadá. Na počátku světa byly lidské schopnosti dokonalé a na světě neexistovalo zlo; to však trvalo pouze do té doby, než se povaha *dóri* rozdělila na *dóri* viditelného světa *ken* (□) a *dóri* neviditelného světa *mei* (□). Následovat pouze první z nich je přitom klamně a nedostatečné a postupně došlo k tomu, že *dóri* v její původní celistvé podobě přestal následovat i císař. A právě tehdy se ukázala nutnost existence znamenitého poddaného, který by svými radami podporoval císaře neschopného prohlédnout v celistvosti podstatu principu skutečné cesty. Tak se zrodily funkce regenta (*seššó*, □□) a místodržícího (*kanpaku*, □□)⁵⁴. Zvláště v tomto posledním bodě je Džien jakožto zástupce rodu „znamenitých poddaných“ neobomný a neopomíná své tvrzení dále podpořit uvedením teorie, že legitimita Fudžiwarů je těsně spjata s odvozením císařského rodu od bohů.⁵⁵ Džienovo přitakání názoru na prominentnost postavení členů jeho rodu mezi poddanými japonského císaře tak ústí v to, že se jeho pohled na Kijomoriho do značné míry shoduje s názorem Kanezaneho, když vidí vzmach Kijomoriho a rodu Tairů na úkor jeho rodu zpětně jako nelegitimní a logice *dóri* se vymykající.

Jak tedy konkrétně vypadá Džienův popis doby, v níž Kijomori žil a hodnocení jeho působení v průběhu této doby? Především je nutné říci, že se tento popis odvíjí od události, kterou Džien vidí v japonských dějinách jako přelomovou, od Nepokojů éry Heidži, jež dle něj znamenaly počátek „věku samurajů“ (*muša no jo*, □□□□), který měl roku 1192 dosáhnout svého vrcholu ustavením kamakurského šógunátu.⁵⁶ Zvláště v popisu průběhu těchto nepokojů sdílí *Gukanšó* mnohé styčné body s *gunki*

---

⁵⁴ Viz. poz. 13.

⁵⁵ Podle této teorie přikázala bohyně *Amaterasu ómikami* (□□□□), předek císařského rodu, božskému předku Fudžiwarů, kterým je *Amenokojane no mikoto* (□□□□□), aby jeho potomci ochraňovali potomky její.

⁵⁶ Názory historiků na to, kdy byl založen kamakurský šógunát, se liší. Kromě roku 1192 existují teorie, které uvádějí například rok 1183 nebo 1185.

*monogatari*⁵⁷, jelikož u všech těchto děl se projevuje skutečnost, že vznikaly již v době, kdy byl znám vítěz zápasu mezi rody Taira a Minamoto. Finále zápasu u Dannoury skončilo zajisté drtivým vítězstvím Minamotů a fatální porážkou Tairů, ale jak Džien, tak autoři *gunki* psaných v období Kamakura, možná také proto, že nebyli současníky Kijomorihy od dob jeho vstupu do vrcholné politiky, měli tendenci na základě výsledku přeceňovat náboj tohoto zápasu a samotné ambice jeho účastníků. Džien vidí jako původce Nepokojů éry Heidži Minamoto no Jošitoma⁵⁸, který měl být údajně nespokojen a pobouřen, když byl přes své zásluhy za předešlého povstání éry Hógen jmenován pouze do úřadu vrchního podkoního zleva (*sama no kami*, □□□), zatímco Kijomorimu se i přes nepřilíš zářné působení ve stejném konfliktu dostalo cti být jmenován do pozice guvernéra provincie Harima, jedné z největších a nejbohatších provincií vůbec. Kromě toho měl být Jošitomo zklamán, když ve své době nejmocnější muž země a oblíbenec excísaře Goširakawy, Fudžiwara no Mičinori⁵⁹ odmítl jeho dceru jako nevěstu pro svého syna, přičemž brzy na to povolil sňatek jiného ze svých synů s dcerou Kijomorihy. Jošitomova nenávisť ke Kijomorimu měla nakonec vyústit k Jošitomově spojení s taktéž nespokojeným Nobujorim a vyvolat výše zmíněný nový konflikt. Minamotové tak utrpěli dočasnou porážku, zatímco Tairové vystoupali, byť též jen dočasně, na vrchol slávy, a nutnost budoucího velikého střetu obou rodů tak byla

---

⁵⁷ Obraz Kijomorihy v *gunki monogatari* je pojednáván v kap. 4.1. a 4.2.

⁵⁸ Minamoto no Jošitomo (1123-60) bojoval v Nepokojích éry Heidži na poražené straně a při útěku do východních provinciích byl zavražděn jedním ze svých vazalů. Měl mnoho synů, mimo jiné Joritoma a Jošicuneho.

⁵⁹ Fudžiwara no Mičinori (?-1159) pocházel z nižší úřednické větve Fudžiwarů. Když zjistil, že mu jeho původ brání ve společenském vzestupu, složil buddhistický slib Čistoty a jako manžel kojné (*menoto*, □□) císaře Goširakawy se po Nepokojích éry Hógen stal nejmocnějším mužem země. Mimo jiné dokázal opravit císařský palác, který v předchozím konfliktu vyhořel. Svou nekompromisní povahou si však zneprátil řadu dvořanů a to se mu stalo v příštím konfliktu, Nepokojích éry Heidži, osudným.

jakoby zpečetěna. Z tohoto pojetí popisu událostí je zřejmé, že Džien si byl až příliš vědom výsledku historie, kterým bylo v jeho době epochální založení Joritomova šógunátu, a to muselo, přestože nejspíše nevědomě, určovat směr a způsob jeho psaní. Už při popisu průběhu Nepokojů éry Hógen Džien přikládá větší důležitost jednání Jošitoma, zatímco popis jednání Kijomoriho je pro něj spíše jen jakýmsi doplňkem, což jen zdůrazňuje motiv Jošitomovy zloby a přenáší tuto zlobu implicitně i do budoucího postoje Joritoma a rodu Minamotů, čímž jí jeho největší hybnou silou. Takto se třeba hned ve druhém svazku *Gukanšó*, ve kterém je průběh dějin stručně shrnut a v němž Džien používá dělení podle éry panování jednotlivých císařů, u událostí za vlády císaře Antokua píše, že „Minamotové povstali k potlačení Kijomoriho rebelie“.

Nelichotivé výrazy na adresu Kijomoriho a rodu Tairů používá Džien i v podrobném popisu ve čtvrtém a pátém svazku knihy. Zapisuje kupříkladu, že Kijomori „pevně doufal, že se stane dědečkem císaře, aby mohl politiku země ovládat dle své vlastní vůle.“ *Gukanšó* předkládá též vzkaz, který měl Kijomori poslat excísaři Goširakawovi poté, co tvrdě potlačil povstání v Šišigatani, a v něm nechává zvláště vyniknout Kijomoriho slovům: „Měl jsem na zřeteli v první řadě zemi a císaře, teprve pak jsem myslel na sebe.“ Ihned za těmito slovy se ovšem zmiňuje o Kijomoriho stáhnutí do Fukuhary, neklidu Goširakawy a připojuje posmrtné hodnocení Kijomoriho syna Šigemoriho, který byl podle něj „řádný člověk, jenž vycítil, že jeho otec smýšlí věrolomně (*muhon no kokoro*, □□□□) a přál si zemřít.“ Počátek zlořádu (*akugjó*, □□) Tairů odvozuje Džien stejně jako *Heike monogatari* od incidentu srážky Tairů s regentem Motofusou⁶⁰, narozdíl od *Heike* však nezastírá skutečnost, že vykonavatelem

---

⁶⁰ Fudžiwara no Motofusa (1144-1230) se stal regentem po smrti Kijomoriho zetě Motozaneho. Příslušný incident je v *Heike* popsán v kapitole „O střetnutí s jízdou Jeho Jasnosti“. Podle popisu v *Heike* nechal regent Motofusa potupit Kijomoriho vnuka

pomsty na regentovi byl Šigemori a nikoli Kijomori, který se ve stejnou dobu měl prokazatelně nacházet ve Fukuhaře. Co se přesunu hlavního města do Fukuhary a následného vypálení narských chrámů týče, nezdráhá se použít výrazů „být opojen pýchou“, „šokující“ a „nelze vyjádřit slovy“, přičemž poslední z těchto výrazů opakuje dokonce dvakrát za sebou v krátkém sledu. V zápisu k roku 1185, kdy už byl Kijomori čtyři roky po smrti, uvádí Džien v souvislosti s mohutným zemětřesením, ke kterému v onom roce došlo, pověst, že „se Kijomori proměnil v draka a roztrásl zemi“, jež se tehdy údajně šířila mezi lidem.

Z výše uvedených příkladů by se mohlo zdát, že Džien Kijomoriho jednání jednoznačně odsuzuje, nicméně stejně jako autoři *gunki* připouští i on některé Kijomoriho neobyčejné schopnosti a naznačuje tak, že za vzestupem Tairů stála jeho vojenská udatnost, politická rozvaha i pozoruhodná míra zbožnosti. Popisuje Kijomoriho vzezření během bitvy v průběhu povstání éry Heidži jako nádherný zjev v černém brnění a zapisuje, že „oči dvořanů byly uchváceny jeho zevnějškem“. Jak už jsem se zmiňovala výše ve své práci v oddílu o Kijomoriho skutečném životě, Džien velice jemně kritizuje Kijomoriho nadbílání všem mocným stranám po Heidži, avšak zároveň neopomíná označit jeho politický postoj jako „rozvážný“ (*šinčó*, □□) a obratný (*takumi*, □□). V neposlední řadě se podrobně rozepisuje o marné snaze paní Nii, jak byla nazývána Kijomoriho manželka Tokiko po svém vstupu do řádu, přivolat pomocí stodenní modlitby ve svatyni Hie těhotenství své dcery, vládnoucí císařovny. Kijomori její počínání sledoval s despektem a rozhodl se předvést své ženě, jak se má řádně modlit. Bez dlouhého otálení se vydal lodí po moři z Fukuhary do Mijadžimy, a

---

Sukemoriho, když mu tento odmítl prokázat úctu ve chvíli, kdy se jejich průvody střetly v jedné z ulic Kjóta. Poté co se to doslechl Kijomori, rozzlobil se a nechal na oplátku zneuctít Motofusu a jeho družinu.

po pouhých šedesáti dnech modlitby ve svatyni Icukušima bylo ohlášeno císařovnino těhotenství.

Úplně poslední Džienova zmínka o Kijomorim též jedním dechem kritizuje a druhým chválí. Džien zapisuje, že v dosavadních japonských dějinách byly jen dva případy, kdy poddaný sám nastolil císaře. Na mysli má případy Kijomoriho a Kiso Jošinaky.⁶¹ Zatímco ale Jošinaku jednoznačně odsuzuje za to, že jeho cílem bylo zemi rozvrátit (*jo wo midasu*, □ □ □ □), u Kijomoriho je o poznání shovívavější, když uznává, že Goširakawa se Kijomorimu jevil jako špatný vladař a jeho prvotní snahou tak bylo zemi spravovat (*jo wo osameru*, □ □ □ □ □).

3.3.3. Období Kamakura – dočasný obrat kurzu za regentů z rodu Hódžó

Historici píšící o Kijomorim v raném období Kamakura měli na jednu stranu výhodu, že zatímco byli sami ještě většinou pamětníky alespoň sklonku Kijomoriho života, mohli od popisovaného běhu událostí zaujmout dostatečný odstup, zchladit emoce a vytřídit tak podstatné informace od nepodstatných. Na druhou stranu však pravdivé jádro událostí už mohlo být překryto nánosem pověstí a pověr, jež se musely po smrti osobnosti, jakou byl Kijomori, vyrojít v hojně míře. Navíc u nich vzhledem ke změně vojenských poměrů po nastolení kamakurského šógunátu mohlo pracovat jak přílišné vědomí si toho, že to byli Minamotové, kdo z válek s Tairy vyšel jako vítěz, tak tu mohl

---

⁶¹ Minamoto (zvaný též Kiso) no Jošinaka (1154-84) byl bratrancem Joritoma. Roku 1180 povstal proti Tairům, které později vyhnal z hlavního města. Avšak neomalené chování Jošinakových žoldněřů vzdor hrozivému hladomoru, který v té době v Kjótu panoval, vyvolalo odpor lidí a Jošinaka se tak dostal do sporu s excísařem Goširakawou. Jošinaka zaútočil na excísařův palác, zajal excísaře a uzurpoval pro sebe výkonnou moc. Roku 1184 byl však poražen Jošicunem, jehož vyslal jako svého zástupce v čele vojska Joritomo.

současně působit jistý pud sebezáchovy, jenž jim velel stavět z hlediska dějinného významu první nad druhé. Je dostatečně známou skutečností, že naprostá většina dynastií, režimů a vlád v čele různých zemí a ve všech epochách se nutně potřebovala vymezovat vůči dynastiím, režimům a vládám těsně jim předcházejícím, zatímco precedenty, od nichž by byla odvozena jejich legitimita byly hledány spíše hlouběji v dějinách. Také pro Joritoma byla důkladná negace období tairského režimu, jeho vlastní vojenské vládě těsně předcházející, nezbytným předpokladem pro to, aby jeho kamakurská vláda a způsob její vojenské správy země mohly vůbec zakořenit v povědomí lidí jako jediný spravedlivý vojenský režim. Později byla tato ideologie podpořena sestavením oficiální historie tohoto šógunátu, známé pod názvem *Azuma kagami* (□□□, česky Zrcadlo východních zemí), zaznamenávající období dějin po dobu osmdesáti sedmi let od povstání prince Močihita a Minamoto no Jorimasy roku 1180. Přesto je také *Azuma kagami* považována dnešními historiky za poměrně věrohodný pramen z hlediska v ní vylíčených událostí.

Uvážíme-li výše zmíněné tlaky ve společnosti v raném období kamakurského šógunátu, překvapí možná, že je tu a tam možné narazit na zápis, který hodnotí Kijomorihovo nepokrytě pozitivním způsobem. Zápis v deníku *Gjokuzui* (□□) regenta Kudžó Mičiiho (1193-1252), vnuka Kanezaneho, z roku 1211, sice není součástí souvislého textu popisujícího Kijomorihovo život a skutky, spíše jde o doplněk k zápisu s Kijomorim jinak přímo nesouvisející, ale jak píše Motoki, dá se z něj usuzovat na určitou míru obdivu aristokratů vůči muži, který se dokázal vyšplhat tak vysoko na společenském žebříčku své doby. Mičiiho tvrdí, že „všichni lidé narození v prvním měsíci roku obdrželi do vínku nejšťastnější osud (*saikiči*, □□)“ a vzápětí dodává „Urozený pan Kijomori (*Kijomori-kó*, □□□) se prý narodil osmnáctého dne prvního

měsíce“. Svou teorii o „nejšťastnějším osudu“ poté dokládá dalšími konkrétními příklady, když těsně po Kijomorim uvádí vedle jmen několika císařů nakonec i jméno Kijomorihovo přítele Kunicuny.⁶² Mičiiho deník se tak stal pro budoucí generace důležitým historickým zdrojem, jelikož nejen poskytuje informaci ohledně data Kijomorihova narození, ale je i pozoruhodným náznakem toho, jak se v raném období Kamakura reprezentovaném duálním systémem aristokratické a vojenské vlády pozvolna měnilo smýšlení dvorské šlechty vůči Tairům. To bylo nejspíše dáno stále vzrůstající politickou mocí vojenského režimu v Kamakuru na úkor politické autority císařského dvora v Kjótu.

K obratu v názoru na státnický význam Kijomorihova a jím založený tairský režim došlo v pozdním období Kamakura ostatně i v samotném šógunátu. U zrodu *bakufu* stál sice Joritomo, vůdce Minamotů, jenž vystavěl tuto vojenskou vládu jako potvrzení legitimity císařského majestátu excísaře Goširakawy, aby tak odsoudil předchozí tairský režim spojený s majestátem císaře Antokua a excísaře Takakury jako nelegitimní, nicméně po Joritomově smrti se skutečná moc v rámci kamakurského šógunátu od potomků rodu Minamoto přesunula do rukou rodu Hódžó (□□). Ti si dokázali monopolizovat nejvyšší úřad v politické radě šógunátu (*mandokoro*, □□) a ustavili úřad regenta šóguna (*šikken*, □□) děděný výlučně členy tohoto rodu. Hódžóové byli původně jednou z vedlejších odnoží rodu Taira, a přestože tato odnož se postupně od hlavní větve rodu vzdálila, její členové zřejmě museli pociťovat ke svému vzdálenému příbuznému Kijomorimu jistý druh sympatií, který se projevil i konkrétním činem. V pořadí devátý

---

⁶² Fudžiwara no Kunicuna (1122-81) pocházel z nižší úřednické větve Fudžiwarů, nicméně díky umnému politikaření a obrovskému bohatství to navzdory svému původu dotáhl až na místo vyššího rady. Podle Heike zemřel s odstupem několika dní po Kijomorim, s kterým ho údajně mělo poutat veliké přátelství.

regent šóguna Hódžó Sadatoki nechal v devátém roce éry Kóan (1286) k uctění Kijomoriho památky zbudovat třináctistupňovou mohylu, dnes nazývanou jako Kijomoriho mohyla (*Kijomori-zuka*, □□□), kterou je možné ještě dnes spatřit ve čtvrti Hjógo-ku v dnešním Kóbe.⁶³ Rok výstavby mohyly napovídá, že šlo s velikou pravděpodobností o počín úzce související se stoletým výročím Kijomoriho smrti a byl v něm kromě očividného projevu piety implicitně obsažen i jakýsi pokus o rehabilitaci osobnosti Kijomoriho kamakurským šógunátem. To asi nebylo bez souvislosti s dobovým jevem, že se mezi Minamoty v regionech v tomto období začalo formovat vědomí rodové identity (*udži-išiki*, □□□), jehož obsahem bylo ideové vymezování sama sebe jakožto příslušníků rodu Minamoto vůči kamakurské *bakufu*, jež byla odvozená od Minamotů jen podle jména, ale ve skutečnosti se přitom nacházela v rukou Hódžóů, respektive Tairů. Navíc se má za to, že právě v této době se mezi lidmi objevila a rozšířila kvaziteorie o střídání vojenských vlád rodu Taira a Minamoto (*Genpei kótai šisó*, □□□□□□). Rehabilitace Kijomoriho tak pouze přirozeně dokreslovala atmosféru doby, kdy společnost opanovala výše zmíněná lidová víra.

3.3.4. Období Muromači a *Džinnóšótóki*

Politická situace v období Muromači, reprezentovaném porážkou Hódžóů a ustavením zcela nového šógunátu rodu Ašikaga (□□) v roce 1336, pokračování trendu rehabilitace Kijomoriho a Tairů započatého kamakurským šógunátem ani v nejmenším nepřála. Zakladatel šógunátu Ašikaga Takaudži otevřeně prohlásil sebe a svůj rod za potomky jedné z vedlejších větví rodu Minamoto a deklaroval tak návaznost na

---

⁶³ O snaze Hódžóů o rehabilitaci Kijomoriho viz. Murai, str.74.

odkaz Joritoma a kamakurského šógunátu v jeho rané podobě. Některé politické akty Ašikagů, jakými bylo ustavení sídla *bakufu* v Kjótu za Takaudžiho, pohlcení civilní vlády vládou vojenskou po sjednocení Severního a Jižního dvora (*Nanbokučó*, □□□)⁶⁴ zprostředkovaném za třetího šóguna Jošimicua a především navázání oficiálních styků s mingskou Čínou a rozvoj mezinárodního obchodu za vlády stejného šóguna, se zdají na první pohled kopírovat kroky, o které se dvě staletí předtím pokoušel Kijomori. To sice vzbuzuje pozornost některých dnešních historiků, ale vzhledem k tomu, že Ašikagové sami za svůj duchovní vzor považovali Joritoma, nezdá se pravděpodobné, že by Jošimicu hledal pro své činy inspiraci u Kijomoriho.

Historickým spisem charakteristickým pro dobu Muromači jsou „Záznamy pravého následnictví božských císařů“ (*Džinnó šótóki*, □□□□□), jejichž autorem byl Kitabatake Čikafusa (1293-1354), šlechtic působící na Jižním dvoře císaře Gomurakamiho v Jošinu. Čikafusa sestavil tuto historickou kroniku za účelem prokázání legitimního nároku na císařský trůn jím podporovaného Jižního dvora založeného císařem Godaigem, oproti dvoru Severnímu, jenž byl podle něj nezákonně ustaven Takaudžim.⁶⁵

Čikafusův výklad dějin je v porovnání s buddhistickým výkladem Džienovým pojat spíše konfuciánsky a je založen na působení „principu pravdy“ (*šinri*, □□). Podle zákonů působení tohoto principu mimo jiné každý „zlosyn“ (*akunin*, □□) v krátkém čase padne a rozbouřený svět se vrátí do původního řádného tvaru.“ Za jednoho z čelných zlosynů dosavadních japonských dějin je v *Džinnó šótóki* považován Kijomori. Tuto skutečnost můžeme vnímat jako ozvuky *Gukanšó*, dvorských deníků

⁶⁴ Toto rozdělení trvalo skoro šest desetiletí, od roku 1336 do roku 1392.

⁶⁵ *Džinnó šótóki* získaly později nesmírný vliv na pojetí oficiální historiografie v období Edo, kdy Čikafusův výklad o upřednostnění Jižního dvora rozvinul dále Tokugawa Micukuni ve své monumentální oficiální kronice *Dai Nihon ši* (□□□□) a tento vliv pokračoval i na konci doby Meidži, kdy byl v učebnicích historie roku 1911 výraz období *Nanbokučó* dokonce zaměněn za nový termín období *Jošimočó* (Dvůr v Jošinu, □□□).

Kijomoriho současníků a zápisů současníků mladších, nebo též *Heike monogatari* a dalších zástupců *gunki*. Různé verze *gunki*, především ty psané, byly totiž před obdobím Meidži považovány za seriózní historický zdroj a jako takové hojně citovány. Čikafusa stejně jako Džien podceňuje úlohu, již hrál Kijomori během Nepokojů éry Hógen a vyhrocuje antipatie Jošitoma k němu před následujícími Nepokoji éry Heidži. „Ovládat politiku země dle své vůle“ měl Kijomori dle Čikafusy dokonce již brzy po druhém z těchto konfliktů. Navíc poté, co byl Kijomori jmenován Nejvyšším ministrem, si „mnoho hodností pro sebe uzurpovali Tairové“ a „autorita císařského rodu jakoby náhle přestala existovat.“ Čikafusa uvádí jako důvod protitairských povstání, jež se začaly objevovat ke konci vlády císaře Takakury, „nepřiměřený lesk a tyranské skutky rodu (Tairů)“, jež „se vzpřichily vůli Nebes.“ O Joritomovi se tu poprvé píše ještě v souvislosti s Nepokoji éry Heidži, po nichž byl „zachráněn osobou prostředníka“, což je klička dávající autorovi prostor vyhnout se vysvětlení úlohy, již hrál Kijomori v procesu udílení této milosti.⁶⁶ Spravedlnost Joritomova povstání vůči Tairům je posvěcena i použitím extrémně silného termínu „uzurpování trůnu“ (*sandacu*, □□), který býval v čínských kronikách od pradávna používán jako synonymum pro nehrozivější zločin poddaného vůči císaři, synu Nebes. Joritomo svým vítězstvím ve válce měl „uvolnit nahromaděný hněv císařského dvora, jenž byl po dvacet let sužován tyraní Tairů“ a jeho zásluhy jsou přirovnávány k zásluhám legendárního císaře Džinmua, když porazil soupeře, jímž byl *Umašimami-no-mikoto* (□□□□□□), a Kamatariho, předka Fudžiwarů, když porazil rod Sogů.

Čikafusovo hodnocení Kijomoriho osobnosti a jeho činů působí celkově vyhraněnějším dojmem než hodnocení Džienovo, což je možné asi částečně přičíst vlivu

---

⁶⁶ Viz. pozn. 35.

konfuciánského pohledu, který má jednoznačněji stanovená etická měřítká pro fungování společnosti, nežli jeho spíše vágní buddhistický protějšek. Nesmíme však opominout skutečnost, že z hlediska důležitosti pro strukturu díla nezaujímá Kijomori v Čikafusově kronice, jež klade důraz na události raného období Muromači a jejíž hlavní snahou je podat důkaz legitimitnosti císařské linie Jižního dvora, tak stěžejní místo jako v Džienově *Gukanšó*, které od Kijomoriho působení v Nepokojích éry Heidži odvozuje příchod „věku samurajů“. Spřízněnost *Džinnó šótóki* se zlatým věkem konfuciánských kronik nadcházejícího tokugawského období je nicméně nasnadě, proto si nemyslím, že bylo od věci se jím na tomto místě podrobněji zabývat. Tím spíše, že se jedná o zástupce historického písemnictví doby Muromači, jenž nám jako jeden z mála skýtá pohled na dějiny válek *Genpei*, respektive na jednu z jejích klíčových osobnost, kterou je Kijomori.

3.3.5. Sengoku džidai a boom oficiální historiografie v období Edo

Pozdní období japonského středověku (*čúsei*, 室町), jehož konec většina historiků klade do roku 1603, kdy Tokugawa Iejasu (徳川 家康, 1542-1616) otevřel v Edo tokugawský šógunát, bývá nazýváno též obdobím Válčících států (*Sengoku džidai*, 戦国時代) a je charakterizováno nestabilní situací podobnou spíše stavu anarchie, bezmocností ústředních center vlády, tedy jak ašikagské *bakufu*, tak císařského dvora, a neustávajícími vzájemnými boji místních lenních knížat (*daimjó*, 大名). Co se počtu dochovaných písemností vzniknuvších v tomto období týče, nedosahují nejspíše počtu písemností, jež následkem bojů a s nimi souvisejících požárů naopak zanikly a jejichž množství dnes můžeme asi jen těžko vyčíslit.

V pořadí první ze tří tzv. sjednotitelů Japonska, Oda Nobunaga (1534-82), sice přesně v duchu lidové teorie o střídání vojenských vlád rodu Taira a Minamoto, o níž jsem se zmínila v souvislosti s vládou regentů Hódžó, nechal dohledat svůj původ až k potomku Sukemoriho⁶⁷, jenž byl Kijomoriho vnukem, a viděl tedy takto sám sebe jako přímého pokračovatele tairské tradice, tato myšlenka však neměla díky jeho brzké smrti a mocenském nástupu Hidejošiho (1567-1598) snažícího se o založení své vlastní dynastie rodu Tojotomi (1598-1603) čas ani možnost k tomu se hlouběji rozvinout. Případná rehabilitace Kijomoriho osobnosti, již by bylo možné očekávat v případě, že by se Nobunagovi podařilo dokončit sjednocení země a obdržet od císaře oprávnění k otevření *bakufu* pod jménem rodu Oda, nezískala tímto žádné konkrétnější obrysy a je dalším problémem, o němž se můžeme pouze dohadovat.

Co víme určitě, je, že čeho se nepovedlo dosáhnout Nobunagovi, ani Hidejošimu, dosáhl po nich svým ustavením posledního šógunátu v japonských dějinách Iejasu. Jeho vojenská vláda se jednoznačně vymezila vůči Nobunagovi a jeho údajnému tairskému původu, když Iejasu prohlásil sám sebe a Tokugawy za potomky rodu Nitta (1333-1336), který byl jednou z větví Seiwa Gendži (1182-1183). Zůstává sice uznávanou teorií, že Iejasu nechal dokument dokazující jeho příbuznost s Minamoty zfalšovat, aby tak učinil nezpochybnitelným svůj nárok na to být jmenován šógunem, ale celkově to už nemění prakticky nic na skutečnosti, že tím byl udán jeden se zásadních tónů pro pojetí historického výkladu dosavadních dějin země po celé toto dlouhé období trvající více než dvě stě padesát let. Období Edo znamenalo pro kompilátory oficiálních historií, jež

---

⁶⁷ Taira no Sukemori (1161-85) proslul nejvíce svým incidentem s regentem Motofusou (viz. pozn. 52) a pak také románkem s dvorní dámou jménem Kenreimon'in Ukjó no Daibu, známou autorkou básní. Sukemori spáchal sebevraždu utonutím v bitvě u Dannoury roku 1185.

byly méně či více konfuciánsky laděné, svým způsobem zlatý věk. Tyto historie se sice někdy vzájemně rozcházely v otázce problematiky legitimity Jižního a Severního dvora, ale vesměs se shodovaly v přístupu k hodnocení pozice Kijomoriho osobnosti v dějinách země. Přísně konfucianistický pohled na Kijomoriho upřeli kupříkladu otec a syn Hajašiovi Razan (1583-1657) a Gahó (1618-80) ve společně sestavené kronice *Hončó cugan* (□□□□) nebo Rai Sanjó (1780-1832) v polooficiálním spise *Nihon gaiši* (□□□□), ale já osobně se na tomto místě hodlám, jak jsem ostatně avizovala v předchozí kapitole práce, zabývat jiným dílem a to sice velkolepou oficiální historií *Dai Nihon-ši* Tokugawy Micukuniho (1628-1700). Micukuni pocházel z jedné ze tří nejváženějších rodin (*gosanke*, □□□) vazalů tokugawského šógunátu, odvozující svůj původ od Jejasuova jedenáctého syna a nazývané podle sídla svého panství v Mitu též *Mito-ke* (□□□).

3.3.6. Pojetí Kijomoriho postavy v *Dai Nihon-ši*

Micukuniho prvotním popudem ke kompilaci historie byla podobně jako v případě výše zmíněného Kitabatake Čikafusy a jím sestavené historie *Džinnó šótóki* snaha o to v co nejpreciznější a nejucelenější formě předložit pro budoucí doby důkaz o legitimitě nároku Jižního dvora na to být považován za jedinou správnou linii císařského rodu ve složitém období po uchopení moci Ašikagy. Tokugawská *bakufu* se totiž svým odkazem k rodu Nitta nevymezovala jen vůči Tairům, ale zároveň též vůči Severnímu dvoru podporovanému Takaudžim, jelikož na straně Jižního dvora prokázal velikou věrnost císaři právě zástupce tohoto rodu, Nitta Jošisada. Přesto věnoval Micukuni životu Kijomoriho a jeho příbuzných, převážně synů, v *Dai Nihon ši* celé dvě

kapitoly. Popis Kijomoriho života pojímá autor chronologicky a pod uvedené části textu pečlivě zaznamenává zdroje, které mu v kompilaci kroniky posloužily. Zaměříme-li pozornost na tyto záznamy, nemůže nám uniknout, že Micukuni odkazuje více nežli k pramenům typu *Gukanšó*, které i dnes využívá seriózní historická věda jako poměrně věrohodný zdroj k výzkumu dějin, k psaným verzím *Heike monogatari*, především k verzím *Nagato-bon* (□□□) a *Genpei džósuiki* (Kronika vzestupu a úpadku Minamotů a Tairů, □□□□□), a pak též k *Hógen monogatari* (Vyprávění o nepokojích Hógen, □□□□□) a *Heidži monogatari* (Vyprávění o nepokojích Heidži, □□□□□). Tato díla jsou však přes své uznávané literární kvality spíše sporná z hlediska historického, poněvadž mísí naprosto svévolně realitu s fikcí, a přestože dnes historikové uznávají jejich hodnotu jako jakýchsi doplňkového pramenů, bylo by ošidné postavit výzkum dějin pouze na výkladu, který tyto *gunki monogatari* předkládají. Musíme mít nicméně na vědomí, že v předmoderní době (*kinsei*, □□) byly *gunki* považovány za jeden z nejdůvěryhodnějších, ne-li vůbec ten nejdůvěryhodnější z historických pramenů a především *Genpei džósuiki* zaujímaly čelné místo v historickém diskurzu období Edo.

Micukuni tedy při své kompilační práci *gunki* hojně využíval, ale to neznamená, že vždy s jejich výkladem dějin nutně souhlasí. Pověst, že byl Kijomori ve skutečnosti synem excísaře Širakawy, například uvádí pouze drobným písmem do poznámky, v jejímž závěru píše, že tuto teorii nepovažuje za hodnou uvedení do hlavního textu. V souvislosti s tím je trochu paradoxní, že neváhá do hlavního textu vkládat rozličné další pověsti, kupříkladu tu o okounu, který vskočil do Kijomoriho lodi cestou na pouť do svatyně v Kumanu, načež Kijomori toto prohlásil za šťastné znamení, vlastníma rukama rybu uvařil a snědl společně se svými vazaly⁶⁸, nebo tu o děsivých přízracích a

---

⁶⁸ *Příběh rodu Taira*, sv. 1, kap. „O mořském okounu“.

nadpřirozených jevech, jež sužovaly Kijomoriho ve Fukuhaře poté, co sem přestěhoval hlavní město.⁶⁹ Na Micukuniho díle je možné více než dobře pozorovat jev typický pro japonský, nebo řekněme východoasijský, pohled na historii předtím, než se Japonci v období Meidži měli možnost seznámit s moderními evropskými postupy pro výzkum dějin. Tím bylo jednak černobílé vidění dějin charakterizované oddělováním dobra (*zen*, □) od zla (*aku*, □), respektive správného (*sei*, □) od pokřiveného (*gi*, □) po vzoru čínských historických kánonů, jednak poněkud bezhlavé vrstvení neověřených faktů a pověstí zaznamenaných písemnou formou v předchozích dobách.

Micukuni nicméně poměrně detailně popisuje též působení Kijomoriho v Nepokojích éru Hógen a Heidži a oceňuje přitom jeho velikou zásluhu na porážce zrádce (*gjakuzoku*, □□) Nobujoriho v druhém z těchto dvou povstání. Po zápisu Kijomoriho smrti se také neopomíná pochvalně zmínit o některých jeho záslužných činech přestavby stúpy na hoře Kója, či vystavění umělého ostrova Kjónošima (□□). Kontroverzní události v pozdním období Kijomoriho života, především ty po převratu a nastolení tairského režimu, jsou však nekompromisně odsouzeny, což se nikterak neliší od názoru jak Micukuniho předchůdců, tak ani, jak se ostatně zmiňují v další kapitole, následovníků, a to dokonce zhruba až do dvacátých let období Šówa, tedy do porážky Japonska ve druhé světové válce. Především podrobně vylíčené a na nepravdivém podkladě založené napomenutí (*kangen*, □□)⁷⁰ syna Šigemoriho vůči otci Kijomorimu nemající původ nikde jinde než v *Heike monogatari*, bylo generacemi historiků píšícími po Micukunim dále přebíráno a až do extrému vyhrocováno.

---

⁶⁹ Tamtéž, sv. 5, kap. „Pověsti o strašidlech“.

⁷⁰ *Příběh rodu Taira*, sv. 2, kap. „Napomenutí“ a „Signální ohně“.

3.3.7. Historiografie v raném období Meidži

Restaurace Meidži byla sice doprovázena převratnými změnami v téměř všech myslitelných směrech, ale ne vždy se jednalo o změny náhlé, většina byla spíše pozvolného rázu. V období Edo se tokugawský šógunát bránil pronikání vlivu západních společenských věd a tak se s nimi japonská společnost měla možnost postupně seznamovat teprve v době Meidži, kdy tyto vědy zažívaly naopak rozkvět. Nicméně jak je vidět na případu západní historiografie, trvalo dlouho, než se s jejími moderními postupy japonští historici seznámili, nemluvě o času, který uběhl, než se tito pokusili sami o jejich aplikaci. Podíváme-li se na historické kompilace vydané nedlouho po převratu, například *Kokuši ranjó* (□□□□) Tanatani Motojošiho z roku 1876, a jejich iracionální a důkazy nepodložené nakládání s fakty, nezbyvá než konstatovat, že historická věda raného období Meidži nezaznamenala pražádný pokrok od časů její předchůdkyně v období Edo.

Za výjimku můžeme považovat snad jedině Tagučí Ukičiho a jím sestavené dějiny *Nihon kaika šóši* (□□□□□□). Ukiči se namísto přísně chronologického stylu svých předchůdců a jejich etického rozlišování na správné a pokřivené snaží o vysvětlení vzájemných vztahů mezi dvěma či více historickými jevy tím, že hledá jejich příčiny a následky. Právě proto v Ukičiho výkladu nenajdeme jediný hodnotící výrok na adresu Kijomoriho, píše se tu pouze o činech Tairů a i ty jsou tu vylíčeny objektivně, bez jakékoli příměsi chvály či kritiky. To je sice samo o sobě pozoruhodné vybočení z linie dosavadního historiografického přístupu, ale nutno dodat, že Ukičiho přístup byl ve své době vskutku ojedinělý. Navíc sám autor pod slupkou navenek moderního

přístupu zpracovává stejná historická fakta, jako celé generace jeho předchůdců v období Edo a dobách dřívějších, tedy neověřené informace vycházející z polofiktivních zdrojů jako byly kupříkladu *gunki monogatari*. Ukičiho metodologický přístup byl však i tak zcela určitě přínosem pro rozvoj historické vědy na počátku období Meidži, přestože byl v této době bezpochyby menšinovým proudem. Většina dalších historiků se totiž stále nedokázala výrazněji odchýlit od starých postupů a tyto postupy jsou patrné též ze způsobu, jakým jsou psány učebnice historie pro povinnou výuku ve školách od tohoto období až do raného období Šówa.

3.3.8. Učebnice dějepisu období Meidži⁷¹

Dějepisné učebnice, jež byly používány k výuce na základních školách po restauraci Meidži, se v popisu Kijomoriho života a skutků v podstatě neodchýlily od pohledu oficiální historiografie předchozího období Edo a v něm sestavených kronik typu Micukuniho *Dai Nihon-ši*. V souvislosti s Kijomorim a jeho činy tyto ministerstvem školství doporučené učebnice (*kentei kjókašo*, □□□□□) nezdědka používají přídomek jako tyranský (*sen'ó*, □□) nebo násilnický (*kjóbó*, □□), a nemalý prostor tu získává Kijomoriho syn Šigemori a jeho napomenutí otce. Avšak stejně jako Micukuni dokáží autoři těchto učebnic ještě alespoň hodnotit odděleně činy Kijomoriho předtím a poté, co se dostal k moci, jelikož podobně jako on shlížejí pozitivně na Kijomoriho působení v Nepokojích éry Hógen. Počínaje třicátým šestým rokem éry Meidži (1903) se však situace rázně mění, protože klíčovou roli v nově vybudovaném vzdělávacím systému

---

⁷¹ O problému japonských učebnic dějepisu do konce druhé světové války obšírně pojednává Jasuda Motohisa v *Taira no Kijomori* z roku 1971 (str. 22-38). Jeho kniha byla hlavním zdrojem informací pro psaní této i následující kapitoly.

státu začínají hrát státem stanovené učebnice (*kokutei kjókašo*, □□□□□), které byly tento rok poprvé vydány.

Tyto učebnice byly, jak už jejich název napovídá, vydávány ministerstvem školství a jejich sestavení tak přímo odráželo soudobou politickou linii země. Co se jejich obsahu týče, musel v první řadě odpovídat politickým záměrům tehdejší vlády, a to jej přirozeně muselo výrazně poznamenat. Podstatné je, že všichni Japonci, kteří získali základní vzdělání od roku 1903 do konce druhé světové války používali ve výuce tyto učebnice posvěcené státem a museli tak být do určité míry poznamenáni jejich ideologickým obsahem. To platilo především o státem nejvíce sledované výuce historie. V zemi, jež měla ústavu postavenou na císařském systému (*tennó-sei*, □□□), byl i výklad dějin přizpůsoben teorii o božském původu císaře a o nepřerušené linii japonské císařské dynastie od doby jejího ustavení. V duchu takovéhoho pojetí dějin nemohla být osobnost Kijomoriho, ve své době vyzývatele císařského majestátu, ani na stránkách učebnic pojednána nezaujatě. Jako příklad si vezměme první vydání zmíněných učebnic z roku 1903, kde je zdůrazňována Kijomoriho svévole a jeho kontrast s císaři věrným Šigemorim následujícím způsobem:

„Po dvojitým velkým úspěchu (v Nepokojích éry Hógen a Heidži) stoupal Kijomori výš a výše na žebříčku hodností, až se stal Nejvyšším ministrem. Taktéž jeho synové a celý rod si uzurpovali stále vyšší a vyšší hodnosti, (zkrác.) a vyskytl-li se někdo, komu bylo trnem v oku jejich bezostyšné chování či svévole a snažil se proti nim osnovat spiknutí, byl to naopak on, kdo byl Kijomorim ztrestán. Kijomoriho sobectví tak dosahovalo stále neuvěřitelnějších rozměrů. Naštěstí Šigemori dovedl za svého života svým napomenutím mnohokrát zabránit projevům tohoto sobectví. Po jeho smrti však Kijomori uvěznil zaslíbeného excísaře Goširakawu a zbavil úřadu jeho blízké.“

Výše zmíněný text se snaží vštípit čtenářům dojem, že Kijomoriho svévole postupně narostla do takové míry, že už ji nebylo možné kontrolovat a vyvrcholila uvězněním excísaře, přičemž tento klimax umně předjímá začleněním kontrastu se Šigemorim.

Avšak v porovnání s následujícími edicemi *kokutei kjókašo*, s výjimkou té těsně následující, nese zmíněná kapitola ještě v hlavním titulku název „Taira no Kijomori“.

Ve druhém vydání těchto učebnic dějepisu z roku 1909 sice ještě figuruje stejný titulek, ale samotný text se v souvislosti se Šigemorim zdlouhavě rozepisuje o „laskavém srdci nadaném věrností císaři i rodičovskou oddaností“ (*čúkó no kokoro no acuki*, □□□□□□) a při příležitosti vylíčení Kijomoriho uvěznění excísaře užívá výrazu tyranství (*óbó*, □□). Kontrast povah otce a syna takto vystupuje ještě více do popředí a lze tak zachytit trend, který měl pokračovat i v dalších desetiletích spolu se silícím vlivem nacionalismu v japonské společnosti a s ním spojeného vzývání věrnosti císaři vedoucími až ke druhé světové válce.

3.3.9. Učebnice dějepisu od období Taišó do konce druhé světové války

Ve třetím vydání státem stanovených učebnic historie z devátého roku éry Taišó (1920) se těžiště zájmu autora ve vztahu mezi Kijomorim a Šigemorim přesouvá z otce na syna, což vystihuje i nově zvolený název kapitoly znějící „Taira no Šigemori“. Idealistický obraz Šigemoriho byl takto v duchu výchovného cíle učebnic dějepisu ustálen a definitivně nabyl vrchu nad záporným obrazem tyrana Kijomoriho. Další edice z devátého roku éry Šówa (1934) byla sice převratná v tom směru, že její text byl z psaného jazyka (*bungo-tai*, □□□) přeložen do jazyka mluveného (*kógo-tai*, □□□), ale z hlediska obsahu téměř beze změny přebírala výklad své předchůdkyně z období Taišó.

Přeskočíme-li rovnou k poslednímu, celkově šestému vydání učebnic z roku 1943, můžeme si všimnout, že osobnost Kijomoriho už je zcela zatlačena do pozadí patrioticky pojatou osobností Šigemoriho a jméno Kijomoriho už mizí dokonce i

z podtitulků, v nichž se objevují slovní spojení typu „Šigemoriho věrnost“ (*Šigemori no čúgi*, □□□□□). Zajímavé také je, že o uvěznění excísaře tu nemáme možnost nalézt jedinou zmínku, což lze považovat za výsledek snah oficiální propagandy zakrýt před mládeží pokud možno jakékoli projevy neloajality k císaři v dosavadních dějinách Japonska.

System státem stanovených učebnic byl sice v duchu poválečných demokratických reforem společnosti zrušen v roce 1949 a školy si mohly začít dle libosti vybírat z více nových učebnic tentokrát už ministerstvem školství pouze doporučených, ale vzdělání několika generací Japonců, jež absolvovaly výuku na základě *kokutei kjókašo* během téměř půl století, co byly tyto učebnice ve školství výlučně používány, nemohlo být jejich vlivem nepoznamenáno. Část obrazu Kijomorihovo jakožto tyranu sužujícího zemi a její symbol, císařský majestát, tak mohla přirozeně a bez námahy zakořenit v představách široké vrstvy lidí. To je případ ne nepodobný kupříkladu výuce dějepisu na českých školách, kde se za čtyřicet let trvání komunistického režimu též v myslích lidí podařilo vytvořit mýtus o hrdinských husitech bránících český stát proti krutým křižákům v čele se lstivým „tyranem“ Zikmundem Lucemburským. Historické postavy Kijomorihovo a Zikmunda Lucemburského (1368-1437) dělí kromě časového rozdílu dvou a půl století také propast zcela jiných soudobých geografických, politických a společenských podmínek, nicméně vezmeme-li v potaz vývoj jejich záporné legendy přetrvávající v myslích lidí uvnitř určité společenské skupiny lidí, v tomto případě národa Japonců a Čechů, a to až do dnešních dnů, můžeme vidět, že ač se legendy vyvíjejí odděleně v různých společenských skupinách, podílí se na jejich vzniku některé univerzální faktory. V tomto konkrétním případě nacházíme shodný prvek ve významné roli, jakou hrály obě tyto historické osobnosti v určité fázi dějin, když výtečně

posloužily ideologii jako protiváha na zvýšení kontrastu vůči bezvýhradně vyzdvihovaným osobnostem typu Šigemoriho, Goširakawy, Jošicuneho či Joritoma na jedné straně, respektive Jana Husa, Jana Žižky nebo Jiřího z Poděbrad na straně druhé.

3.3.10 Poválečný pohled historiků a současná historická interpretace

Japonské historiografii se spolu s demokratizací japonské společnosti po válce podařilo víceméně uvolnit z područí státní ideologie a především v prvních dvaceti letech zažila do té doby nebývalý rozmach. Avšak třebaže se historický výzkum této doby obzvláště věnoval bouřlivé etapě dějin na přelomu období Heian a Kamakura, především otázce vzájemného vztahu dvorské a vojenské aristokracie, problému, na něž se patrně nejvlivnější historik raně poválečného období, Išimoda Šó⁷², dívá v duchu marxistického výkladu dějin jako na třídní boj těchto dvou skupin, neexistují téměř práce, které by se zabývaly výlučně postavou Kijomoriho a pokusily se zhodnotit jeho dějinný přínos. Také Veliký slovník japonské historie (*Nihon rekiši daidžiten*, □□□ □□□□) z roku 1964 pojímá heslo „Taira no Kijomori“ možná až příliš stručně a kriticky, přičemž se nezdráhá uvést ani zmínku o Šigemoriho napomenutí, z čehož je patrné, že předválečný pohled na osobu Kijomoriho si v jistém směru zachoval kontinuitu i v poválečném období. Za pozornost stojí, že tento zápis byl v původním znění ponechán i o dvacet jedna let později, kdy byl tento slovník revidován.

Čelit problematickému tématu „Kijomori“ zpříma se jako jeden z prvních pokusil

---

⁷² Išimoda Šó (1912-86) svůj pohled na vznik a strukturu *Heike* rozebírá v knize *Heike monogatari*. Nicméně jednotlivým postavám díla věnuje minimum pozornosti.

roku 1971 známý odborník na středověké dějiny Jasuda Motohisa, který však ještě nenachází dostatečné pochopení pro Kijomoriho postup, zdůrazňuje despocii Tairů a jejich vyhraněný konflikt s tradiční dvorskou aristokracií, nicméně pojímá Kijomoriho život na základě dostupných pramenů důsledně v celé jeho šířce, a pojednává obsáhle i o problematice jeho narození a o negativní pověsti, které se Kijomori těší u generací Japonců, jež absolvovaly povinnou školní výuku před válkou.

Také ve výkladových slovnících historie nastává posun, když roku 1987 vydává nakladatelství Jošikawa Hirobumi kan (□□□□□) poprvé Veliký slovník národní historie (*Kokuši daidžiten*, □□□□□), ve kterém je heslo „Kijomori“ zpracováno téměř na celou stránku a je zde detailně rozebírána politika Tairů v provinciích i sňatková politika u dvora, obojí sloužící jako opěrné pilíře Kijomoriho moci.

V devadesátých letech dvacátého století a na přelomu tisíciletí se postava Kijomoriho a její hodnocení stává jednou z klíčových otázek historického výzkumu. Za nejzásadnější historická pojednání na téma Kijomori a význam tairského režimu lze považovat již zmiňovaná díla Gomiho a Motokiho, jež obě reprezentují současný trend a přehodnocují převládající poválečný názor, jenž měl tendenci považovat dvorskou a vojenskou šlechtu za dvě zcela protikladné a vzájemně spolu soupeřící síly. Kijomori a Tairové tak nejsou nahlíženi jako cizorodá jednotka antagonistická tradičním silám ztělesňovaným císařským majestátem a ústřední dvorskou šlechtou, nýbrž jako součást tohoto majestátu a jako zástupci společenské vrstvy šíře pojatého termínu aristokracie, který ve své podstatě zahrnuje jak *kuge*, tak *buši*. K rozštěpení těchto dvou podskupin a zformování jejich zcela odlišného životního stylu mělo dojít nejdříve po ustanovení Joritomova kamakurského šógunátu. Za Kijomoriho života ještě nebyly hranice mezi dvorskou a vojenskou šlechtou vnímány ostře a obě tyto kategorie se tak

překrývaly a mnohdy i zcela splývaly. Současná historická věda vidí nově přínos Kijomoriho v tom, že se pokusil za pomoci vojenské síly, kterou disponoval, obsáhnout do svého režimu císařský majestát a čelit takto nepřátelským silám zpříma, zatímco Joritomo se stejného činu neodvážil, ustavil svou vojenskou vládu v regionální Kamakuře a obě dříve navzájem provázané kategorie *kuge* a *buši* se tak oddělily a vytvořily svébytné, navzájem spolu politicky soupeřící síly. Zatímco Kijomori usiloval o jednotu dvorské a vojenské šlechty (*kóbu ittaika*, □□□□□), za Joritoma se zrodil duální systém vlád těchto dvou mocenských center. Současní historici se vesměs shodují v názoru, že nebyť Kijomoriho náhlé smrti na následek epidemie, odvíjela by se následující epocha historie určitě zcela odlišným, nejspíše protichůdným směrem.

Osobně se též domnívám, že Kijomoriho nečekaný konec a s ním související zánik rodu Taira krátkou dobu nato mají veliký podíl na vzniku záporné legendy obestírající postavu Kijomoriho. Kdyby se mu podařilo ustavit na pevných základech šógunát rodu Taira disponující politickou, vojenskou i náboženskou autoritou a zajistit po další generace kontinuitu tairského režimu, muselo by být jeho pozdější hodnocení nutně mnohem pochvalnějšího charakteru a také jeho legenda by se byla mohla vyvinout oproti dnešku zcela opačným směrem. Na vzniku záporné legendy má však v případě Kijomoriho možná ještě zásadnější podíl jeho literární obraz, jemuž se hodlám věnovat ve finální fázi své práce.

4. Kijomori jako literární postava

4.1. *Heike monogatari* – nevysychající inspirační zdroj pozdějších tvůrců

4.1.1. *Kakuiči-bon* a „vyprávění o odplatě“

Následující literární část nelze započít jinde než u *Heike monogatari*, které je jedním z pokladů japonské klasické literatury. Jak už dříve vyplynulo z popisu procesu vývoje historického pohledu na postavu Kijomoriho, hrálo *Heike* v tomto procesu skutečně stěžejní úlohu. Tím spíše asi nepřekvapí, že lze toto dílo zároveň považovat za inspirační zdroj většiny pozdějších autorů snažících se o literární ztvárnění osudů členů rodu Taira, v čele s jeho vůdcem Kijomorim.

Heike monogatari je dílem tak složitě strukturovaným a mnohvrstevnatým, že je poněkud problematické přiřadit jej k nějakému konkrétnímu žánru, ale za léta, kdy je středem zájmu badatelů, bývá standardně řazeno do kategorie tzv. historických válečných eposů⁷³ (*gunki monogatari*). Příznačným rysem *Heike* je, že jeho text existuje v nepřeberném množství variant, verzí a opisů, které vznikaly v průběhu mnoha staletí a na jejichž sestavení se mělo podílet značné množství autorů, původem pravděpodobně z nejrůznějších společenských vrstev, s rozličným životním zázemím a světonázorem. Dodnes se neví, kdo a kdy sepsal prapůvodní verzi *Heike*, přestože se má za to, že tento text, o němž bývá v historických pramenech referováno jako o *Džišó monogatari* (□□□□, Vyprávění o nepokojích Džišó), se objevil zřejmě již krátce po Nepokojích éry

---

⁷³ Pojem „historický válečný epos“ je Fialovým překladem termínu *gunki monogatari*. V této práci je dále používán ve stejném významu.

Džókjú (*Džókjú no ran*, □□□□)⁷⁴, tedy po roce 1221. Pokud se tato informace zakládá na pravdě, je vysoce pravděpodobné, že prapůvodní *Heike* bylo produktem pamětníka událostí zmíněné éry Džišó, období, jež bylo svědkem Kijomoriho nejkontroverznějších činů.

Rukopisy *Heike* zachované do dnešních dnů bývají děleny do dvou hlavních proudů, na texty *kataribon* (□□□) sloužící jako podklad pro recitaci slepým pěvcům s loutnou *biwa* (*biwa hóši*, □□□□) a na texty *jomihon* (□□□) určené přímo ke čtení, které mají silně kronikářský charakter a říká se jim též *zóhobon* (□□□, rozšířené verze). Text, který se stal standardní verzí *Heike monogatari* a se kterým se setkáváme v čítankách⁷⁵, pochází teprve z roku 1371. Je jím tzv. *Kakuiči-bon* (□□□) sestavený recitátorem Kakuičim, který vznikl jako kritická syntéza dosavadních textů dvou ve své době nejvýznamnějších recitačních škol. Tato verze *Heike* si svou dominanci nad verzemi ostatními vydobyla sice až po převratu Meidži, ale od té doby je její výsostné postavení v kánonu japonské klasické literatury nezpochybnitelné. Oproti tomu v období Edo hrály podstatnější roli spíše psané varianty *Heike*, z nichž stojí za uvedení především *Enkjó-bon* (□□□) a výše v mé práci zmiňované *Nagato-bon* a *Genpei džósuiki*. Mluví-li se dnes o *Heike monogatari*, je obvyklé, že se tím rozumí právě jeho standardní verze, *Kakuiči-bon*. Stejně zásady se proto držím v této práci i já.

Jak ze samotného názvu díla vyplývá, jeho osou je příběh rodu Taira, respektive vyprávění o jeho vzestupu a pádu. Tím, kdo nese na svých bedrech osud tohoto rodu, přitom není nikdo jiný než Kijomori. *Heike* lze pomyslně rozdělit do dvou částí,

---

⁷⁴ Roku 1221 se excísař Gotoba pokusil rozpoutat rebelii proti kamakurskému šógunátu, avšak byl poražen a poslán do vyhnanství. Šógunát díky tomu zkonfiskoval množství statků v západním a centrálním Japonsku, které předtím patřily excísařovým stoupencům, a dále posílil svůj vojenský vliv v zemi.

⁷⁵ Tento text bývá rovněž ponejvíce překládán jak do moderní japonštiny tak do cizích jazyků.

příčemž v první části, kde vystupuje Kijomori, jsme svědky jeho činů v problematických letech éry Džišó (1177-81), zatímco v části druhé, líčící už etapu po Kijomoriho smrti, jsou popisovány tragické osudy zbylých členů rodiny Taira, pojímané v duchu buddhistického učení o odplatě a příčinné souvislosti všech věcí (*inga óhó*, □□□□) jako následek těchto činů. Činy Kijomoriho, nazývané příznačně jako zlořády (*akugjó*) mají dle vypravěče počátek v incidentu pojmenovaném v *Heike* jako „střetnutí s jízdou Jeho Jasnosti“⁷⁶ (*denka noriai*, □□□□) a vrcholí stěhováním hlavního města (*sentó*, □□) z Kjóta do Fukuhary.⁷⁷ I když jsou oba tyto činy historicky doloženy, první z nich je překroucen a prezentován tak, že vina za hrubý akt násilí vůči regentu Motofusovi padá na hlavu Kijomoriho a naopak staví do příznivého světla jeho syna Šigemoriho, který se snaží tomuto aktu zabránit. Jak je však zřejmé z historických pramenů typu *Gukanšó* a *Gjokujó*, byl vykonavatelem pomsty za svého vnuka ve skutečnosti Šigemori, zatímco Kijomori neměl s tímto případem s pravděpodobně nic společného. Počátek Kijomoriho zlořádů, který přitom hraje nezastupitelnou úlohu v koncepci díla, je takto zcela očividně vykonstruován pro potřeby *monogatari*. Ale bez toho by struktura řetězení *akugjó* nemohla fungovat.

Dalšími skutky Kijomoriho v této struktuře, označené v textu výslovně výrazem *akugjó*, jsou jednak zbavení úřadů excísařových věrných a poslání Nejvyššího ministra Moronagy do vyhnanství po převratu, jednak uvržení excísaře Goširakawy do domácího vězení zhruba v téže době. Retrospektivně je jako zlořád označeno také zahubení prince Močihita, poté co povstal proti Tairům, a udělení poddanského jména Minamoto témuž po jeho smrti. Nesmíme se nechat zmást jevem, že vypravěč často používá slovního

---

⁷⁶ Viz. pozn. 52

⁷⁷ *Příběh rodu Taira*, sv. 5, kap. „Přemístění sídelního města“.

spojení „zlořády Tairů“ namísto jednoznačěji znějícího „Kijomoriho zlořády“, ale jak podotýká ve své eseji třeba Ikeda Keiko, „Vůdcem rodiny (*ie*, □) řečené Taira byl Kijomori. V tehdejší době bylo nemyslitelné posuzovat jednotlivce odděleně od jeho rodiny. Tím spíše platí, že osoba reprezentující rodinu je zároveň sama touto rodinou.“⁷⁸

Budeme-li číst *Heike* v rámci výše načrtnuté struktury řetězení Kijomoriho zlořádů jako „vyprávění o odplatě“ (*óhó monogatari*, □□□□) za prohřešky vůči zákonům panovníka (*óhó*, □□) a zákonům Buddhovým (*buppó*, □□), jež byly ve své době považovány za „dvě kola jednoho vozu“, je nám vyústění příběhu přislíbena již v jeho slavném prologu o „hranách chrámu v Džétově háji“ (*gion šódža*, □□□□)⁷⁹, v němž je Kijomori stavěn do řady s největšími rebely dosavadních čínských a japonských dějin, kteří všichni padli důsledkem toho, že dosáhli nepřiměřeného rozmachu a zpronevěřili se svému postavení věrných poddaných. Tím, že Kijomori stojí v této řadě časově i prostorově nejbližší čtenáři, je dostatečně jasně implikováno, že právě on je mezi zmíněnými rebely nejexemplárnějším případem překročení míry a „pádu toho, kdo se vzepjal“ (*džóša hissui*, □□□□).

„Vyprávění o odplatě“ je však pouze jedním ze způsobů interpretace, který nám *Heike* nabízí. V následující kapitole se věnuji dalším dvěma způsobům výkladu, které se mi taktéž jeví podstatné pro proces vzniku a vývoje Kijomoriho legendy.

4.1.2 Kijomori jako rebel-hrdina a jako nástroj k uzdravení komunity

Literární kritik Nagase Jasuaki, jeden z hlavních představitelů Hnutí za národní

---

⁷⁸ Ikeda. *Akugjó no mičimori*, str. 6.

⁷⁹ *Příběh rodu Taira*, sv. 1, „O hranách chrámu v Džétově háji“.

literaturu (*Kokumin bungaku undó*, □□□□□□) aktivního především v padesátých letech minulého století, nazval *Heike* „vyprávěním o revoluci“ (*henkaku monogatari*, □□□□) a Kijomoriho „rebelem-hrdinou“ (*hangjaku eijú*, □□□□) bojujícímu proti starověkému systému personifikovanému zkosnatělou dvorskou aristokracií. Podle Nagaseho je v tónu autora *Heike* znát rozpor, když vykresluje svou postavu současně jako velkolepou a ve stejnou dobu jako nenáviděnáhodnou, přesahující svým odbojným chováním normy společnosti.⁸⁰ Vidí Kijomoriho jako nadčlověka a gigantickou osobnost, jejíž nadlidský charakter je umocněn výjimečnou formou smrti a způsobem, jakým dokáže snášet muka vymykající se být jen představám jiného smrtelníka. Přestože Nagase nachází v textu *Heike* pasáže karikující a vulgarizující Kijomoriho mluvu či chování⁸¹, píše, že se „nejedná o projev Kijomoriho slabošství“, nýbrž o vyjádření „prosté a přímé činorodosti“ jeho postavy.

O Nagaseho způsob nazírání na *Heike* se dá říci, že je charakteristický pro dobu svého vzniku a je ve vzájemném vztahu s pohledem marxistického historika Išimody Šóa.⁸² V duchu stejného pohledu se Nagase nezdráhá přirovnat Kijomoriho k Prométheovi a další z autorů, Jamašita, k synonymu rebelství domácích dějin, bohu Susanoovi (*Susano no mikoto*, □□□□□□). Označíme-li však *Heike* jako „vyprávění o revoluci“ a přijmeme hledisko, že Kijomori je tragický „rebel-hrdina“ své doby, uniká nám další podstatná vrstva příběhu, kterou je pojetí problému císařského majestátu (*óken*) v tomto díle. Na to upozorňuje ve své nedávné studii Ócu Júiči, který nám zároveň předkládá další možnost, jak číst a vykládat *Heike* a v širším významu *gunki monogatari* vůbec.

---

⁸⁰ Viz. Nagase, Jasuaki. *Taira no Kijomori*.

⁸¹ Nagase má na mysli například scénu, v níž Kijomori pláče radostí nad narozením císařského prince, svého vnuka (Viz. *Příběh rodu Taira*, sv. 3, kap. „Narození císařského prince“).

⁸² Viz. kap. 3.3.10.

Ócu se ve své rozsáhlé studii, jejíž výsledky jsou aplikovány na texty *gunki* od jejich nejranějšího průkopníka ještě z období Heian, kterým jsou *Šómonki* (□□□) líčící vzpouru Taira no Masakada, snaží prokázat, že existuje vzorec, podle něhož tyto texty fungují jako ideologický prostředek pro opakované a zritualizované odvracení krize společenského zřízení japonského státu. To se mělo od uchopení faktické moci regenty Fudžiwara ve středním období Heian až do dnešních dnů opírat o prakticky neměnnou autoritu císařského majestátu. V širším slova smyslu se Ócu dívá na *monogatari* jako na „překlad historie“ a na „shluk představ, které byly ideologií pro snadné pochopení členů komunity zkonstruovány, upraveny a zlegendarizovány“. Kdyby nebyly těžko pochopitelné historické události přeloženy do srozumitelného schématu známého příběhu, musely by lidi „svou nepochopitelností iritovat a zneklidňovat“. Na druhou stranu se překladem do *monogatari* stanou přirozenou součástí struktury představ tradičně existujících v dané komunitě a plní tak pro ni nezbytnou funkci životadárné síly. *Gunki monogatari* je možné ze stejného úhlu výkladu považovat za vyprávění, které přeložilo do srozumitelného jazyka důležitou událost, jíž je rebelie (*hangjaku*) proti komunitě, respektive císařskému majestátu. Ócu v souvislosti s tím nazývá tento typ *monogatari* „vyprávěním o rebelovi proti císařskému majestátu“ (*óken he no hangjakuša no monogatari*, □□□□□□□□□□) a definuje jej jako „příběh, v němž bytost z okraje komunity (*iša*, □□), jíž je zrádce trůnu či nepřítel císaře, vnese dočasně chaos do řádu komunity sdílející pravidla odvozená od nejvyššího ideálu císařského majestátu, než je eliminována věrným poddaným (*čúššin*, □□), který je pod božskou ochranou nadpřirozených sil (*čóecuša*, □□□), a řád komunity je tak obnoven.“⁸³

---

⁸³ Ócu. *Gunki to óken no ideorogí*, str. 31.

„Vyprávění o rebelovi proti císařskému majestátu“ považuje Ócu současně za „nejdůležitější archetypální *monogatari* vyprávějící historii této země (Japonska)“ a za „jeho master narrative“ (*bannó no monogatari*, □ □ □ □ □), jelikož má vysoký potenciál aplikovatelnosti. Iluzi, jíž je nejvyšší ideál (*šikósei*, □ □ □) císařského majestátu, s níž stojí i padá řečená komunita, navodila ve svých počátcích nejspíše úzká vládnoucí privilegovaná vrstva, ale díky tomu, že ji akceptovala naprostá většina lidí, mohl být život této komunity udržen dodnes. Přirozeně je ale nutné připustit, že v různých dobách byla pravidla, na kterých komunita stojí, dodržována s větší či menší intenzitou. Nicméně vědomí příslušenství ke komunitě bylo vždy silné a neotřesitelné.

Přesto vše je k udržení zdraví a životaschopnosti zmíněné komunity přímo nezbytná občasná existence krize v podobě ohrožení císařského majestátu. Tato krize, která se nadlouho vryje do paměti členů komunity, však musí být přiměřená, nikoli extrémní. Pokud taková krize nepřijde ve vhodný čas zevnitř komunity, je nutno si drobnou krizi vykonstruovat. To je umná struktura udržující zdraví komunity, jež jednak přináší vzrušení při eliminaci škodlivého jedince, jednak znovu potvrdí nejvyšší ideál císařského majestátu. Během čtení *gunki monogatari* mají tak být Japonci, podle Ócu, vzdělávání přirozeně a bezděky o dokonalosti a autonomii své komunity, tedy japonského státu. „Vyprávění o rebelovi proti císařskému majestátu“ tak ve své podstatě není ničím jiným než „vyprávěním o absolutní platnosti císařského majestátu“ (*óken no zettaisei no monogatari*, □ □ □ □ □ □ □ □ □ □).

Tři hlavní funkce, které rebel-hrdina, vypůjčíme-li si Nagaseho terminologii⁸⁴, v koncepci příběhu plní, jsou (a) „vzdělávání“ (*kjóiku*, □ □), (b) „upuštění

---

⁸⁴ Sám Ócu jí záměrně užívá.

tlaku“ (*gen'acu*, □ □) a (c) „zamaskování“ (*inpei*, □ □).⁸⁵ (a) Příklad rebela-hrdiny učí o společném pravidlu komunity. Nabídne nezbytnou krizi a tím, že je tato krize eliminována, dokáže na vlastní kůži neporušitelnost komunity, k níž patřil. (b) Rebel-hrdina uvolňuje stres nahromaděný uvnitř komunity. Komunita totiž nejen chrání, ale také kontroluje a provádí nátlak na jedince. Příjemce *monogatari* tak prožije spolu s rebelem-hrdinou okamžiky, kdy je vládnoucí moc dohnána do krize a kdy je na pokraji svého zhroucení, čímž získá potěšení z boje s mocí a je zbaven stresu a frustrace. (c) Autorovi *monogatari* přitom postava rebela-hrdiny slouží zároveň k zamaskování prvních dvou funkcí. Nechává působit iluzi, že *monogatari* je koncipováno jako protisystémové vyprávění, zatímco ve skutečnosti se nejedná o nic jiného než o „vyprávění o rebelovi proti císařskému majestátu.“ Postava rebela-hrdiny je takto vtělením dokonalého nástroje, který nechá v příjemci *monogatari* uvolnit nahromaděný tlak, vzdělává a přitom toto vše dovede bravurně skrýt.“ Proto Ócu píše, že „budeme-li velebit rebela-hrdinu, znamená to, že jsme v souboji s *monogatari* prohráli, byli vychováni přesně v intencích jeho autorů a v jistém smyslu se stali pro další generace jeho spoluautory.“

Netřeba asi dlouhosáze vysvětlovat, že ve funkční struktuře *Heike monogatari* je to právě Kijomori, kdo podle Ócuova výkladu hraje roli rebela-hrdiny vyzývajícího císařský majestát. Historická postava Kijomoriho se pro tuto roli ideálně nabízela; Tairové sice svým rozmachem přerostli tento majestát a oloupili jej o skutečný výkon moci, ale nesnažili se přitom negovat zdroj, od něhož tuto moc získali. V příběhu je též dáno najevo, že císařský majestát se nutně nemusí kryt s osobou panujícího císaře a že co je podstatné pro legitimitu majestátu, je vůle bohů (*šin'i*, □ □), respektive

---

⁸⁵ Ócu, str. 41-2.

nadpřirozené moci. Smrt císaře Antokua, Kijomoriho vnuka, po porážce Tairů u Dannoury je tedy pouze skolem jednoho panovníka, nikoli zánikem císařského majestátu.

Na závěr této kapitoly věnující se pohledům Nagaseho a Ócuu bych ráda podotkla, že střízlivý pohled na Kijomoriho úlohu ve „vyprávění o rebelovi proti císařskému majestátu“ se mi zamlouvá více, než-li jednostranně velebící úhel pohledu Nagaseho zacílený na tragické postavení rebela-hrdiny Kijomoriho ve „vyprávění o revoluci“. Ócu v žádném případě nehodlá ubírat dílu jeho literární a historické kvality, předkládá čtenářům jen návod k tomu, jak by měli *Heike*, potažmo ostatní *gunki* správně číst, aby jimi nemohli být proti své vůli manipulováni. Osobně se domnívám, že zatímco „vyprávění o odplatě“, v jehož duchu bylo *Heike* čteno po staletí a o němž jsem psala o kapitole výše, Kijomoriho postavu démonizuje a „vyprávění o revoluci“, které se uchytilo v myslích mnoha Japonců po druhé světové válce, jej vynáší do oblak jako rebela vůči systému, zůstává „vyprávění o rebelovi proti císařskému majestátu“ se svým výkladem o trojí funkci, již postava Kijomoriho v textu díla plní, nohama na pevné zemi. Nemá mnoho smyslu pohlížet na Kijomoriho buď jako na tyrana, či jako na hrdinu, protože se jedná o dvouvýznamovou bytost, o jakéhosi obětního beránka komunity. Ócuovými slovy řečeno, je to „oběť násilí a zároveň ten, koho se ostatní obávají, že násilí zažehne; má nešťastnou a nezáviděníhodnou povahu, ale zároveň i nezměrnou míru svatosti potřebnou k obnovení komunity; proto i v emocionální reakci lidí na sebe vzbuzuje současně strach a obdiv.“

4.1.3. Psané verze *Heike monogatari*

Popis *Kakuiči-bonu* sice platí víceméně i pro ostatní psané varianty *Heike monogatari*, přesto mají i tyto některé své specifické rysy. Nemyslím tím jen to, že se jedná o verze obsáhlejší, popisující jednotlivé události do sebemenších podrobností a používající mnohdy až kronikářské podoby, jež nemusí volit slova s tak úzkostlivou obezřetností jako jejich protějšky primárně určené k recitaci, ale mám tím na mysli některé důležité prvky v jejich struktuře, dotýkající se výrazným způsobem pojetí Kijomorihovo postavy v těchto textech.

Podíváme-li se na *Enkjó-bon*, vedle *Genpei džósuiki* nejznámější a nejcitovanější verzi *Heike*, zjistíme, že v jistém smyslu podává Kijomorimu pomocnou ruku, když poskytuje pro jeho zlořády zajímavý druh obhajoby. Zařazuje totiž jednak do shluku kapitol popisujících po Kijomorihovo smrti jeho záslužné činy kapitolu „O znovuzrození svatého Kišina, předčitatele súter, v těle excísaře Širakawy“, jednak přejímá pesimistický závěr *Hógen monogatari*⁸⁶ o proměně excísaře Sutokua v rozzlobeného ducha (*onrjó*, □□) a líčí, kterak tento posedl Kijomorihovo.

Svatý Kišin (Kišin šónin, □□□□) je jedním z nejuctívanějších mnichů v historii ústředního kláštera sekty Šingon (Šingon-šú, □□□) na hoře Kója a prapředek tzv. svatých z hory Kója (*Kója hidžiri*, □□□). Jak se píše v příslušné kapitole *Enkjó-bonu*, byl převtělením svatého Kišina excísař Širakawa, v souvislosti s nímž stejné *Heike*, a to naprostá většina jeho variant, uvádí teorii, že byl skutečným otcem Kijomorihovo. V textu jsou tato dvě zdánlivě nesouvisející tvrzení explicitně spjata v další kapitole s názvem Džišinbó (□□□), jejímž leitmotivem je sen mnicha Džišinbóa o tom,

---

⁸⁶ Viz. kap. 4.2.

že Kijomori byl ve skutečnosti převtělením biskupa Džieho (*Džie sódzó*, □□□□)⁸⁷, patrona buddhismu sekty Tendai. V této kapitole se píše:

Stejně jako si jsou dobro a zlo navzájem rovnými stránkami povahy Buddhova zákona, a jako se Buddha a Dévadatta⁸⁸ zrodili a doplňují jako dvojí princip tohoto dobra a zla, tak i otec excísař Širakawa, jenž byl převtělením svatého Kišina, obnovitele kláštera na hoře Kója založeného Mistrem Kúkaiem, tím, že nastřádal za svého života dobrých skutků, že by jimi zaplnil háj, a oplýval nejvyššími ctnostmi dobrodiní, a jeho syn Kijomori, tím, že si získal zásluhy vykonáním jak skutků dobrých, tak činů zlých, přinášejí společně užitek všem žijícím bytostem tohoto světa jako na počátku Buddha a Dévadatta.⁸⁹

Enkjó-bon takto přináší svérázný buddhistický výklad o důležité úloze, již měl Kijomori, jako domnělý syn Širakawy, plnit pro ochranu Buddhova zákona a má se za to, že tato teorie je v úzkém vztahu s obzvláště váženou pozicí, kterou Kijomori zaujímá v náboženských spisech uchovávaných na hoře Kója do dnešních dnů. Také o samotném *Enkjóbonu* se dá říci, že má mezi rukopisy *Heike* zvláštní postavení, jelikož v minulosti s největší pravděpodobností sloužil jako jeden z misionářských textů plnících poslání šířit víru sekty Šingon mezi lidem.

Druhým aspektem Kijomoriho obhajoby, jež nelze opominout a jež je obsažen ve většině psaných verzí *Heike*, je uvedení pověsti o duchu excísaře Sutokua, který se měl v doprovodu duchů vůdčích rebelů poražených v povstání éry Hógen, pokusit vstoupit do sídla svého arcinepřítele, excísaře Goširakawy, ale protože seznal, že tento je zbožného srdce a ochraňuje jej tak jeho nebetyčná víra, změnil v nouzi své záměry a vstoupil do domu dalšího ze svých protivníků, Kijomoriho, kterého žádné nadpřirozené síly nechránily, a snažil se tak pomstít excísaři zprostředkovaně. Přebírat ve třetím roku

---

⁸⁷ Pověst o biskupu Džiem lze najít i v *Kakuiči-bonu* (Viz. *Příběh rodu Taira*, sv. 6, kap. „Džišinbó“).

⁸⁸ Dévadatta byl bratrancem Buddha, ale opustil jeho učení a usiloval jak o potření buddhismu, tak o Buddhovu smrt.

⁸⁹ Přebíráno z Saeki. *Enkjó-bon Heike monogatari no Kijomori cuió wagon*, str. 45.

éry Džišó a s ním spojené uvržení excísaře do domácího vězení měl tak vykonat Kijomori nikoli ze své vlastní vůle, nýbrž na popud Sutokuova rozzlobeného ducha, jenž ho posedl. Ócu, jehož vývody o rebelu-hrdinovi, jsem rozebírala v předešlé kapitole, tvrdí, že fenomén *onrjó* plní ve válečných historických eposech stejnou funkci jako fenomén rebela-hrdiny, tedy žene řád komunity zdánlivě do krize a tím, že je eliminován, pomáhá uvolňovat stres a frustraci nahromaděnou v příjemcích *monogatari*. Je-li tomu tak, lze říci, že *Enkjóbon* a další psané verze *Heike* podávají Kijomorimu pomocnou ruku pouze zdánlivě, a ve skutečnosti plní více než důkladně, protože dvojnásobným způsobem, funkci „vyprávění o rebelovi proti císařskému majestátu“, když se tu v osobě Kijomoriho pojí dvě tváře zrádce zmíněného majestátu, rebela-hrdiny a rozzlobeného ducha.

4.2. Další gunki – *Hógen monogatari* a *Heidži monogatari*

„Vyprávění o nepokojích Hógen“ a „Vyprávění o nepokojích Heidži“ sice v žánru *gunki monogatari* vypadají vedle mnohem známějšího *Heike* spíše nenápadně, ale přestože vznik jejich nejstarších variant je obvykle datován na počátek období Kamakura a má se za to, že vznikly nezávisle na *Heike*, u jejich pozdějších, nově přepracovaných verzí, už je ideový vliv *Heike* patrný. Poněvadž se zejména v případě *Heidži monogatari* toto podstatným způsobem dotýká postavy Kijomoriho a vykreslení jeho charakterových vlastností, je třeba oběma dílům – *Hógen monogatari* i *Heidži monogatari* – věnovat náležitou pozornost.

Co se rozsahu účinkování Kijomoriho v prvním z těchto *gunki*, *Hógen monogatari*, týče, vystupuje tu ještě spíše v pozici okrajové figury, již autor nedává na první pohled

takový prostor, jak by se slušelo na jednoho z vedoucích účastníků zásadní historické události japonských dějin, jíž byly Nepokoje éry Hógen, avšak současně je tu naznačeno, že Kijomoriho vliv za oponou nebyl ve skutečnosti nevýznamný. Autor vyzdvihuje zejména jeho chytrost a rozvážnost, kterou je možné tušit například za Kijomoriho chladnou kalkulací, že nechá-li popravit strýce Tadamasu, jenž se účastnil rebelie, bude nucen jeho rival z klanu Minamotů, Jošitomo, rovněž bez okolků popravit otce Tamejošiho. Autorův zájem se ale spíše než na příčinu, soustředí na důsledek a rozsáhle popisuje tragický rozkol a vyústění tragédie Tamejošiho a Jošitoma. Další, co v díle přitahuje pozornost, je heroický příběh a neskutečné skutky násilnického Tametoma⁹⁰ a pak, v předešlé kapitole, už avizovaná, zlověstná postava excísaře Sutokua.

Excísař Sutoku, živící v sobě pomstu za to, že byl svým otcem, excísařem Tobou, sesazen z císařského trůnu⁹¹ se zde nachází v duchu Ócuova návodu na čtení *gunki* jako „vyprávění o rebelovi proti císařskému majestátu“, v postavení rebela-hrdiny ohrožujícího dočasně stabilitu vlády v zemi a po porážce povstalců je poslán do vyhnanství na ostrov Šikoku. Poté co nejsou vyslyšeny jeho nejrůznější prosby o milost, sepisuje vlastní krví přísahu, že se pomstí všem svým nepřátelům, a vydává se na cestu zla proměnou v krále skřetů *tengua* (□□).⁹² Podle výkladu *Hógen monogatari* se tak následující dramatické historické události počínaje Nepokoji éry Heidži mají odvíjet právě od této Sutokuovy přísahy.

---

⁹⁰ Minamoto no Tametomo (1139-70) byl nejmladším synem Jošitoma. V Nepokojích éry Hógen bojoval na straně excísaře Sutokua, poražen a poslán do vyhnanství. Proslul svou neohrožeností hraničící až s hrubiánstvím.

⁹¹ Viz. pozn. 24.

⁹² *Tengu* je dlouhonošý skřet vystupující v japonských pověstech, který se snaží svést člověka na scesti.

Dílo, jež si bere za své ústřední téma tento další konflikt, zvaný Nepokoje éry Heidži, se nicméně motivu Sutokuovy temné existence a jeho přísahy ani slovem nedotýká. Osou příběhu je motiv nenávisti dvořana Nobujoriho ke, v té době fakticky nejmocnějšímu muži země, Šinzeiovi, a souběžně s tím motiv nespokojenosti Jošitoma ohledně domněle nedostatečného povýšení vzdor jeho zásluhám v předcházejících Nepokojích éry Hógen, a motiv žárlivosti na soka Kijomoriho, který měl být dle jeho názoru naopak povýšen nad míru svých skutečných zásluh.⁹³ Důležitost Kijomoriho postavy v textu oproti *Hógen monogatari* narůstá a také scén, v nichž Kijomori vystupuje v úloze hlavní postavy, není rozhodně pomálu. Z hlediska Ócuova pohledu v duchu „vyprávění o rebelovi proti císařskému majestátu“ představuje postava Kijomoriho v tomto *monogatari* dokonce protipól rebela-hrdiny, a to tak, že odpovídá archetypu věrného poddaného, jenž eliminuje zrádce trůnu, jimiž jsou výše zmínění Nobujori a Jošitomo. Z tohoto pohledu se problematickou jeví jediná skutečnost, že *Heidži monogatari* je zakončeno kapitolou o posláním mladičkého Joritoma, syna rebela Jošitoma, do vyhnanství na Izu. Z toho důvodu si čtenář znalý historických reálií⁹⁴ může dát tuto epizodu do souvislosti se skutečnou dějinnou událostí, kdy rod Minamotů nakonec povstal proti Tairům a role obou rodů se převrátily. V tomto ohledu už je znát urputná snaha autora *Heidži monogatari* či těch, co toto dílo později přepracovávali, učinit jeho konečné vyznění alespoň do určité míry kompatibilním s celkovým vyzněním *Heike*.

Nyní se ale podívejme na konkrétní vyobrazení Kijomoriho postavy v textu příběhu. Narozdíl od *Hógen monogatari* a *Heike monogatari*, kde máme z Kijomoriho pocit

---

⁹³ Kijomori byl za zásluhy v Nepokojích éry Hógen na návrh Šinzeie povýšen na guvernéra bohaté provincie Harima a odměněni

byli i další členové jeho rodu. Vojsko Tairů přitom jen jistilo Jošitomovy oddíly zezadu a do bojů výrazněji nezasáhlo.

⁹⁴ Základní fakta týkající se Joritomova života se přitom i dnes řadí mezi běžné znalosti, jimiž disponuje průměrný japonský občan.

spíše schopného a neústupného politika, vystupuje ta samá postava v *Heidži monogatari* v poloze, kterou si s Kijomorim běžně nespojujeme, a to sice v poloze statečného válečníka. I když je třeba dodat, že tak je tomu spíše v nejstarší variantě vyprávění. Autor v ní zachycuje okamžik největší Kijomoriho slávy ve scéně, kdy je nepřítel jen kousek od toho, aby obklíčil sídlo Tairů v Rokuhaře. Následující popis zachycuje Kijomoriho odhodlané jednání poté, co šípy Minamotů začaly dopadat na vnější dveře při vchodu do Kijomoriho obydlí:

Kijomori se rozzlobil: „Nepřítel se lehko přiblíží tam, kde není obrana, jež by znala, co je čest. Dobrá, zaútočím sám!“ Řádně si upevnil přilbici a vyšel do zahrady, aby si nechal koně, co tam stál, přistavit k okraji ochozu, a svižně se vyšvihl do sedla. Přes potměšle modré roucho měl brnění protkávané černými tkanicemi, k tomu meč s černým lakováním, v toulci na zádech šípy s černými pery a temný luk s bílým generálským vzorem. Kůň, na němž seděl, byl svalnatý vraník, a sedlo bylo též černé barvy. Odshora dolů v černém působil Kijomori celkově sebejistým dojmem. Stříbrem vykládaná přilbice ve tvaru hlavy roháče se blyštěla jako sníh a lidé volali: „Ach, to je generál!“⁹⁵

Pochvalný tón provázející popis této scény v původní verzi díla, která povyšuje Kijomoriho na ideál vůdce válečnického rodu a která je nejspíše historicky autentická⁹⁶, však evidentně nebyl po chuti těch, co *Heidži monogatari* v pozdějších dobách přepracovávali. Proto v novějších verzích textu došlo k posunu v tom smyslu, že dojem z Kijomoriho statečného výstupu byl oslaben a jeho postava byla zatlačena do pozadí postavou Šigemoriho a jeho údajným chrabřím počínáním v boji. Za stejným účelem se též nově objevuje následující epizoda se špatně nasazenou přilbicí, která má dále zmenšit Kijomoriho válečnickou autoritu a v jistém smyslu koresponduje s ponižující scénou v *Heike*, kdy si Kijomori tváří v tvář přísnému zjevu ctnostného Šigemoriho

---

⁹⁵ Přebráno z Jamašita. *Hógen, Heidži monogatari ni okeru Kijomori-zó*, str. 418-9.

⁹⁶ Podobá se do značné míry Džienovu zápisu v jeho *Gukanšó*. Viz. kap. 3.3.2.

zahanbeně přehazuje přes vojenské brnění mnišskou sutanu.⁹⁷ V *Heidži monogatari* se tedy píše:

Ryk nepřátel Kijomoriho překvapil, když se převlékal do brnění, a ve spěchu si tak nasadil přilbici na hlavu obráceně. Před samurajem, jenž ho na to upozornil, nechtěl vypadat za zbabělce, proto odvětil: „Jeho Veličenstvo císař se právě teď nachází v Rokuhaře, proto bych mu, až vyrazím do boje, byl nucen ukázat záda. Abych se takové opovázlivosti nemusel dopustit, nasadil jsem si schválně přilbici obráceně.“⁹⁸

Kijomoriho výmluva nepůsobí příliš věrohodně ani na jeho samuraje, natož na příjemce díla. Novější verze *monogatari* takto zpětně odrážejí vliv *Heike*, které se zvláště zásluhou svých recitovaných verzí, šířených cechem slepých pěvců, těšilo v období Muromači obrovské popularitě u všech vrstev obyvatelstva. Nezbyvá než konstatovat, že vyhraněný kontrast povah Kijomoriho a Šigemoriho, který plní v *Heike* úlohu základní kontradikce a jenž byl též po dlouhou dobu mylně přijímán jako jeden z historických faktů o životě těchto dvou osob, na což jsem poukázala už předtím v historické části této práce, se vcelku logicky promítl i do dalších literárních děl, ostatní *gunki* nevyjímaje.

4.3. Buddhistické povídky *secuwa* a vzácný pohled na Kijomoriho v *Džikkinšó*

Co se dalšího literárního žánru charakteristického pro japonský středověk, krátkých buddhistických povídek *secuwa*⁹⁹ týče, vyprávění dotýkajících se osobnosti Kijomori, je sice jen několik, ale překvapivě mají v převážné většině kladné vyznění. Většinou se

---

⁹⁷ *Příběh rodu Taira*, sv. 2, kap. „Napomenutí“.

⁹⁸ Jamašita, str. 421.

⁹⁹ *Secuwa-šú* (□□□) jsou sbírky povídek *secuwa* (□□), někdy bývají překládány jako „sbírky vyprávění“. Povídky byly sepsány většinou mnichy, ale jejich náměty mohou být i světského charakteru.

jedná o příběhy chválící jej za přínos buddhismu, jakým byla kupříkladu přestavba svatyně v Ičkušimě na popud tajemného mnicha, jenž se mu zjevil během práce na přestavbě stúpy na hoře Kója¹⁰⁰, ale najdeme i příběhy světského charakteru. Z těch bych jmenovala kratičké vyprávění o „středním radovi ze Slivoňové ulice“ Nagakatovi, jenž se po přestěhování hlavního města do Fukuhary jako jediný odvážil tvář v tvář Kijomorimu nové hlavní město kritizovat.¹⁰¹ Oproti očekávání všech ho Kijomori okamžitě poslechl, nakázal vrátit hlavní město do Kjóta, a upřímného Nagakatu od té doby choval v neobyčejné přízni, což tehdejší lidé vesměs považovali za chvályhodné.

Opravdu ojedinělý, jinde neviděný, pohled na Kijomoriho však nabízí soubor povídek *Džikkinšó* (□□□, česky Sběrka deseti ponaučení), ve kterém je Kijomori dáván za ideální příklad vlídného zacházení pána domu se služebnictvem. Autor nejprve rozvláčným způsobem uvádí zdánlivě nesouvisející čínský příběh o hlouposti a marnivosti posledního císaře dynastie Severních Sungů, která přivedla zánik této dynastie z rukou barbarů, poté zařazuje několik dalších příkladů z Číny o tom, kterak poddaní oklamali svého vládce a připravili jej o trůn, načež obecně káže, jak by se pán měl chovat vůči svým sloužícím, aby jej tito uctívali, a aby si i před okolním světem zachoval vážnost. Mravoučné vyprávění je zakončeno konkrétním popisem Kijomoriho jednání:

V tomto ohledu byl vynikajícím zjevem Nejvyšší zaslíbený ministr z Fukuhary. Ať jeho služebník vyvolal v žertu míněnou rozpustilostí sebevětší nepříjemnost, on se tomu i tak zasmál, stejně tak když se služebník dopustil chyby, nepořádnosti či pohoršení, on na to, že se nedá nic dělat, a ani přitom nezvýšil hlas. Za chladných zimních nocí se často stávalo, že přikrýval páže lemem svého roucha a když se rozednilo, vykradl se

---

¹⁰⁰ Tato povídka je zaznamenána ve sbírce vyprávění *Kodžidan* (2. díl), str. 105. Nicméně s podobným vyprávěním se můžeme setkat i v *Heike* (Viz. *Příběh rodu Taira*, sv. 3, kap. „Stavba Velké stúpy“).

¹⁰¹ *Zoku-Kodžidan*, str. 262-3.

po špičkách ven, aby toto mohlo dále nerušeně spát. I s tím nejspodnějším ze všech sloužících jednal jako se sobě rovným a všichni, kdo to viděli, to v duchu chválili a bylo jim z toho blaže na duši. Tato laskavost mu naklonila srdce všech lidí. Je vůbec možné najít lepší příklad toho, jak si získat srdce člověka?¹⁰²

Toto vyprávění je v kontextu celkového obrazu, který se nám z jiných zdrojů dochoval o Kijomori, vskutku mimořádné. Poslední dobou bývá často zmiňováno i ve vědeckých kruzích a na jeho základě usuzováno na soucitnou část povahy skutečné osobnosti Kijomoriho, přičemž líčení v *Džikkinšó* bývá někdy dáváno do souvislosti s epizodou v *Heike*, ve které Kijomori pláče radostí nad narozením císařského prince, svého vnuka. Budeme-li však zvažovat vliv této povídky na Kijomoriho legendu, nutno přiznat, že asi nebyl závratný a po staletí jej plně zastíňoval všem známý obraz Kijomoriho jako vznětlivého a popudlivého tyrana založeného právě na obrazu v *Heike*.

4.4. Formování legendy Jošicuneho a literatura vrcholného středověku

Problematiky úzkého vztahu legend Kijomoriho a Jošicuneho už jsem se dotkla výše ve své práci v oddíle zabývající se legendou, kde jsem rovněž psala, že kontrast obou postav není v *Heike* ještě tak vyhraněný, přestože toto dílo bylo téměř jistě prvotním impulzem jeho vyostření. Autor *Heike* Jošicuneho ještě pojednává jako člověka z masa a kostí, proto zde glorifikující popisy prakticky nenajdeme, naopak na poněkud uštěpačné poznámky na adresu jeho vzhledu či nepříliš vybraného chování máme možnost narazit často. Jošicune je ve struktuře příběhu považován pouze za jednoho z řady, kdo po oslnivém vzestupu zažívá pád.

Jak už bylo uvedeno výše, mělo *Heike* obrovský vliv na literární žánry všech

---

¹⁰² *Džikkinšó*, str. 507-8.

pozdějších období. To se týká zvláště jeho jednotlivých námětů, k jejichž přebírání docházelo v ústní i psané tradici a které tak napomohly zformování jak množství děl, tak v návaznosti na to i řady legend a pověstí. Zásadním dílem, jež uchopilo a široce rozvinulo motiv Jošicuneho postavy mající původ v *Heike*, je hrdinský epos *Gikeiki* (吉成記), který však nakládá s realitou a fikcí mnohem volnějším způsobem než ostatní *gunki monogatari*. Autor *Gikeiki* vylíčil život, skutky a smrt Jošicuneho, přičemž se zaměřil hlavně na okolnosti kolem útěku Jošicuneho napříč Japonskem před zlobou bratra Joritoma v doprovodu hřmotného mnicha Benkeie a dalších věrných vazalů. Kijomori tu jako jediná postava sice nevystupuje, ale jméno jeho i Tairů se občas v textu mihne jako jakási, sice vzdálená, nicméně všudypřítomná hrozba. Skutečnost, že to byl Kijomori, kdo zachránil Jošicunemu ještě jako novorozeněti život¹⁰³, se však z četby *Gikeiki* nedozvíme.

Oproti tomu byly motivy různých hrdinských i dojemných scén z *Gikeiki* v období Muromači a v období Válčících států dále rozpracovávány a vzniklo množství her *nó* (能), scénářů k tancím *kówaka-mai* (小唄) i zábavných sešitů *otogi-zóši* (おとぎ草紙) s tematikou Jošicuneho dobrodružných činů. Legenda Jošicuneho jakožto tragického hrdiny v duchu tzv. emocionálního souznění s poraženým (*hógan-biiki*, 後醍醐天皇), které dodnes představuje v duševní struktuře Japonců neopominutelný prvek, tak svých základních, nejdůležitějších kontur nabrala s největší pravděpodobností právě v období vrcholného středověku. Naopak co se postavy Kijomoriho týče, hledali bychom v této době asi jen s obtížemi významnější literární útvar, kde by tato byla v pozici postavy hlavní. Ten je možné najít nejdříve v období rozmachu měšťanské literatury za šógunátu

---

¹⁰³ Stejně jako třináctiletému Joritomovi, udělil po Nepokojích éry Heidži Kijomori milost také dalšímu ze synů Jošitoma, sotva ročním Jošicunemu. Jošicune poté strávil pod dohledem mnichů dětství v klášteře v Kuramě.

Tokugawa.

4.5. Obraz Kijomoriho v literatuře období Edo

Pro období Edo je charakteristické, že v něm svého vrcholu dosahuje urbanizace a s rychle narůstajícím počtem obyvatel měst souvisí i prudký rozvoj měšťanské kultury, jež měla svůj střed nejprve v oblasti Kjóta a Ósaky a zhruba od poloviny osmnáctého století v Edo, sídelním městě šógunátu. Zejména éra Genroku (1688-1703) je považována za vrcholné období rozkvětu měšťanské kultury a zároveň za jeden ze „zlatých věků“ v historii japonské literatury. Převládajícím prozaickým žánrem této doby byly tzv. sešity prchavého světa (*ukijo-zóši*, 浮世草子) a jejich psaním proslul především Ihara Saikaku.¹⁰⁴ Napodobitelem jeho stylu byl Nišizawa Ippú (1665-1731), ósacký knihkupec, který mimo jiné převedl do podoby *ukijo-zóši* motivy některých klasických vyprávění s historickou tematikou, počínaje *Heike monogatari*. Jeho děj je nově zasazen do měšťanského prostředí a dílo samo nese název *Fúrjú Ima Heike* (浮世草子, O elegantním rodu Taira dnešních dnů). Hlavními postavami díla jsou bohatý obchodník, jenž je zároveň laickým mnichem, a jeho rod, které v prologu slepá vypravěčka příběhu připodobňuje k postavám z *Heike*. Je tu vylíčen požívačný život hrdiny příběhu, jeho peripetie ve vztahu ke třem milenkám¹⁰⁵, podvodný způsob vedení obchodu a po jeho smrti i tragický osud jeho tří synů, kteří se všichni též zapletli se zákony. Pouze nejstarší ze synů, který se otce ještě za jeho života snažil svým

---

¹⁰⁴ Ihara Saikaku (1642-93) byl vedle Čikamacua Monzaemona (viz. poz. 2) další z velkých postav literárního světa období Edo. Znamé jsou jeho prózy ze života kurtizán a měšťanů.

¹⁰⁵ Jedná se o odkaz na Gió, Ginjo a Hotoke, jejichž příběh je vylíčen v *Heike* (viz. *Příběh rodu Taira*, sv. 1, kap. „O dámě zvané Gió“). Podrobněji v kap. 4.6.2.

kázáním pohnout k mravnému životu¹⁰⁶ a byl spolu i se ženou a dítětem za trest poslán ve vratké dřevěné kocábce na širé moře a tam se jen zázrakem zachránil, zůstane mezi svými sourozenci jako jediný naživu a na konci příběhu ustavuje novou hlavou rodu svého syna¹⁰⁷. Ippú se napsáním tohoto díla měl údajně snažit o nápodobu spíše Saikakuových *čónin mono* (□□□, měšťanské příběhy)¹⁰⁸ než jeho eroticky laděných příběhů *kóšoku mono* (□□□)¹⁰⁹, ale výsledek je spíše nepříliš povedenou směsicí obojího. Není ovšem vyloučeno, že z komerčního hlediska mohla být kniha ve své době hitem.

Období Genroku vidělo totiž rozšíření technologie knihtisku a s ním bylo přirozeně spojeno i vydávání a prodej knih ve velkém, jež se stalo jednou z forem podnikání šikovných nakladatelů. Literární sféra takto zažívá komercializaci, jež se stupňuje především přesunutím těžiště měšťanské literatury a kultury vůbec z oblasti Kansai do Eda v polovině osmnáctého století. V této době si oblibu mezi lidmi získaly především obrázkové sešitové příběhy, nazývané *kusazóši* (□□□, rozmanité sešity), v nichž byl důraz kladen na ilustraci a méně již na popisný text, u něhož bylo hlavním požadavkem, aby nebyl zbytečně dlouhý a složitý. Cílem těchto příběhů bylo hlavně pobavit čtenáře, nicméně sešity se dále dělily do několika kategorií, z nichž černé knížky (*kurohon*, □□) obsahovaly ještě relativně složitý text užívající ve stejné míře jak slabičné abecedy, tak znaků. Tyto knížky si za jedno ze svých témat braly vyobrazení života historických osobností a ve své době se mimo jiné dostalo i na Kijomoriho.

---

¹⁰⁶ Odkaz na Šigemoriho „napomenutí“.

¹⁰⁷ Předlohou Ippúovi byla postava Taira no Koremoriho (1157-?1184), Šigemoriho nejstaršího syna. Podle *Heike* měl ovšem Koremori zběhnout z tábora Tairů po bitvě v Jašimě, složit slib Čistoty na hoře Kója a vrhnout se do vln poblíž svatyně v Kumanu.

¹⁰⁸ Příběhy z měšťanského prostředí, jejichž motivem je hlavní hybatel měšťanského života – peníze, respektive nejrůznější způsoby jejich získávání a rozmnožování, popřípadě jejich ztráta.

¹⁰⁹ Eroticky laděné příběhy ze života kurtizán nebo milovniců.

Dotyčný sešitový příběh nesl název „Kronika Kijomoriho života“ (*Kijomori ičidaiki*, □□ □□□).

V úvodním slově autor „Kroniky“ píše, že obrázkové zpodobnění Kijomoriho života nemá sloužit k ničemu jinému než k „ukrácení dlouhé chvíle a pro útěchu“ (*curezure no nagusami to nasu nomi*, □□□□□□□□□□) a tím implikuje ryze zábavný účel následujícího příběhu. Však se tu také vyskytují faktografické nepřesnosti typu pověsti, že Kijomori měl být ve skutečnosti synem excísaře Toby¹¹⁰ a celkově je ohnisko autorova zájmu zacíleno spíše na legendární zvěsti, působení nadpřirozených jevů a uvádění snů s charakterem božího zjevení, z nichž některé v žádném jiném pramenu, jak literárním, tak historickém nenajdeme. Vyskytuje se tu i pověst, jež svého vzniku a rozšíření dosáhla teprve v období Edo a sice o Kijomorim, který pro potěchu Šigemoriho, jenž jednoho večera litoval toho, že mu brzy zapadající slunce ukracuje čas ke studiu, pohyby svého vějíře dokázal již zapadlé slunce přimět k opětovnému východu. Ke konci osmnáctého století měla být dokonce tato scéna vrcholným výstupem herců divadla *kabuki* (□□□) představujících Kijomoriho jako zápornou postavu. Také další z legend, o muži, jenž se nechal obětovat jako tzv. lidský sloup (*hitobašira*, □□) při stavbě umělého ostrova v přístavu u Fukuhary, byla mezi lidmi rozšířená a existovala například v repertoáru loutkového divadla *džóruri* (□□□).¹¹¹

Tuto kapitolu práce bych ráda zakončila představením obrazu Kijomoriho v poezii období Edo, přestože se nejedná o zobrazení příliš lichotivé. Kijomoriho jméno se totiž často objevuje v satirických epigramech *senrjú* (□□), jež byly jakousi humornou

---

¹¹⁰ V literatuře období Edo byl toto častý omyl.

¹¹¹ Pověst o použití lidského sloupu uvádí autor *Džósuiki*. Ve standardní verzi *Heike* však Kijomori lidskou oběť odmítá a nechává místo ní užít kamenných podpěr s nadepsanými znaky sútry (viz. *Příběh rodu Taira*, sv. 6, kap. „Umělý ostrov“).

obdobou vážných veršů *hokku* (□□)¹¹², s nimiž měly ale společný pouze počet slabik ve tvaru 5-7-5. *Senrjú* staví na situační komice a jeho témata bývá lidská nedokonalost, proto i jeho jazyk může být lehce provokativní. Z epigramů beroucích si na mušku Kijomoriho, je nejznámější tento:

Kijomorimu měří jeho lékař puls – dočista nahý. (Kijomori no iša ha hadaka de mjaku wo tori, □□□□□□□□□□)

Ten si bere na mušku Kijomoriho horečnatou smrt, jež měla podle výkladu, které nám poskytuje *Heike*, znamenat odplatu za rozkaz k vypálení narských chrámů ve čtvrtém roce éry Džišó a předznamenat Kijomoriho pád do pekla nekonečných muk (*mugen džigoku*, □ □ □ □).¹¹³ Moment Kijomoriho skonu je ostatně námětem i následujícího verše, který současně pranýřuje Kijomoriho pověstnou vášeň k ženám.¹¹⁴

Kijomori sténá: „Rychle sem s ženskou! Dobře vychlazenou!“ (Njúdó ha hieta onna wo onna wo to, □□□□□□□□□□)

Kijomori byl pro skladatele *senrjú* ideálním terčem a to i z toho důvodu, že přestože kdysi patřil k mocipánům, pro soudobý šógunát Tokugawů byl nepřítelem, tudíž veršování na jeho adresu nepřinášelo jeho autorům nebezpečí, že by se dostali do konfliktu s mocí.

4.6. Rozrůzněnost pohledů na Kijomoriho v období Meidži a Taišó

---

¹¹² Básnická forma, jíž se věnoval především Macuo Bašó (1644-94), třetí z velkých autorů období Edo (po Čikamacuovi a Saikakuovi). V moderní době byla z *hokku* vytvořena tzv. *haiku* (□□), která je v Japonsku populární dodnes.

¹¹³ Tento epigram má základ ve scéně Kijomoriho smrti vylíčené v *Heike*, kdy tělo Kijomoriho žhnulo tak, že „všichni, kdo stáli v dosahu čtyř až pěti sáhů od jeho lože, cítili nesnesitelný žár“ (viz. *Příběh rodu Taira*, sv. 6, kap. „Smrt Jeho Eminence pana Kijomoriho“).

¹¹⁴ Ta se stala legendární, avšak dnes se má za to, že jde o přehnané tvrzení a že se Kijomoriho posedlost ženami ani zdaleka nevymykala dobovému trendu aristokratické společnosti.

4.6.1. Kijomori poprvé hrdinou moderního historického románu

Výchozí *Heike monogatari* jednak propůjčilo Kijomoriho postavě prostor do takové míry, že o ní z dnešního hlediska lze hovořit téměř jako o hlavní postavě tohoto eposu, jednak se jedná o dílo známé dodnes. Oproti tomu literární výtvořiny měšťanské kultury období Edo sice několikrát Kijomoriho středem svého zájmu učinily, ale celkově se nejedná o díla trvalé hodnoty. Hlavním hrdinou díla z hlediska moderního chápání literární postavy se však Kijomori stal už v období Meidži, když jeho rané působení na politické scéně za Nepokojů éry Hógen učinil námětem svého historického románu (*rekiši šósecu*, □□□□) jeden z propagátorů nového jazykového stylu v literatuře a také nové techniky psaní románu¹¹⁵ Jamada Bimjó (1868-1910). Přitom se jedná o Bimjóův poslední román, zároveň druhý s přízviskem „dějiny za dějinami“ (*šigai šiden*, □□□□). V předmluvě k jinému svému románu *Taira no Šigehira* Bimjó píše, že tento nový, jím vytvořený žánr „prošívá rub historické látky, přičemž špička jehly občas projede na její líc“. Zatímco se historie zabývá povrchem událostí, má román¹¹⁶ (*šósecu*, □□) podle Bimjó hledat skutečnou pravdu pod nimi. Jednotlivé epizody díla jsou vesměs postaveny na zápiscích v *Genpei džósuiki* a *Hógen monogatari*.

Důležitý motiv v příběhu představuje Kijomoriho chudoba. Hypotézu, že Kijomori prožil léta dětství a mládí v chudobě, už sice dnešní historický výzkum popírá, ale po Bimjóovi převzal tento motiv i Jošikawa Eidži, k jehož pohledu se později ve své práci vrátím. V Bimjóově díle Kijomori nicméně otevřeně prohlašuje chudobu

---

¹¹⁵ Bimjó se pokusil jako druhý aplikovat teoretické vývoody Cubouči Šójóa shrnuté v jeho „Podstatě románu“ (první byl Futabatei Šimei a jeho *Ukigumo*) na strukturu psaní své sbírky novel *Nacu kodači* („Letní háj“).

¹¹⁶ Japonský výraz *šósecu* může znamenat jak román, tak novelu.

za „svého nepřítele“. Přestože už dávno přesáhl třicítku, jeho hodnost je stále nízká a on sám je nerozhodný, nemluvný a nevěří v sebe sama. Zlomem v jeho jednotvárně plynoucím životě je setkání s mnichem, který mu šikovně zvoleným rozhovorem vnukne myšlenku, že ještě není pozdě na to svůj život změnit. Mnich správně odhalí, že Kijomori je ve skutečnosti „výřečný, nedovede prohrávat, lehce se nechá unést svými city a je umíněný“ a doporučí mu k překonání negativních stránek jeho povahy meditaci. Zajímavým bodem jejich rozhovoru je rozprava o stonožce a slimákovi, kterých mnich užívá jako metafory pro rychlý a pomalý společenský postup. Kijomori se nebrání tomu, že jej mnich přirovnává ke slimáku a hájí výhody tohoto stavu:

*Slimák bude navždy jen slimákem, ale zato může tloustnout. Když se pak na něco přísaje, už ho nikdo neodlepí. Dotkne-li se něčeho, zanechá na tom stopu. Ne že by byl jedovatý, ale svým hlenem lidi znechucuje.*¹¹⁷

Na mnichovu námitku, jak může dosáhnout něčeho jako slimák, aniž by se přeměnil ve stonožku, má Kijomori, který mezitím konečně získal sebedůvěru ve svou schopnost řečnění, okamžitě odpověď:

*Takovou stonožku si slimák může osedlat jako koně. Pak stačí, když se pevně přísaje na její záda a může se projíždět, jak se mu zlíbí. Na tomto světě už ho nikdo nepřemůže.*¹¹⁸

Kijomori tímto vyznáním vyjevuje, že by mu nebylo nic platné, kdyby se v budoucnu spolehl pouze na své vlastní síly, pokud by ke svému cíli zároveň vhodně nevyužil moci a vlivu jiných, včetně svých protivníků. Za své největší nepřátele považuje Kijomori rod Fudžiwarů a tato nenávist je soustředěna především do osob Ienariho, příbuzného jeho matky, do jehož domu dochází Kijomori žebrat o peníze, a strýce Tadamasy, jenž hájí Fudžiwary a snaží se Kijomoriho přetáhnout na stranu excísaře Sutokua.

---

¹¹⁷ Bimjó, str. 101.

¹¹⁸ Tamtéž, str. 102.

Důkazem, jak lehko se Kijomori nechá unést svými city, je událost během honu na lišku, kdy se jej zmocňuje soucit při setkání s tříčlennou liščí rodinkou a on se nedokáže přimět ke střele, přestože si je vědom toho, že pokud nedodá zbrojářskému mistru včas čerstvou liščí kůži, bude se muset vzdát svého snu o novém brnění. Současně řeší, zda jít cestou samuraje, tedy střelit, či člověka, tedy být milosrdný, a své vykoná i pověrčivost, když má za to, že jeho ruku v poslední chvíli zastavila neviditelná síla. Když jeho otec Tadamori umírá na nemoc poté, co se Kijomorimu z ekonomických důvodů nepodařilo zajistit příslušné léky, přísahá Kijomori, že se jednou stane „reinkarnací síly a peněz“ (*čikara to kane to no gonge, □□□□□□*) a Bimjó tak nastiňuje jeden z aspektů jeho pozdější proměny v despotického tyrana.

Kijomoriho pověrčivost postupně přerůstá ve víru, že je pod ochranou nadpřirozených bytostí, a tuto víru posiluje jak incident, při němž přemůže v císařském paláci příšeru, jíž byla velká myš, a dostává se tak do povědomí dvořanů, tak skutečnost, že byl povýšen za zásluhy při potlačení Nepokojů éry Hógen více než Jošitomo, když ti samí dvořané sympatizovali s jeho strategií změnit postup jím vedeného vojska z nepříznivého na příznivý směr, a odsoudili Jošitoma, který se Kijomoriho lpění na výsledku věštby vysmál.

Postavou, která v Bimjóově románu plní zápornou úlohu a Kijomoriho navádí k bezohlednosti, je Iesada, Kijomoriho vazal. Iesada je intrikán, co poradí Kijomorimu taktiku po konci povstání éry Hógen. Kijomori v něm při své pověrčivosti vidí Boha a na jeho popud nařizuje popravu strýce Tadamasy, aby byl Jošitomo nucen provést to samé se svým otcem. Před vykonáním popravu však nechtěně zabíjí Tadamasovu dceru, jež ho přišla poprosit o záchranu otcova života, poté co ho tato ze zoufalství chtěla probodnout, a při samotném výkonu trestu se není schopen podívat do očí Tadamasy,

který ho za smrt dcery volá k odpovědnosti. Kijomori cítí lítost nad oběťmi své krutosti i sám nad sebou a spíná za Tadamasovými zády ruce k modlitbě.

*Sepjaté prsty se konečně rozpletly a zatímco levá dlaň se zvedla k usazeným očím, pravá napřažená vydala pokyn ke stětí hlavy.*¹¹⁹

V samém závěru jsme svědky toho, kterak Iesada chlácholivě poklepává svého pána po ramenu, což Bimjó ústy vypravěče hodnotí jako pokřivenou, odvrácenou stranu cesty samuraje (*bušidó no uradži*, □□□□□□). Bimjó dále z pozice humanismu kritizuje tuto cestu za to, že z ní dýchá krutost a přímo velí k obětování lidských citů (*nindžó*, □□), či je přinejmenším ignoruje. Aby válečník mohl unést svou krutost, „bere si nakonec jako berličku pověru, a když tak jen stěží utěší rozjitřenou duši, zakousne se hladově do náboženství, zvláště buddhismu.“ Podle Bimjóa jsou *bušidó* a buddhismus neoddělitelně spjaty a zdegeneruje-li jedno, nemůže zákonitě vzkvétat ani druhé. Bimjó svým názorem polemizuje se soudobým trendem ve společnosti, který na jednu stranu sice zavrhoval buddhismus, ale na druhou stranu velebil tradiční samurajské ctnosti. Autor očividně s Kijomorim soucítí a vykresluje jej jako slabého člověka zmítaného city, v žádném případě ne jako hrdinu či někoho vybaveného nadprůměrnými schopnostmi. Román je symbolicky zakončen slovy „konec světa, konec lidskosti“, jež jen dotvrzují temnou proměnu odehrávající se v Kijomoriho nitru.

4.6.2. Kijomori poprvé postavou v moderním dramatu

Kromě moderních forem prózy se v období Meidži a Taišó zformovaly také nové, moderní žánry poezie a dramatu. Obzvláště v oblasti dramatu si tzv. nové divadlo

---

¹¹⁹ Bimjó, str. 170.

šingeki (新劇) rychle vydobyla místo vedle tradičního *kabuki*. Jednou z vedoucích postav mezi autory tohoto nového typu dramatu, inspirovaného evropskými vzory, byl Šimamura Hógecu (1871-1918). Hógecu učinil Kijomoriho jednou z hlavních postav svého dramatu „Kijomori a slečna Hotoke“ (*Kijomori to Hotoke gozen*, 吉岡 幸子). Zjevným inspiračním zdrojem autora je epizoda z *Heike monogatari*, v níž Kijomori, jenž stojí na vrcholu své moci, vzplane láskou k tanečnici Hotoke a zapudí proto svou dosavadní milenkou, taktéž tanečnici Gió. Dívka ponížena nečekaným odmítnutím odchází spolu s matkou a mladší sestrou do hor, kde si ostříhají vlasy a tráví dny i noci v nuzné chatrči za vzývání milostivého Buddha Amidy. Nedlouho poté se k nim připojuje i teprve sedmnáctiletá Hotoke a všechny čtyři společně docházejí spasení v Západním ráji Čisté země.

Buddhisticky laděný příběh, o němž se má za to, že byl i do samotného *Heike* vsunut až v pozdější době, očišťuje Hógecu od jeho náboženského podtextu a ponechává holou kostru milostného trojúhelníku, v jehož středu stojí silná a sebevědomá Hotoke. Hra je členěna na dvě dějství, přičemž první z nich končí scénou vypovězení Gió z Kijomoriho sídla na Západní osmé ulici. Na tomtéž místě se odehrává celý děj, do něhož jsme vtaženi v momentu, kdy Kijomori popíjí a baví se ve společnosti Gió a dvou mnichů z Enryakudži. Kijomoriho popouzí zasmušilá tvář Gió a snaží se rozptýlit její věčně chmurné obavy z budoucnosti rádobou siláckými slovy:

*Záře mé slávy nyní dopadá na celou zemi. Nu, Gió, nakonec i ty jsi díky odlesku mé lásky stále krásnější.*¹²⁰

Brzy na to však na přímlovu Gió svolí shlédnout umění Hotoke a okamžitě je její krásou očarován. Zapudí dle svého názoru slabošskou a pesimistickou Gió, které ještě před chvílí přísahal věčnou lásku, a užívá přítomnosti veselé a optimisticky smýšlející

---

¹²⁰ Hógecu, str. 16.

Hotoke. Na její otázku, zda by, být květinou, raději opadal divoce a ve spěchu v prudkém vichru, nebo pomalu a lístek po lístku v lehkém vánku, odpovídá:

Opadat v tichosti vypadá na pohled sice lépe, ale já bych toho bohužel nebyl schopen. V mém těle zuří bouře, jen mi zkus položit ruku na hrud', uvidíš, jak jí lomcuje ohromná vlna. A tahle ruka, je horká, cítíš to? Žhne jako oheň. A pak tahle hlava, bez ustání se v ní prohání vítr. Kdybych měl opadat, má nátura mi káže opadat divoce.¹²¹

Současně však také vyjevuje před Hotoke, jak se ve svém nitru cítí opuštěn, přestože ho navenek všichni mají za silného muže. Právě proto, že si je sám dobře vědom své slabosti, má rád silné, krásné a světlé věci, zkrátka všechno to, co se odlišuje od temné a chmurné podstaty jeho samého. Filozofie života Hotoke nespoutaná dobovými konvencemi se projevuje i v reakci na Munemoriho obvinění ze zodpovědnosti za osud Gió i na jeho hrozbu, že „kdo se vzepjal, záhy klesne“, kdy dívka namítá, že „jak ten, kdo se vzepjal, tak i ten, kdo se nevzepjal, nakonec klesnou, proč se tedy předtím, než stejně všichni klesneme, aspoň nevzepnout.“ Pohledy Munemoriho a Hotoke mají oba z určitého pohledu logiku; Munemori je pesimista a jeho úhel pohledu je zatížen vírou, oproti tomu Hotoke se dívá na život hédonisticky a s optimismem.

I sama postava Kijomoriho působí vedle takto vyobrazené postavy Hotoke pouze jako stín. Hógecu záměrně vytvořil obraz Kijomoriho manipulovaného někým, kdo ho silou své osobnosti zjevně převyšuje. Jak se hra blíží ke svému konci, působí Kijomoriho chvástavý způsob mluvy a silácká gesta čím dál tím úsměvněji. Jeho proměnu v pouhou loutku v ruce Hotoke nakonec stvrzuje jeho rozhodnutí o přestěhování hlavního města do Fukuhary přijaté právě na popud jeho nové milenky.

---

¹²¹ Tamtéž, str. 22.

4.6.3. Vyhraněný pohled Takajamy Čogjúa a Kijomori jako ztělesnění silné vůle

Zatímco Bimjó a Hógecu každý po svém rozpracovali motiv lidské slabosti a nejistoty skrývaných za maskou síly, Takajama Čogjú (1871-1902), stoupenec krajního individualismu a nietzscheovské filozofie, se tématu Kijomori ve svém díle chopil zcela jiným způsobem. Jeho literární pokusy sice nedosáhly valného ohlasu, ale jako literární kritik a esejista byl poměrně vlivný a respektovaný. Jedna z jeho esejí s názvem *Hei Šókoku* (□□□, Nejvyšší ministr z Tairů), zveřejněná roku 1901, se zabývá životem Kijomoriho a vykládá jej právě v duchu filozofie individualismu. Z díla bohužel není zřejmé, zda se Čogjú soustředí na Kijomoriho jako historickou osobnost, literární postavu, či legendu, ale jisté je, že hlavním pramenem, o který se ve své esěji opírá a jehož zápisy komentuje, je *Heike monogatari*.

Kijomori je v textu chválen za to, že „smyslem jeho života není nic jiného než nekompromisně prosazovat svou vůli a uskutečňovat moc“. Jeho nejvyšším cílem je rozšířit moc svého rodu a závažné pojmy doby, jako jsou „věrnost vládci“ a „povinnosti poddaného“ pro něj neznamení víc než pouhá slova. Čogjú se snaží přitáhnout pozornost čtenáře k výkladu na dle svého mínění nejdůležitějších místech eseje slovem „pohleďte“ (*mijo*, □□), na něž obvykle navazuje vylíčení Kijomoriho činu nebo slov z *Heike*, jež autor eseje sám hodnotí nejvýše. Charakteristické je, že Čogjú se na těchto místech nezmiňuje o činech, které i Kijomoriho odpůrci uznávají za záslužné, jako jsou např. výstavba umělého ostrova Kjónošima nebo přestavba stúpy na hoře Kója. Naopak vyzdvihuje skutky kontroverzní, z nichž by bylo na prvním místě zmínit uvěznění excísáře Goširakawy a pozastavení jeho *insei*. Čogjú tu poznamenává, že se jednalo o „spravedlivou obranu vlastního rodu“ (*džika no seitó bógjo*, □□□□□□□□). Nejvýše pak

velebí Kijomoriho vypjatý způsob odchodu ze života, který považuje za stejně grandiózní jako jeho život.

Čogjú nenazývá Kijomoriho jen, řečeno slovníkem své doby, individualistou (*kodžinšugi no hito*, □□□□□□), ale má ho též za „bezelstného dobráka“ (*mudžaki no kódžinbucu*, □□□□□□) a „dospělého s duší dítěte“. Jako příklad pro to uvádí jeho chování vůči Gió, nebo srdceryvný pláč po narození císařského prince. Celkově Čogjú hodnotí Kijomoriho osobnost v historii Japonska vysoko a píše, že kromě něj neexistoval v dějinách země nikdo, kdo si „svou vůlí dokázal podrobit dobu, v níž žil, a svým životem si mohl dovolit vyprávět její historii“. Ve svém stručném ohlédnutí za dalšími osobnostmi žijícími ve stejné době, ať už z rodu Taira či Minamoto, Čogjú vedle Kijomoriho schvaluje snad jedině Tokitadu, oproti tomu kupříkladu Šigemoriho a Jošicuneho jednoznačně odsuzuje. Joritomovy historické zásluhy sice uznává, ale současně uvádí, že „v dnešní době plné nedokonalostí a nahodilostí nemohou být zásluhy (*džigjó*, □□) měřítkem pro hodnocení člověka.“ Ten musí být hodnocen jen na základě svého srdce (*šindži*, □□) a povahy (*seikaku*, □□).

Z výše uvedeného je zřejmé, že Čogjú sám hodnotí Kijomoriho z pozice -ismů svého věku. Během svého nedlouhého života byl ostatně postupně extrémním stoupencem nacionalismu, individualismu a na jeho konci krátce i vyznavačem ničirenovské filozofie.¹²² Nutno dodat, že názory Čogjúa se vymykaly z řady i na počátku dvacátého století. Nicméně pro pochopení vývoje Kijomoriho legendy představuje Čogjúův výklad důležitý krok, jelikož, ačkoli krajním způsobem, poprvé přehodnocuje pohled na Kijomoriho osobnost čistě na základě popisu v *Heike monogatari*, a tím předjímá zromantizované vylíčení jeho individualistické povahy v poválečných populárních

---

¹²² Tato radikální buddhistická sekta, již založil Ničiren (1222-82), se opírá o svébytný výklad Lotosové sútry.

románech (*taišú šósecu*, □□□□).

4.7. Obraz Kijomoriho v poválečné době, zejména v populární literatuře

4.7.1. Kijomori jako tragický romantický hrdina v parafrázi *Heike*

Po druhé světové válce došlo v Japonsku k rozvoji populárního (jindy nazývaného i lidový) románu, jenž dosáhl svého vrcholu v šestidílném historickém románu (*džidai šósecu*, □□□□)¹²³ „Nový příběh rodu Taira“ (*Šin-Heike monogatari*, □□□□□) spisovatele Jošikawy Eidžiho (1892-1962). Už po svém prvním vydání v padesátých letech si kniha získala velkou oblibu mezi čtenáři a tu si dokázala udržet i po dvě další desetiletí, během nichž se dočkala i dvou zfilmování a jednoho přepracování do podoby televizního seriálu. Jošikawův román je možné nazvat parafrází standardní verze *Heike monogatari*, protože jeho základní osu tvoří epizody přebrané právě odtud; nicméně Jošikawa tyto epizody opatřuje vlastním výkladem a umně je skládá dohromady se záznamy vyňatými z dalších dobových pramenů.

Kijomoriho postava zaujímá hlavní místo v prvních třech dílech románu, to jest v první polovině příběhu, což koresponduje s důležitostí, jaká je jeho postavě věnována i v samotném *Heike*. Ve druhé polovině příběhu se se jménem Kijomori setkáváme už

---

¹²³ Pojem historický román lze přeložit nejen jako *rekiši šósecu* (viz. kap. 4.6.1.), nýbrž i jako *džidai šósecu*. Hranice mezi těmito kategoriemi nejsou zřejmé. Podle jedné definice jde v prvním případě o žánr umělecké literatury, zatímco v druhém případě o žánr literatury lidové. Existuje však i teorie, že zatímco autorům prvního typu se jedná striktně o popis dané historické události, autoři druhého typu si z historie berou pouze pozadí, na kterém rozehrávají zápletku ze současnosti. Také Jošikawa koncipoval údajně svůj román tak, že tragický osud Tairů spojil s porážkou Japonska ve druhé světové válce.

jen prostřednictvím vzpomínek a hodnocení dalších postav, anebo, i když v menší míře, prostřednictvím vypravěčova komentáře. Narozdíl od *Heike* líčí román podrobně celý Kijomorihovo život, jeho mládím počínaje. V tomto bodě zaujme zřejmá podobnost s o půlstoletí starším „Kijomorim“ Bimjóa. Motivů chudoby, hádek otce s matkou i setkání s liščí rodinkou, jíž se Kijomorimu zželelo při lovu v lese, využil před Jošikawou jako funkčního prvku ve struktuře svého románu už Bimjó. Jošikawu měl údajně k rozhodnutí učinit Kijomorihovo hlavní postavou svého příběhu a zahrnout do vyprávění také období jeho mládí podnítit jeho vlastní otec. Ten prý krátce před svou smrtí četl Bimjóův román a vyobrazení Kijomorihovo na něj mělo udělat veliký dojem. Jošikawa nosil v hlavě sen o parafrázi *Heike* sice už dávno předtím, ale otcova slova ho pohnula k nápadu pokusit se svým dílem současně zlepšit obraz Kijomorihovo v povědomí širší veřejnosti.

Nevysvětlené okolnosti Kijomorihovo života, kupříkladu otázku jeho skutečného původu, ponechává Jošikawa bez odpovědi. Většina postav románu vnímá Kijomorihovo jako syna excísaře Širakawy, ale jsou i tací, kdo zlomyslně tvrdí, že jím byl rabiátský mnich ze svatyně Gion, s kterým se měla spustit jeho matka. Tato pomluva dráždí Kijomorihovo hlavně z toho důvodu, že jen rozněcuje jeho už tak nenávislné pocity vůči matce. Matka, která se mu už dříve protivila svou věčnou průpovídkou „kdybych jen neměla děti“, mu náhle připadá nečistá a odpornější než kdejaká žena z ulice. Zdá se mu, že matčina nečistota je i součástí jeho samého. Také proto se neudrží, když slyší, že matka opět vyvolala hádku s otcem Tadamorim, a bez zábran ji uhodí. Nicméně boj s částí matky, kterou si nese sám v sobě, ho má provázet po celý zbytek života.

Obzvláště důležitou roli plní v příběhu motiv chudoby, jelikož přibližuje Kijomorihovo čtenářům, kteří si po válce většinou též prošli obdobím nouze a deziluzí. Navíc kdyby

tomu tak nebylo, byl by Kijomori špatným reprezentantem boje s bohatou a mocnou aristokracií. Současně je chudoba také podnětem pro formování jeho charakteru. Kijomori si je od dětství vědom navenek nepřekonatelné hradby, která stojí mezi životem jeho rodu a životem dvorské aristokracie. Nepřestává ovšem věřit tomu, že tato hradba jednou padne, a utěšuje své samuraje slovy, že jsou všichni jako „tráva skrytá v zemi (*čigegusa*, □□□)“¹²⁴, která zatím jen „nevyrašila na povrch“. Kijomori sám sebe v duchu přirovnává k legendárnímu banditovi, který svého času děsil hlavní město, především domy bohatých rodin, a čtenáři tak dává možnost rozpoznat v něm zárodek budoucího rebelství proti tradičním centrům moci.

Motiv setkání s liščí rodinkou, z kterého Bimjó učinil příležitost k porovnání „cesty samuraje“ a „cesty člověka“, Jošikawa využívá spíše k tomu, aby poukázal na falešnost lidí, kteří se sice ohánějí humanismem, ale jejichž láska k bližnímu přitom ani zdaleka nedosahuje „vznešeného chování divokých zvířat“. Jošikawa současně vkládá dojatému Kijomorimu do úst pochybnosti, zda by on sám dokázal ve chvíli ohrožení ochránit své nejbližší.

Jošikawův Kijomori má většinu atributů opravdovosti, které jsou příznačné pro tragického hrdinu.¹²⁵ Je upřímný a nesnaží se skrývat emoce. Když se mu chce plakat, pláče a slzy má v očích většinou i tehdy, když se hněvá na své blízké. Nedokáže pochopit, proč mají lidé tendenci dělat jednoduché věci složitými. Incident s přilbicí, již si omylem nasadil na hlavu obráceně¹²⁶, dokáže proměnit v žert a rozptýlit na chvíli chmurnou atmosféru před bitvou. Nenávidí stísněnost Kjóta, které přirovnává

---

¹²⁴ Název *čigegusa* je složen ze slov „podzemí“ a „tráva“ a Jošikawa jej používá přeneseně ve významu nižší neurozené vrstvy poddaných císaře, tzv. *džigebito* (□□□), kteří nemají přístup ke dvoru.

¹²⁵ Viz. poz. 6.

¹²⁶ Viz. kap. 4.2.

k rybníčku se stojatou vodou, a nazývá sám sebe velrybím samcem brázdícím vody širého moře. Když mu jeho blízcí vytýkají, že byl až příliš velkorysý, když věnoval život Joritomovi a Jošicunemu, kteří se obrátili proti Tairům, uznává, že „přespřílišná důvěra vůči lidem je jeho slabou stránkou“, ale odmítá, že by se zachoval nesprávně. Věří ideálům. Ač na vrcholu moci, před mladými a krásnými dívkami se chová neobratně jako mladík. Opravdovost Kijomoriho povahy vystihuje asi nejlépe Jorimasa, když se ho chystá zradit po všem dobrém, co mu Kijomori prokázal.¹²⁷ Jorimasa trpí výčitkami svědomí, že využívá jednu ze slabin, jež jsou nedílnou součástí Kijomoriho dobrosrdečné povahy, a říká si sám pro sebe:

„Když o tom tak přemýšlím, jsem vlastně hříšník. Nemůže být pochyb o tom, že kdyby se lidé dělili na dobré a špatné, on by byl dobrý a já špatný.“¹²⁸

Jošikawův román rozdělil ve své době kritiku z řad historických a literárních badatelů na dvě poloviny. Ti, co román nepřijali s nadšením, mu vyčítali zejména, že jeho styl psaní je až moc čitelný a že jím užívané výrazy ani zdaleka nedosahují hloubky původního *Heike monogatari*. Nicméně i když je možné souhlasit s tím, že „nové *Heike*“ bohatostí výrazu zrovna neoplývá, jeho autorovi je třeba přičíst k dobru, že měl odvalu se textu starého *Heike* postavit čelem a pokusit se o jeho reinterpretaci, jež by byla blíže současnému člověku.

4.7.2. Kijomori z pohledu dalších poválečných autorů

Jošikawa nebyl jediným, kdo po válce učinil z Kijomoriho hlavní, či jednu z hlavních

---

¹²⁷ Krátce před tím, než Jorimasa (viz. p. č. 34) povstal proti Tairům, byla mu na Kijomoriho doporučení udělena třetí nejvyšší hodnost.

¹²⁸ Jošikawa. *Šin-Heike monogatari* (3), s.58

postav románu. Dílo nikoho z dalších autorů však nedosáhlo takové popularity jako „Nový příběh rodu Taira“. Neznamená to však, že by tato díla byla horší. Podívejme se nyní na některá z nich.

Zhruba ve stejné době jako Jošikawa se tématem Kijomori ve své tvorbě zabýval také uznávaný zástupce „čisté“ literatury (*džun-bungaku*, 純文学), Išikawa Džun (1899-1987).¹²⁹ Kijomori je jednou z postav jeho série „pohádek“ (*otogi-banaši*, 御伽草子), jež Išikawa pojal jako parodii na zažitě obrazy různých historických osobností a koncipoval je formálně ve stylu zábavné literatury (*gesaku bungaku*, 噺文学) rozšířené v období Edo. Kratičký příběh z roku 1951 s podtitulem „Kijomori“ podává humornou formou události poslední čtyř let Kijomoriho života. Autor těsně propojuje známé epizody z *Heike* i dalších zdrojů a staví je tak do nečekaně vtipných souvislostí. Jazyk díla je úsporný a přesně volené obraty často ukrývají další rovinu jemného humoru. Jediným úskalím Išikawovy parodie je, že její dokonalost těžko docení někdo, kdo má o Kijomorim pouze povrchní znalosti. U takového čtenáře hrozí naopak nebezpečí, že nepochopí nadsázku, s níž je příběh psán, a může si postavu Kijomoriho, který je tu záměrně vyobrazen jako despotický tyran, asociovat s již existující negativní představou Kijomoriho ve své mysli. S určitostí přitom můžeme říci, že Išikawa ve svém díle paroduje nikoli Kijomoriho, nýbrž jeho zápornou legendu.

V dalším historickém románu, tentokrát nazvaném prostě „Taira no Kijomori“, ze začátku osmdesátých let se Kijomoriho životní dráze věnoval Murakami Genzō (*1910). Sám autor v doslovu píše, že nesouhlasí s teorií Jošikawy Eidžiho o Kijomoriho dospívání v chudobě, proto ve své knize tento motiv nepoužil. Zato

---

¹²⁹ Išikawa Džun je autorem plně doceněným až před smrtí. Už za svou druhou novelu *Fugen* (česky Bódhisattva milosti) nicméně obdržel Akutagawovu cenu udělovanou začínajícím autorům.

sociální aspekt je v porovnání s Jošikawovým dílem ještě více vyhrocen; Murakami například nechává Kijomoriho a jeho ženu Tokiko pečovat o potřebné po úderu přírodních katastrof. Postavu Kijomoriho navíc charakterizuje neuvěřitelná naivita, projevující se zejména v jeho neschopnosti prohlédnout pravou tvář excísaře Goširakawy, a potom také až nesoudný idealismus, když neustále prohlašuje, že mu nejde o nic, než o věrnost císaři a dosažení míru pro celou zemi.

Svým námětem i provedením o dost povedenější a poutavější je určitě román „Saigjó a Kijomori“ (*Saigjó to Kijomori*, □□□□) Arašijamy Kózaburóa (*1942) vydaný roku 1992. Autor využil faktu, že Saigjó a Kijomori se oba narodili ve stejném roce (1118) a oba pocházeli z vojenského rodu, tudíž byli nuceni se, třebaže každý po svém, vyrovnat s životem v tak neklidné době, jakou představovalo pro Japonsko období válek *Genpei*. Arašijama ztvárnil postavu Kijomoriho jako bouřliváka, který nejde pro hrubý výraz či ránu daleko, jehož ale zároveň nelze nenávidět. Je to boháč nerozpakující se dávat úplatky na všechny strany a muž oplývající silnou vůlí i sebevědomím. Jediné, co postrádá, je schopnost skládat básně; to je přitom v kruzích dvorské aristokracie v období Heian považováno za vážný hendikep a překážku společenskému vzestupu. Naštěstí nachází oporu v Norikijovi, s nímž jsou členy stejné excísařovy gardy, a za peníze si od něj kupuje jeho básně. Tato spolupráce pokračuje i poté, co se Norikijo vzdává světského života a přijímá buddhistické jméno Saigjó. Nezvyklé přátelství dvou navenek tak rozdílných mužů se táhne celý život a Kijomori při posledním setkání se Saigjóem přirovnává oba ke „dvěma stranám jednoho okvětního plátku kamélie“. Po Kijomoriho smrti Saigjó vyráží na cestu do východních krajů, aby provedl sbírku na opravu sochy Velkého Buddhy v Naře, která shořela Kijomoriho vinou. Chce tak odčinit Kijomoriho hříchy a zároveň naplnit jeho poslední slova o „dvou stranách jednoho

okvětního plátku kamélie“. Duchovní splynutí v jedno s Kijomorim dokládají i slova, jimiž se nechává ohlásit u Joritoma, když říká: „Mé světské jméno je Kijomori. Mé řádové jméno je Saigjó.“ Tento román je možné ocenit jako troufalý pokus Arašijamy spojit dohromady dvě protikladné legendy, zápornou Kijomoriho a kladnou Saigjóa.

V devadesátých letech se pokusila ve své knize „Kijomoriho choť“ (*Kijomori no cuma*, □□□□) vysvětlit okolnosti Kijomoriho vzestupu i autorka historických románů Nagai Mičiko (*1925). Stejně jako ve výše uvedeném Hógecuově dramatu „Kijomori a slečna Hotoke“, je jeho hrdinkou žena, tentokrát Kijomoriho zákonitá manželka Tokiko. Tokiko je nejen pozorovatelkou událostí, ale spolu se svým bratrem Tokitadou také rovnocennými partnery Kijomoriho v jednání o politických záležitostech. Po odcizení Šigemoriho je Tokiko zároveň jediná, na koho se může Kijomori spolehnout a komu bezmezně důvěřuje. Duševní silou Tokiko neotřese ani ztroskotání jejího a manželova snu o založení nového hlavního města ve Fukuhaře. Zato Kijomori tento neúspěch psychicky neunesl, rozstoupl se a umírá. Osud Tairů v bojích s Minamoty proto už musí nést na svých bedrech Tokiko sama. Na námitku Tokitady, že „dnes u Dannoury prohráli vojenští Tairové, nikoli my Tairové dvorští“, Tokiko sice beze slova přikývne, ale vzápětí se už, objímaje malého císaře Antokua, vrhá do mořských vln. Autorka se v doslovu vyznává, že jejím cílem bylo „zachytit pozici, již ve své době zaujímali historicky dosud spíše opomíjené dvorští Tairové a dotázat se tak na podstatu tairského režimu“. Asi proto je většina dialogů díla vedena mezi Tokiko a Tokitadou a Kijomori, ač sám sebe v jedné scéně přirovnává k Mičinagovi¹³⁰, ustupuje poněkud do pozadí.

Za historicky nejvěrnější z poválečných románů o Kijomorim lze asi považovat

---

¹³⁰ Viz. poz. 39.

nejnovější z nich¹³¹ s prostým názvem „Kijomori“ spisovatele Mity Masahira (*1948). Sám autor v doslovu přiznává, že se snažil pokud možno důsledně držet historických pramenů, ale zároveň hledat skryté souvislosti událostí. Své dílo tedy spíše než románem nazývá kritickou biografií. V jeho knize je vskutku patrná snaha potlačit co možná nejvíce využívání fiktivních prvků a vylíčit Kijomoriho život tak, jak se mohl opravdu odehrát. Mita neskryvá, že byl inspirován zejména výsledky Gomiho historického výzkumu.¹³² Kijomori v Mitově podání je realista a vyspělá osobnost. Je si vědom, že sám by při svém původu nikdy ničeho nedosáhl a pragmaticky si proto buduje konexe na všech stranách. Vzorem je mu Šinzei, který se přes své nízké postavení stal ve své době politicky nejmocnějším mužem země. Dalším, koho Kijomori obdivuje, je excísař Širakawa, muž, na něhož Kijomori v dětství pohlížel jako na svého otce. Majestátní zjev Širakawy vždy v očích dítěte kontrastoval s poníženou bezmocností Tadamoriho, jehož byl Kijomori oproti svému přesvědčení nucen nazývat svým otcem. Názor na otce mění, až když v dospělosti při návštěvě západních krajů pozná, jak si dokázal Tadamori silou své přímé a srdečné osobnosti získat tamní samuraje. V otci tak nachází zřejmě největší ze svých vzorů. Další zlom v Kijomoriho životě nastává, když vyhraje souboj s těžkou nemocí poté, co už byl téměř smířen se smrtí. Přežití vlastní smrti dává Kijomorimu víru v sebe sama a zbavuje ho strachu z čehokoli. Mítův hrdina ale zároveň neochvějně věří v osud a absolutní autoritu císaře, základní struktura Kijomoriho duševního světa se tedy nijak neliší od té jeho současníků.

Z uvedených autorů poválečné doby se dokázal až ten úplně poslední, Mita, podívat na život Kijomoriho v celé jeho šíři, oklestit jej pokud možno od rušivých prvků a nejpřesvědčivěji zachytit sílu i slabost svého hrdiny.

---

¹³¹ Tento román vyšel poprvé roku 2000.

¹³² Viz. poz. 15.

4.7.3. Pojetí Kijomoriho postavy v televizních seriálech a filmech

Seriály a filmy s historickou tematikou jsou jedním z fenoménů japonské televizní tvorby. Od počátků vysílání televize mají svou stálou diváckou základnu a jejich obliba neklesá ani v dnešní době prudkého rozvoje dalších médií a informačních technologií. Vedle námětů z období Válčících států a období konce vlády tokugawského šógunátu (*bakumacu*, □□) je třetím nejvyužívanějším zdrojem inspirace bouřlivé období bojů Tairů s Minamoty. Specifickou odnoží seriálů jsou tzv. seriály-řeka (*taiga dorama*, □□□□□□) vysílané veřejnoprávní televizí NHK vždy jednou týdně v intervalu jednoho roku už od šedesátých let. Existují ale rovněž speciální, většinou dvoudílné televizní filmy vysílané na Nový rok (*šinšun ógata džidai geki supešaru*, □□□□□□□□□□□□), nebo různě dlouhé seriály vysílané v příslušném televizním bloku po určitou dobu během roku.

Kijomoriho obraz v těchto televizních seriálech a filmech je proměnlivý a dlouhou dobu závisel na výskytu či absence postavy Jošicuneho ve stejném díle. Byli-li Jošicune, popřípadě jeho vazal Benkei, v pozici hlavních hrdinů, byla postava Kijomoriho spíše okrajová a rozhodně ne kladná. V jeho roli vystupovali méně známí herci, kteří byli navíc stylizováni do obrazu zapšklého a rozhněvaného starce; rovněž záběry z Kijomoriho života byly krátké, znázorňovaly pouze jeho nejkontroverznější činy a vypravěč je hodnotil negativně, čímž jako by stvrzoval Jošicuneho svaté právo svrhnout Tairy. Takové jsou jak v pořadí čtvrtý seriál-řeka „Minamoto no Jošicune“ z roku 1966, tak i o dvacet let později vysílaný seriál „Musašibó Benkei“.

Oproti tomu v dílech, které se soustředily na život Kijomoriho, Jošicune buďto vůbec

nefiguruje, nebo tu vystupuje v nepodstatné úloze. Mluvím jednak o „Novém příběhu rodu Taira“, seriálu-řeka z roku 1972 natočeném podle Jošikawova stejnojmenného úspěšného románu, jednak o novoročním televizním filmu stanice TBS nazvaném „Taira no Kijomori“ z roku 1992. V obou případech Kijomoriho roli ztvárnili u veřejnosti oblíbení herci přitažlivého zevnějšku, Nakadai Tacuja a Macudaira Ken. Kijomori v jejich podání vystupuje jako prototyp muže v rozkvětu a vypravěč se na jeho život dívá s pochopením. Především první z těchto seriálů znamenal ve své době v pojetí Kijomoriho postavy na plátně zlom.

Vyhrocenou kontradikci Kijomori vs. Jošicune však narušil teprve v roce 2005 vysílaný seriál-řeka s titulem „Jošicune“ natočený podle námětu spisovatelky Mijao Tomiko (*1926). Vedle hlavní postavy Jošicuneho se tu dostalo značného prostoru také postavě Kijomoriho, již navíc ztvárnil charizmatický herec Watari Tecuja. Kijomori v jeho podání trpí pochybnostmi o svém nevyjasněném původu a pronásleduje ho pocit osamělosti v kruhu vlastní rodiny, která nechápe jeho sny o obchodu s Čínou. Právě proto se Kijomori citově upíná na malého Jošicuneho, jemuž daruje život, přestože jde o syna jeho úhlavního nepřítele Jošitoma. Jošicune je vychováván společně s dalšími Kijomoriho dětmi. Dychtivost, s jakou naslouchá povídání o „snovém hlavním městě“ (*jume no mijako*, □□□) a „nové zemi“ (*atarasiki kuni*, □□□□), jež si Kijomori přeje založit ve Fukuhaře, oba dva sblížuje. Když ale Jošicune dosáhne sedmi let věku, cesty jeho a Kijomoriho se rozdělí. Jošicune ovšem stále věří, že je Kijomori jeho otec, proto na něj pravda o jeho skutečném otci, jež brzy poté vyjde najevo, silně zapůsobí. Místo pocitů zášti a pomstychtivosti vůči vrahovi svého otce a lupiči své matky¹³³, jež se v něm snaží rozdmýchat další přeživší Minamotové, však nadále chová v hloubi

---

¹³³ Tokiwa, matka Jošicuneho, se po smrti svého manžela stala milenkou Kijomoriho a dokonce mu porodila i jednu z jeho dcer.

srdce vůči svému duchovnímu otci Kijomorimu úctu a lásku. Proto se Jošicune vrhá do boje proti Tairům jen s největším sebezapřením, a aby odčinil svou zradu, přebírá od Kijomoriho alespoň jeho utopický sen o nové zemi bez válek, o jehož uskutečnění se zoufale, ale marně snaží v Hiraizumi.¹³⁴

Kijomori a Jošicune jsou dvě postavy japonských dějin, jejichž legendy tyрана a hrdiny jsou si ještě vzdálenější než v předchozí kapitole zmíněné legendy Kijomoriho a Saigjóa. Ve výše popisovaném seriálu přesto nejsou jejich postavy postaveny proti sobě, nýbrž vedle sebe. Nepředstavují protivníky, nýbrž duchovní spojence nepochopené okolím a dobou, ve které žili. Kijomoriho kladný obraz v seriálu založený na duchovním spojenectví s Jošicunem vyvolal po dobu vysílání seriálu vlnu sympatií a diskuzí.¹³⁵ Totéž se však muselo odehrávat i v případě vydání románu „Nového příběhu rodu Taira“ v padesátých letech a jeho televizního zpracování v letech sedmdesátých. Kijomori přesto dále zůstal společností vnímán jako archetypální zloduch a jeho legenda je vesměs záporná. Literární i jiné kulturní formy přinášející nový pohled narušující zažitě představy mohou být jakkoli populární, ale zjevně se dotýkají pouze krátkodobé paměti lidí. Oproti tomu se zdá, že v dlouhodobé paměti národa a v podvědomí většiny Japonců Kijomori bude stále figurovat v negativním světle. Není vyloučeno, že se jeho legenda může časem změnit k lepšímu, ale bude k tomu třeba nejspíš ještě mnoho času. Kijomoriho současná legenda zatím ještě pořád splývá s jeho literárním obrazem ve středověkém *Heike monogatari*.

---

¹³⁴ Hiraizumi je městečko nacházející se na jihu dnešní prefektury Iwate. Ve 12. století však bylo hlavním městem na centrální vládě prakticky nezávislého státního útvaru v čele s rodem Fudžiwarů. Tato oblast byla proslulá produkcí zlata a chovem vynikajících koní. Předposlední hlava rodu Fudžiwara, Kijohira, poskytl ochranu prchajícímu Jošicunemu, ale jeho syn Jasuhira Jošicuneho po otcově smrti zradil a chtěl ho vydat Joritomovi. Jošicune údajně v bitvě s Jasuhirou spáchal sebevraždu. Jasuhiru posléze zahubil Joritomo.

¹³⁵ Sledovanost jednotlivých dílů kolísala, nicméně podle výsledků měření měla každý z nich sledovat pětina až šestina japonské populace.

5. Shrnutí a závěr

Doufám, že tato práce alespoň z části splnila cíl vytýčený v jejím úvodu. Tím bylo najít odpověď na otázku, co je to legenda, za jakých okolností a v jakých podmínkách se historická postava legendou stává a jak takováto legenda po svém vzniku žije. Obecnou odpověď na tuto otázku jsem se poté pokusila aplikovat na konkrétní zápornou legendu Kijomoriho, která se zformovala v japonském prostředí. Ze zpracování různých materiálů vyšlo najevo, že nedošlo k výraznému posunu ve vývoji této legendy napříč historickými epochami.

Kijomoriho legenda měla bezpochyby základ v kontroverzních historických činech, jichž se skutečný Kijomori dopustil za svého života. Jak lze soudit ze soudobých deníků vyšší dvorské aristokracie, tradičního držitele politické moci v zemi, byl Kijomori původem z nižší šlechty již za svého života terčem silných antipatií. Rod Tairů byl navíc krátce po Kijomoriho smrti zničen rodem Minamotů, jehož zástupce Joritomo položil základy kamakurského šógunátu, a s krátkými přestávkami (za Hódžóů, za Nobunagy) začalo dlouhé období vojenských vlád, jejichž vůdci odvozovali svůj původ od Minamotů a vymezovali se vůči Tairům. Ani po přechodu od vojenské k civilní vládě po reformách Meidži se přístup historiků ke Kijomorimu téměř nezměnil. Stále se poukazovalo na jeho rebelii proti trůnu a učebnice dějepisu byly plné smyšlených epizod majících původ v *Heike monogatari*.

A právě *Heike*, jehož standardní varianta dnes zaujímá jedno z předních míst v kánonu japonské klasické literatury, má na vývoji Kijomoriho legendy největší podíl. *Heike* a jeho rozličné verze byly v předmoderní době považovány za věrohodné

historické prameny. Současně s tím znamenaly důležitý inspirační zdroj v literární tradici země. V předmoderní době byl literární obraz Kijomoriho až na výjimky, jakou je třeba *Džikkinšó*, pojímán v linii, jež byla nastíněna v *Heike*, a dokonce i díla na této linii původně nezávislá (jmenujme například *Heidži monogatari*) přejala ve svých pozdějších přepracováních vliv *Heike*. S příchodem moderní doby ale došlo ke změně pohledů spisovatelů na osobu Kijomoriho a doposud nejzásadnější krok k revizi jeho legendy tyрана učinil po válce Jošikawa Eidži ve svém „Novém příběhu rodu Taira“. V současné době je Kijomori hrdinou jak několika děl z žánru populární literatury, tak je možné se s jeho postavou setkat i v televizních seriálech a filmech. Protože byla postava Kijomoriho v posledním z těchto seriálů, kterým je „Jošicune“, postavena svou povahou i filozofií po bok legendě legend japonských dějin, Jošicunemu, obrátily se zraky části veřejnosti ke Kijomorimu náhle s pochopením. Nezbývá než doufat, že bude jednou stejnou veřejností oceněna i skutečná osobnost Kijomoriho a to pro svůj historický přínos, nikoli proto, že jí „advokáta“ dělá Jošicune.

Aby bylo možné zachytit proces vývoje Kijomoriho legendy v plné šíři, bylo by samozřejmě nutné věnovat se podrobněji srovnání jednotlivých verzí *Heike*, stejně tak i vyobrazení jeho postavy v dalších literárních žánrech, například v „zrcadlech“ (*kagami mono*, □□)¹³⁶, které už se však do této práce nevešly a které by bylo třeba při dalším bádání vzít v úvahu. Rovněž nelze opomenout výzkum čítanek a literatury pro děti jako takové, z níž stojí zřejmě za to na prvním místě jmenovat kreslené komiksové příběhy (*manga*, □□). Výzkum Kijomoriho legendy může mít nejspíše mnoho podob. Co lze ovšem tvrdit s rozhodností, je, že se toto téma jeví nevyčerpatelné, stejně jako je sám

---

¹³⁶ „Zrcadla“ bývají též nazývána termínem „historické příběhy“ (*rekiši monogatari*, □□□□). Volně se v nich mísí kronikářské a literární prvky. Za jeden z nejznámějších „historických příběhů“ je považováno *Ókagami* (česky Velké zrcadlo).

o sobě nekonečný i proces vývoje legendy.

Seznam použité literatury

1. Arašijama, Kózaburó. *Saigjó to Kijomori* (Saigjó a Kijomori), Tókjó, Šúeiša, 1992.
2. Bialock, David T. „Nation and Epic. The Tale of the Heike as Modern Classic“, Shirane, Haruo and Suzuki, Tomio, ed. *Inventing Classics. Modernity, National Identity and Literature*, California, Stanford University Press, Stanford 2000.
3. Campbell, Joseph. *Mýty. Legendy dávných věků v našem denním životě*, přel. Vladimír Lechnýř, Praha, Pragma, 1998.
4. Campbell, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny. Archetyp hrdiny v proměnách věků*, přel. Hana Loupová, Praha, Portál, 2000.
5. Craig, Albert M., Shively, Donald H., ed. *Personality in Japanese History*, California, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1970.
6. *Curezuregusa, Hódžóki* (Poznámky z volných chvil, Zápisy z poustevny), Tókjó, Nissóša, 1982.
7. Eliade, Mircea. *The Myth of the Eternal Return. Cosmos and History*, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1991.
8. Gomi, Fumihiko. *Taira no Kijomori*, Džinbucu sóšo, Tókjó, Jošikawa Hirobumi kan, 1999.
9. *Heidži monogatari* (Vyprávění o nepokojích Heidži), Tókjó, Bensei šuppan, 2004.
10. *Heike monogatari* (1) (Příběh rodu Taira), Tókjó, Iwanami šoten, 1959.
11. Higuči, Daisuke. „Kijomori no ‚akugjó‘ wo yomikaeru“ (Jak číst Kijomoriho „zlořády“ novým způsobem), *Nihon bungaku*, Nihon bungaku kjó kai, No. 1/2005, pp 12-24.
12. *Hógen monogatari, Heidži monogatari* (Vyprávění o nepokojích Hógen, Vyprávění o nepokojích Heidži), Tókjó, Iwanami šoten, 1992.
13. *Hogen monogatari/Tale of the Disorder of Hogen* (Vyprávění o nepokojích Hógen), trans. William R. Wilson, Tokyo, Sophia University, 1971.
14. Ikeda, Keiko. „Akugjó no mičinori. Heike no Kijomori“ (Cesta zla. Kijomori v Heike), *Ósaka kógjó daigaku kijó. Džinbun šakai hen*, No. 3/1992, pp 1-21.
15. Inamura, Eiiči, ed. *Kunčú Meigecuki* (1) (Záznamy za úplňku), Tókjó, Šimane Imai šoten, 2002.
16. Išikawa, Džun. „Otošibanaši“ *Kijomori* (Pohádka o Kijomorim), Išikawa Džun senšú, Tókjó, Iwanami šoten, 1980.
17. Išimoda, Šó. *Heike monogatari* (Příběh rodu Taira), Tókjó, Iwanami šoten 1999.
18. Jamada, Bimjó. *Taira no Kijomori*, Meidži bungaku zenšú 23, Tókjó, Čikuma šobó, 1941.

19. Jamada, Šózen. „Heike monogatari no hitobito. Nikumareta Taira no Kijomori“ (Lidé z *Heike monogatari*. Nenáviděný Taira no Kijomori), *Asuka*, No. 2/1970, pp 7-9.
20. Jamada, Šundži. „Džidai šósecu tošite no Jamada Bimjó ‚Taira no Kijomori‘“ (Bimjóův ‚Taira no Kijomori‘ jako historický román typu *džidai šósecu*), *Kokubungaku*, No. 11/2002, pp 50-6.
21. Jamadži, Jakiči, ed. *Jakubun Dai Nihon-ši* (Dějiny Velkého Japonska), Tókjó, Kóráku šoin, 1912.
22. Jamašita, Hiroaki. „Hógen, Heidži monogatari ni okeru Kijomori-zó“ (Obraz Kijomoriho ve Vyprávěních o nepokojích Hógen a Heidži), *Hógen, Heidži monogatari no mado*, Tókjó, Kadogawa šoten, 1976, pp 414-22.
23. Jasuda, Motohisa. *Heike no gunzó* (Skupinový obraz v *Heike*), Tókjó, Hanawa šobó, 1967.
24. Jasuda, Motohisa. *Taira no Kijomori*, Hito to rekiši širízu Nihon 8, Tókjó, Kijomizu šoin, 1971.
25. Jošikawa, Eidži: *Šin-Heike monogatari* (1-6), Jošikawa Eidži zenšú 33, Tókjó, Kódanša, 1977.
26. Kadosaki, Šin’iči. „Heike monogatari no kihonteki kózó to Kijomori no ningenzó“ (Základní struktura *Heike monogatari* a obraz Kijomoriho jako člověka), *Tenri daigaku gakuhó*, No. 7/1959, pp 1-17.
27. Kadžihara, Masaaki, ed. *Gikeiki* (Kronika Jošicuneho), Nihon koten bungaku zenšú 62, Tókjó, Šógakukan, 2000.
28. Kawamura, Zendži, ed. *Džikkinšó čúšaku* (Sbírka deseti ponaučení), Šintenša čúšaku sóšo 6, Tókjó, Šintenša, 1994.
29. Kobajaši Jasuharu, *Kodžidan* (2) (Povídání o starých událostech), Koten bunko 62, Tókjó, Gendai šičóša, 1981.
30. *Kódžien*, elektronický slovník, 5. vydání, Iwanami šoten.
31. *Kokuši daidžiten* (8) (Veliký slovník národní historie), heslo psal Takahaši Masaaki, Tókjó, Jošikawa Hirobumi kan, 1987.
32. Kuroiši, Jóko. „Kurobon ‚Kijomori ičidaiki‘ ni cuite“ (O černé knížce ‚Kronika Kijomoriho života‘), *Kinsei bungaku kenkjú só no kai*, No. 6/2000, pp 1-36.
33. Líman, Antonín. *Paměť století. Ibuse Masudži*, Praha, Academia, 2004.
34. Macumoto, Šinhačiró. „Kijomori“, *Kokubungaku kaišaku to kanšó*, No. 9/1957, pp 53-8.
35. Mita, Masahiro. *Kijomori*, Tókjó, Šúeiša, 2000.
36. Morris, Ivan. *The Nobility of Failure. Tragic Heroes in the History of Japan*,

- London, Secker&Warburg, 1975.
37. Motoki, Jasuo. „Óken to heiši no seiken – Kijomori, Jošinaka, Joritomo“ (Císařský majestát a tairský režim – Kijomori, Jošinaka a Joritomo), *Kokubungaku*, No. 6/2000, pp 17-24.
  38. Motoki, Jasuo. *Taira no Kijomori no tatakai – maboroši no čúsei kokka* (Zápas Taira no Kijomoriho – iluzorní středověký stát), Tókjó, Kadogawa šoten, 2001.
  39. Murai, Jasuhiko. *Taira no Kijomori „saburai“ to „kindači“ no aida* (Taira no Kijomori na půli cesty mezi samuraji a dvořany), *Nihon wo cukutta hitobito* 6, Tókjó, Heibonša, 1979.
  40. Murakami, Genzó. *Taira no Kijomori*, Tókjó, Gakušú kenkjúša, 1981.
  41. Nagai, Mičiko. *Nami no katami. Kijomori no cuma* (Vzpomínka z vln. Kijomoriho choť), Nagai Mičiko rekiši sósecu zenšú 7, Tókjó, Čúó kóronša, 1995.
  42. Nagase, Jasuaki. „Taira no Kijomori. Heike monogatari ni okeru“ (Taira no Kijomori. V *Heike monogatari*), *Nihon bungaku kenkjú širjó sóšo*, Júseidó, No. 7/1957, pp 150-8.
  43. Nakano, Hideo. *Nihon čúsei-ši njúmon*, Tókjó, Júzankaku, 1986.
  44. *Nihon rekiši daidžiten* (12) (Veliký slovník japonské historie), heslo psal Uwajokote Masataka, Tókjó, Kawade šobó šinša, 1964.
  45. *Nihon rekiši daidžiten* (6) (Veliký slovník japonské historie), heslo psal Uwajokote Masataka, Tókjó, Kawade šobó šinša, 1985.
  46. Nišizawa, Ippú. *Fúrjú ima Heike*, Nišizawa Ippú zenšú (2), Tókjó, Kjúko šoin, 2003.
  47. Novák, Miroslav. *Japonská literatura* (1,2), Univerzita Karlova Praha, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1989.
  48. Ócu, Júiči. *Gunki to óken no ideorogí*, Tókjó, Kanrin šobó, 2005.
  49. Okada, Micuko. „Taitó suru buši – Jokogamijaburi no Kijomori-zó“ (Vojenská šlechta na vzestupu – Obraz zvráceného Kijomoriho), *Nihon bungaku no dansei-zó*, No. 5/1994, pp 87-102.
  50. Ósumi Kazuo, Nagahara Keidži, ed. *Džien, Kitabatake Čikafusa*, *Nihon no meičo* (9), Tókjó, Čúókóronša, 1971.
  51. *Příběh rodu Taira*, přel. Karel Fiala, Praha, Mladá fronta, 1993.
  52. Reischauer, Edwin O., Craig, Albert, M.: *Dějiny Japonska*, přel. David Labus a Jan Sýkora, Praha, NLN, 2000.
  53. Saeki, Šin’iči. „Enkjó-bon Heike monogatari no Kijomori cuitó wagon“ (Skupina příběhů k uctění Kijomoriho památky v *Enkjó-bonu Heike monogatari*), *Gunki to katarimono*, No. 3/1980, pp 44-55.

54. Šimamura, Hógecu. *Kijomori to Hotoke-gozen* (Kijomori a slečna Hotoke), Nihon gendai bungaku zenšú 27, Tókjó, Kódanša, 1968.
55. Takajama, Čogjú. *Hei Šókoku* (Nejvyšší ministr z Tairů), Čogjú-zenšú (2), Tókjó, Nihon kokušo sentá, 1985.
56. Tanimura, Šigeru. „‘Heike monogatari‘ ni okeru Kijomori no za“ (Kijomoriho místo v *Heike monogatari*), *Dóšiša kokubungaku*, No. 3/1987, pp 22-33.
57. Uwajokote, Masataka. *Heike monogatari no kjokó to šindžicu* (1) (Fikce a realita v *Heike monogatari*), Tókjó, Hanawa šobó, 1994.
58. *Wikipedia*, on-line encyklopedie. Dostupné z: <http://ja.wikipedia.org> (japonská verze) a <http://en.wikipedia.org> (anglická verze).
59. *Zoku-Kodžidan čú kai* (Pokračování povídání o starých událostech), Kóbe secuwa kenkjúkai, Kenjú sóšo 150, Ósaka, Izumi šoin, 1994.